

Zaščita otroka pred izvenšolskim nasiljem

*Prepoznavanje znakov in preprečevanje
nasilja nad otroki*

Priročnik za vzgojitelje, učitelje in druge
strokovne delavce

Urednika
Janez Krek in Neža Miklič

Prepoznavanje znakov in
preprečevanje nasilja nad
otroki

Zaščita otroka pred izvenšolskim nasiljem

Priročnik za vzgojitelje, učitelje in druge strokovnjake

Urednika
Janez Krek in Neža Miklič

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

Sofinancira program
Evropske unije
Erasmus+

Ta dokument odraža zgolj mnenje avtorjev. Evropska komisija ni odgovorna za kakršno koli morebitno uporabo informacij, ki se nahajajo v tem dokumentu.

Zaščita otroka pred izvenšolskim nasiljem

Priročnik za vzgojitelje, učitelje in druge strokovnjake

Nosilec projekta Janez Krek, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, SI – 1000 Ljubljana

Partnerji projekta European Forensic Agency d.o.o. Beograd,
Vračar, Petrogradska 4/2, RS – 11000 Beograd
Osnovna škola Svetozar Miletić, Nemanjina 25,
RS – 11080 Beograd
Hrabri telefon, Trg svibanjskih žrtava 1995. br 2,
HR – 10000 Zagreb
Dječji Vrtić Drniš, Antuna Mihanovića 2,
HR – 22320 Drniš

Urednika Janez Krek, Neža Miklič

Avtorice Neža Miklič, Barbara Jenkole Žigante, Sonja Žugič

Slovenski jezikovni pregled Darija Skubic

Izdala in založila Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

Za založnika Janez Vogrinc, dekan

Oblikovanje naslovnice Jurij Selan

Oblikovanje in priprava Igor Cerar

Tisk Birografika Bori, d. o. o, Ljubljana

Naklada 500 izvodov (1. izdaja, 1. natis)

© avtorice, 2023

Ljubljana 2023

Publikacija je brezplačna.

Priročnik je financiran iz projekta dare2see »Prepoznavanje znakov in preprečevanje nasilja nad otroki«, ki je sofinanciran s strani programa Erasmus+ Evropske unije.

.....
CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

364:343.62-053.2(035)

MIKLIČ, Neža

Zaščita otroka pred izvenšolskim nasiljem : priročnik za vzgojitelje, učitelje in druge strokovnjake / [avtorice Neža Miklič, Barbara Jenkole Žigante, Sonja Žugič] ; urednika Janez Krek in Neža Miklič. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Pedagoška fakulteta, 2023

ISBN 978-961-253-313-7

COBISS.SI-ID 149839619
.....

© Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, 2023

KAZALO VSEBINE

Seznam kratic	vi
Uvod	1
<i>Neža Miklič</i>	
1 Znaki nasilja nad otrokom	3
1.1 Fizično nasilje	3
1.2 Psihično nasilje	6
1.3 Zanemarjanje otroka	8
1.4 Ekonomsko nasilje	9
1.5 Spolno nasilje	9
<i>Neža Miklič</i>	
2 Otrok spregovori	15
2.1 Ravnanje strokovnega delavca ob razkritju otroka, da je žrtev nasilja v domačem ali drugem širšem okolju zunaj vzgojno-izobraževalnega zavoda (VIZ)	15
2.2 Ravnanje v primerih, ko se otrok zaupa otroku	21
2.3 Ravnanje strokovnega delavca ob naznanilu starša ali skrbnika o nasilju, izvršenim nad njegovim otrokom	23
<i>Neža Miklič</i>	
3 Prijava nasilja nad otrokom in najpogostejše oblike kaznivih dejanj nad otroki	25
3.1 Pravni status otroka	25
3.2 Najpogostejše obravnavana kazniva dejanja, storjena na škodo otrok	27
3.3 Dolžnost naznanitve suma kaznivega dejanja nad otrokom	34
3.4 Podaja prijave na policijo	37
3.5 Vsebina podane prijave	38
<i>Sonja Žugič</i>	
4 Obravnava nasilja nad otrokom v družini na Centru za socialno delo (CSD)	43
4.1 Nasilje nad otrokom	43
4.2 Obveščanje CSD o zaznanem sumu nasilja nad otrokom s strani vzgojno-izobraževalnega zavoda (VIZ)	58
4.3 Multidisciplinarni tim	58

4.4	Pogovor strokovnega delavca CSD z otrokom žrtvijo nasilja v družini	59
4.5	Zaprosilo CSD za poročilo VIZ	61
4.6	Intervetna služba CSD	62
4.7	Krizni center za otroke in mladostnike (KCM)	62
4.8	Pogoste dileme in vprašanja, s katerimi se strokovni delavci VIZ v primeru suma nasilja nad otrokom v družini obračajo na CSD	62
<i>Neža Miklič</i>		
5	Preiskava suma kaznivega dejanja nad otrokom	69
<i>Neža Miklič</i>		
6	Preiskovalni pogovor z otrokom, oškodovancem kaznivega dejanja	73
6.1	Preiskovalni intervju z otrokom, žrtvijo nasilja	76
<i>Neža Miklič</i>		
7	Policijski ukrepi za zaščito otroka	85
7.1	Podana kazenska ovadba (KO) ali poročilo na okrožno državno tožilstvo (ODT)	85
7.2	Prepoved približevanja določeni osebi, kraju ali območju po Zakonu o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol)	87
7.3	Prepoved približevanja po Zakonu o kazenskem postopku (ZKP)	89
7.4	Prepoved približevanja po Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)	90
<i>Barbara Jenkole Žigante</i>		
8	Postopek na tožilstvu	93
8.1	Vloga tožilstva v predkazenskem in kazenskem postopku	93
8.2	Pravice mladoletnih oškodovancev, otrok, ki jih imajo med predkazenskim in kazenskim postopkom	95
8.3	Vloga preiskovalnega sodnika, pooblaščenca otroka ter zakonitega zastopnika otroka	96
8.4	Načela v zvezi z zaslišanjem otroka	97
8.5	Zaključek kazenskega postopka	97
<i>Neža Miklič</i>		
9	Sodelovanje z mediji	99
9.1	Novinarski prispevki z udeležbo otroka	99

9.2	Kako ravnati, če starši z namenom uveljavitev lastnih interesov objavijo podatke o otroku?	101
9.3	Mediji kot izjemna pomoč pri osveščanju laične in strokovne javnosti	102
	Predstavitev avtoric	105

SEZNAM KRATIC

CSD – Center za socialno delo

DZ – Družinski zakon

KCM – Krizni center za otroke in mladostnike

KD – kaznivo dejanje

KO – kazenska ovadba

KOP – Konvencija o otrokovih pravicah

KZ-1 – Kazenski zakonik Republike Slovenije

ODT – Okrožno državno tožilstvo

Pravilnik CSD – Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini

Pravilnik policije – Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečanju nasilja v družini

Pravilnik VIZ – Pravilnik o obravnavni nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode

VIZ – Vzgojno-izobraževalni zavod (npr. vrtec, šola, itd.)

ZKP – Zakon o kazenskem postopku

ZNPPol – Zakon o nalogah in pooblastilih policije

ZOFVI – Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja

ZPND – Zakon o preprečevanju nasilja v družini

ZSV – Zakon o socialnem varstvu

Priročnik je izključno informativne narave, zato je odgovornost avtoric popolnoma izključena. Avtorice ne odgovarjajo tako za posledice morebitne uporabe nasvetov in informacij kakor tudi ne za nikakršno neposredno ali posredno škodo ali neprijetnosti, ki bi lahko uporabniku nastale zaradi uporabe nasvetov ali informacij, podanih v tem priročniku.

V tem priročniku uporabljeni izrazi, ki se nanašajo na osebe in so zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženski in moški spol.

Zaščita otroka pred izvenšolskim nasiljem

Prepoznavanje znakov in preprečevanje
nasilja nad otroki

UVOD

Priročnik za vzgojitelje, učitelje in druge strokovne delavce *Zaščita otroka pred izvenšolskim nasiljem* je nastal v projektu Dare2see – »Upaj si videti!« – z namenom ozaveščanja o pojavih nasilja nad otroki in za njihovo boljše zaznavanje ter preprečevanje nasilja v okviru vzgojno izobraževalnega sistema. Vrtec in šola bi morala biti okolje, v katerem so prepoznani znaki nasilja in zlorabe otrok in v katerem v teh primerih pride do ustreznega ukrepanja. Učitelj ali vzgojitelj je v otrokovem življenju lahko ključna ali včasih celo edina oseba, ki zaradi vsakodnevnega stika z otrokom lahko prepozna znake nasilja nad otrokom in ki ima dolžnost, da v tem primeru ukrepa za zaščito otroka pred nadaljnjim nasiljem.

Projekt ima v imenu poziv *Upaj si videti!*, ker je nasilje, ki ga otroci doživljajo v izven šolskem okolju, v vrtcu in šoli težko videti in prepoznati, ob tem pa ustrezno ukrepanje zahteva tudi pogum in vztrajnost, da bi bilo mogoče doseči spremembe. V ta namen smo pripravili programe usposabljanja za strokovne delavce v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Pričujoči priročnik se dotakne nekaterih pomembnih vsebin prepoznavanja in preprečevanja nasilja, s katerimi se svetovalni delavci srečujejo vsak dan, učitelji in vzgojitelji pa občasno, zato verjamemo, da je vsem lahko v pomoč, če na enem mestu najdejo ključne odgovore na vprašanja, ki se jim pojavljajo pri soočanju s pojavi nasilja.

Prvo poglavje prinaša opise znakov nasilja nad otrokom, naslednje podaja informacije, kako ravnati ob razkritju nasilja in voditi z otrokom pogovor, ko spregovori, v nadaljnjem poglavju pa opisuje postopke prijave nasilja nad otrokom. V teh primerih se običajno vpletejo zunanje institucije, najprej pa mora prevzeti odgovornost center za socialno delo, zato so v petem poglavju opisane pristojnosti in delovanje centra za socialno delo pri obravnavi nasilja nad otrokom v družinskem okolju. Ker ima nasilje lahko tudi hujše oblike in pridobi znake kaznivega dejanja na otrokom, v nadaljevanju

opisujemo, kako poteka preiskava suma kaznivega dejanja nad otrokom in kakšni so policijski ukrepi za zaščito otroka. V teh primerih je eden pomembnih delov zaščite otroka tudi preiskovalni oziroma forenzični pogovor z otrokom, katerega izvedba zahteva specifično znanje. Priročnik zaključujeta poglavji o vodenju postopka na tožilstvu in za zaščito otroka zelo pomembno poglavje o sodelovanju z mediji v teh občutljivih primerih.

Splošni cilj usposabljanja v *Upaj si videti!* je zato mobilizacija raznoterih moči v posameznem vzgojno-izobraževalnem okolju, upamo pa, da bodo vsebine in informacije v tem priročniku podprle strokovno in splošno usposobljenost vzgojiteljev, učiteljev, ravnateljev in svetovalnih delavcev v šolah in vrtcih pri preprečevanju nasilja. Vsak strokovni delavec, ki v primerih nasilja nad otrokom ravna strokovno ustrezno, prispeva k zmanjšanju sekundarne viktimizacije zlorabljenih otrok ali mladostnikov.

Za strokovni pregled gradiva se zahvaljujemo doc. dr. Katji Filipčič, mag. Ingrid Klemenčič in Juliji Pelc.

Neža Miklič

1 ZNAKI NASILJA NAD OTROKOM

V tem poglavju:

- 1) navajamo in pojasnujemo znake in oblike nasilja nad otroki,*
- 2) odgovorimo na vprašanje, ali je vsaka poškodba že nasilje nad otrokom,*
- 3) opomnimo, da je nasilje lahko »skrito in nevidno« in da nevidno nasilje zahteva posebno pozornost,*
- 4) osvetlimo situacije in splošna vodila, ki nam lahko pomagajo pri razumevanju, reagiranju in ukrepanju pri preprečevanju nasilja.*

Vsak otrok je lahko žrtev nasilja. Nasilje nad otrokom je lahko enkratno dejanje in vendar je največ otrok žrtev dolgotrajnega nasilja.

Otrok je lahko žrtev različnih oblik nasilja, npr. psihičnega, fizičnega, ekonomskega, spolnega itd. Oblike nasilja, ki jih otrok doživlja, so pogosto kombinirane, se spreminjajo, stopnjujejo, npr. otrok je sprva žrtev psihičnega nasilja, nato fizičnega, lahko je hkrati žrtev tako psihičnega kot fizičnega nasilja.

Nasilje nad otrokom se lahko stopnjuje vse do najhujših posledic, ki se končajo s trajnimi poškodbami ali celo smrtjo. Takšni primeri nasilja nad otroki obstajajo tudi v Sloveniji.

Znaki nasilja nad otrokom so lahko bolj ali manj vidni. Včasih otrok, ki je žrtev nasilja, tega ne kaže očitno ali celo ne kaže prav nobenega znaka, na podlagi katerega bi lahko sklepali, da je karkoli narobe. Procesi nasilja so kompleksni tudi zaradi odnosov med otrokom in starši, zaradi katerih lahko otrok nasilje taji, ga skriva, zanika ali minimalizira.

1.1 Fizično nasilje

Najbolj vidno je fizično nasilje. Znaki fizičnega nasilja na otrokovem telesu se kažejo v obliki:

- modric,

- odrgnin,
- prask,
- poškodb, ki so lahko posledice klofutanja, boksanja, odrivanja, porivanja ali metanja otroka v predmete ali predmetov v otroka,
- ureznin kot posledice uporabe ostrih predmetov na telesu otroka,
- odtisov dlani, pesti ter predmetov, npr. palic, s katerimi je bilo povzročeno nasilje nad otrokom,
- iztrganih las kot posledic lasanja otroka,
- zlomov kosti kot uporabe fizične sile in predmetov, s katerimi so poškodbe nastale,
- ožganin kot posledic pritiska izjemno vročih predmetov na kožo otroka, npr. cigaret,
- opekline kot posledice polivanja otroka z vročo, vrelo tekočino,
- začasne ali trajne telesne poškodbe otroka,
- smrti otroka.

Fizično nasilje nad otrokom je lahko enkratno dejanje, čeprav je iz obravnavanih primerov nasilja nad otroki razvidno, kot smo že prej nakazali, da gre največkrat za kombinacijo več vrst nasilja, ki se stopnjuje od uporabe psihičnega nasilja do fizičnega nasilja oz. kate-regakoli drugega nasilja.

Ali je poškodba na otroku že znak nasilja?

Odvisno od situacije in otroka.

Otrok, ki je tudi sicer zelo gibljiv, dinamičen, ki se ukvarja z različnimi kontaktnimi športi in ki tudi v drugih raznovrstnih situacijah, npr. pri igri v vrtcu, šoli, pade in se pri tem poškoduje, se bo tako vedel ves čas in bodo praske, modrice in podobno lahko odraz njegovega načina vedenja in ravnanja ter sestavni del odraščanja in ne znak nasilja.

Ključno je, da se otroka opazuje in spremlja ter se ves čas sprašuje, ali gre za običajno vedenje, ravnanje, ki ne izstopa in je pravzaprav sestavni del otrokovega odraščanja, ali pa gre za poškodbe, ki so za otroka posebne, drugačne, nenavadne, enkratne in so lahko posledice nasilja nad njim.

Primer 1: Predšolski otrok pride v vrtec. Na vratu ima neobičajno poškodbo. Starš, ki otroka preda, odhiti v službo in za nastalo poškodbo ne poda nobene razlage ali pojasnila. Kaj storiti v takšnem primeru?

Z otrokom, s katerim se tudi sicer družite, pogovarjate, je del vaše skupine, ga vzgajate, pričnete pogovor, v katerem ga med drugimi prosite za pojasnilo nastanka poškodb.

Otroku zastavite zgolj vprašanja »odprte narave«, s katerimi naj otrok pojasni in poda osnove informacije o tem, kaj se zgodilo, npr.: »Vidim, da imaš nekaj na vratu. Povej mi, kaj se je zgodilo?«

Otrok lahko spregovori ali pa tudi ne. Če se je poškodba zgodila npr. na igrišču, kjer so mu pred tem starši posebej naročili, naj prekine z določenim ravnanjem in si npr. obleče dodatno opremo ter je posledično do poškodbe prišlo zaradi neupoštevanja pravil ali dogovora, je razumljivo, da otrok o nastanku poškodbe ne želi govoriti, saj bi ob tem še dodatno občutil krivdo in strah.

V takšnem primeru lahko na enak način pogovora pridobite informacijo pri otrokovem sorojencu ali vrstniku, za katerega imate podatek, da se z njim družijo oziroma so prijatelji. Drug otrok, ki je bil morebiti priča le dogodku in sam ni bil neposredno vpleten, zato ne bo čutil obremenjenosti in pritiska ter bo zaradi tega dogodek lažje opisal.

V primeru, da ne pridobimo želenih informacije, ob prvem srečanju z otrokovimi starši te prosite za pojasnila o nastanku poškodbe, sebe pa vprašajte, ali je poškodba lahko posledica nasilja. Ali gre na podlagi vseh informacij in vedenj o otroku lahko za poškodbo, ki je posledica nasilja? V dvomu se posvetujte najprej s kolegi znotraj kolektiva, v nadaljevanju s strokovnjaki, ki področje dela obravnavajo. Podrobnosti sodelovanja so razvidne v preostalih prispevkih tega priročnika.

Ali je fizično nasilje lahko tudi »očem nevidno«?

Da. Udarci po posameznih delih telesa ne kažejo nujno vidnih sprememb. Takšne vrste poškodb lahko prepozna zgolj zdravniško osebje ob pregledu otroka. Če smo mnenja, da bi bil otrok lahko žrtev fizičnega nasilja, pa tega na otroku ne opazimo, otroka vprašamo, ali ga kje karkoli boli in kako ga boli.

1.2 Psihično nasilje

Psihično nasilje je veliko bolj prikrito kot fizično nasilje, a za otroka enako boleče in z dolgotrajnimi posledicami.

Najpogostejša in največkrat tudi prva oblika nasilja nad otrokom je psihično nasilje.

Psihično nasilje je prikrito, dolgotrajno. Posledice so lahko očitne takoj ali čez čas, mnogo kasneje.

Psihično nasilje je:

- žaljenje otroka z različnimi ponižujočimi besedami ali izrazi,
- nenehno kritiziranje otroka in njegove osebnosti, tudi v javnosti,
- poniževanje otroka z različnimi dejanji ali ravnanji, npr. edini v družini mora spati v neogrevani sobi, na žimnici, brez postelje,
- zasmehovanje otroka, tudi pred drugimi,
- kričanje na otroka,
- izrekanje groženj otroku z npr. fizičnim nasiljem, ubojem,
- ignoriranje otroka,
- namerno oblačenje otroka v premajhna oblačila ali oblačila, ki so družbeno označena za nasprotni spol in otroku povzročijo hudo stisko,
- striženje ali britje otroka, da bi ga ponižali,
- namerno siljenje otroka, da kaj stori ali opusti, npr. opazuje izvajanje nasilja nad osebo ali živaljo, ki jo ima rad, je nanjo čustveno navezan,
- postavljanje zahtev – vedenja ali uspeha, ki jih otrok glede na svojo razvojno stopnjo ali sposobnost ne zmore ali ne more izpolniti,
- itd.

Otroci, ki so žrtve psihičnega nasilja, lahko na najrazličnejše načine kažejo svojo stisko. Lahko so tihi, vase zaprti, zadržani, boječi, se zdrznejo ob dvigu glasu ali nasprotno, so psihično ali kako drugače nasilni do drugih, največkrat šibkejših od njih samih, lahko pa stisko obrnejo proti sebi in so nasilni tudi do sebe (samopoškodbeno vedenje, kot je udarjanje z glavo, praskanje, rezanje itd.).

Prav tako je pogosto vedenje otrok, ki doživljajo psihično nasilje,

da so ustrezljivi, da se trudijo narediti vse, so vodljivi in iz svojega okolja ne izstopajo. Želijo »biti pridni«, narediti vse, »da ne bo karkoli narobe«.

Vsi navedeni znaki so tudi značilni za prav vse oblike nasilja in jih nikoli ni mogoče enoznačno povezovati s točno določeno obliko nasilja. Zato je pomembno, da simptomov ne minimaliziramo in odgovorno postopamo v nadaljnjem raziskovanju in po potrebi timskem sodelovanju. Ne bodimo vsevedni diagnostiki, temveč občitljivi sopotniki otrok, za katere smo odgovorni.

Pomembno je otroka opazovati in spremljati, kako se vede, kadar je sam in kadar je v družbi drugih, kako govori, kakšne besede uporablja, kako se odziva v najrazličnejših situacijah. Otrok, ki je žrtev psihičnega nasilja, lahko s svojim besednjakom zrcali nasilno vedenje. Včasih se zdi, da besede zrcalijo vedenje nekoga drugega. Ne redko otroci izražajo svoje občutke v pesmih, risbah ali besedilih. V takšnih primerih jih je treba prositi, naj s svojimi besedami opišejo, kaj so npr. narisali ali napisali. Pozorni smo na to, da ne interpretiramo njihovih izdelkov.

Opazujte, kako se otrok vede, ko se starš poslavlja ali ko pride ponj. Ob opazovanju upoštevamo tudi razvojne značilnosti otroka ter se zavedamo, da je tudi od kakovosti navezanosti med otrokom in staršem odvisno, kakšni so odzivi otroka, ko zapušča starša in ko se ponovno sreča z njim. Ko opazite nenadne spremembe, odstopanje od običajno pričakovanega vedenja in čustvovanja otrok, ne pozabite pomisliti, da bi bile lahko posledice doživljanja nasilja.

To so primeri vprašanj, ki vam lahko pomagajo pri spremljanju otroka.

Kakšno je otrokovo vedenje? Kaj naredi? Kaj reče? Deluje v stiki? Ali besedno ali telesno izraža strah pred odhodom domov?

Ali otrok in starš ob srečanju komunicirata? Kakšna je njuna komunikacija? Kakšen odnos imata? Kako se vede starš? Kako otrok? Kakšne besede uporablja starš v odnosu do otroka? Kakšne besede uporablja otrok v odnosu do vrstnikov? Kako se otrok vede v odnosu do vrstnikov?

Kako starš svojega otroka opisuje, ko ga povabite na pogovor? Se pogovora udeleži? Je odziven? Se zanima za otroka? Kako? Kaj reče, kaj pove o otroku?

1.3 Zanemarjanje otroka

Oblika nasilja, ki je lahko v kombinaciji s psihičnim nasiljem in drugimi oblikami nasilja, je zanemarjanje otroka. Kaže se v naslednjih načinih:

- zapustitev otroka – ki je lahko trajna ali začasna,
- kadar starši otroka pustijo v neustreznem oziroma neprijemnem varstvu in se tega zavedajo,
- namerno oblačenje otroka v premajhna oblačila ali oblačila, ki so družbeno označena za drugi spol in otroku povzročijo hudo stisko,
- izločitev otroka iz družinske skupnosti (otrok je t. i. »črna ovca« družine),
- fizična izolacija otroka, npr. zaklepanje v sobo, temne prostore,
- odsotnost čustvene topline, neodzivnost na znake otrokove čustvene stiske, odklanjanje podpore v situacijah, ki so zanj glede na njegovo starost in razvojno stopnjo prezahtevne,
- omejevanje ali prepoved stikov otroka s sorodniki, znanci, prijatelji, sovrstniki.

Znake zanemarjanja lahko prepoznamo, ko starši:

- ne poskrbijo za letom ali otrokom ustrezno telesno higieno,
- otroka silijo k beračenju,
- s pomočjo otroka izvršujejo kazniva dejanja, npr. tatvine, ali silijo otroka, da izvršuje kazniva dejanja,
- opustijo otrokovo šolanje,
- se ne odzivajo na pozive oseb, ki otroka vzgajajo, negujejo, ga šolajo,
- otroku, ki potrebuje zdravljenje, tega ne omogočijo,
- otroka neustrezno medijsko izpostavljajo, najpogosteje da bi pridobili lastne materialne ali nematerialne koristi.

Revščina ni oblika nasilja nad otrokom. Dejstvo pa je, da so slabe ali poslabšane ekonomske razmere lahko dejavnik, ki sproži nasilje nad otrokom. Zanemarjanje je, kadar starši ne uresničujejo svojih obveznosti in nalog do otroka, četudi imajo na razpolago sredstva, znanje ali vsaj dostop do potrebnih sredstev in storitev, a kljub temu tega iz najrazličnejših razlogov ne naredijo.

1.4 Ekonomsko nasilje

Ekonomsko nasilje je neupravičeno nadzorovanje ali omejevanje žrtve pri razpolaganju z dohodki oziroma upravljanju s premoženjem, s katerim žrtev samostojno razpolaga oziroma upravlja, ali neupravičeno omejevanje razpolaganja oziroma upravljanja s skupnim premoženjem družinskih članov, neupravičeno neizpolnjevanje finančnih oziroma premoženjskih obveznosti do družinskega člana ali neupravičeno prelaganje finančnih oziroma premoženjskih obveznosti na družinskega člana (6. odstavek 2. člena ZPND).

Primer ekonomskega nasilja nad otrokom je denimo, ko starš, ki bi moral za otroka ekonomsko poskrbeti, tega zavestno in namenoma ne stori na način, da zanj ne plačuje sodno določene preživnine.

1.5 Spolno nasilje

»Spolno nasilje so ravnanja s spolno vsebino, v katera žrtev ne privoli, je vanje prisiljena ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njihovega pomena, grožnje z uporabo spolnega nasilja, ter javna objava spolnih vsebin o žrtvi.« (4. odstavek 3. člena ZPND)

Otrok je ne glede na svojo starost (od rojstva do polnoletnosti) ali ne glede na spol lahko žrtev spolnega nasilja.

Storilec spolnega nasilja nad otrokom je lahko ženska ali moški. Stereotipna predstava je, da gre vedno za starejšo moško osebo. Storilec spolnega nasilja nad otrokom je lahko tudi njegov vrstnik ali od njega zgolj nekaj let starejša oseba. Tudi starši otroka in drugi sorodniki otroka so lahko storilci spolnega nasilja nad otrokom.

Storilec spolnega nasilja nad otrokom je najpogostejše oseba, ki jo otrok pozna, je del njegovega ožjega ali širšega družinskega kroga, del njegovih ali družinskih prijateljskih vezi ali oseba, ki bi morala otroka negovati in varovati, zanj skrbeti.

Oseba, ki je z otrokom vzpostavila stik po spletu, je oseba, ki je z otrokom zavestno in namenoma vzpostavila stik, da bi z njim v nadaljevanju vzdrževala odnos in ga nato spodbudila k posredovanju fotografij, slik, na katerih je otrok pomanjkljivo oblečen ali gol oz. pred kamero izvaja različna spolna ravnanja. V tem primeru gre za

spletno spolno nasilje, katerega žrtev je prav tako otrok.

Spolna zloraba otroka je lahko kontaktna (fizična) ali nekontaktna (npr. spletna, masturbacija pred otrokom), lahko je kombinacija obeh, npr. najprej spletna in v nadaljevanju izvršena še v fizični obliki.

Pri kontaktni spolni zlorabi bo otrok navajal, da je doživel:

- ljubkovanje in poljubljanje na način odraslih,
- drgnjenje intimnih delov telesa osebe po telesu otroka ali t. i. »spolni odnos na suho«,
- manualno spolno zlorabo oz. dotikanje po njegovih intimnih delih telesa (čez ali pod obleko) oz. je oseba hotela, da se ga otrok dotika po njegovih intimnih delih telesa (vzajemna masturbacija),
- oralno spolno zlorabo, ko oseba prepriča ali prisili otroka, da se ga z usti dotika po njegovih intimnih delih telesa oz. se oseba z usti dotika intimnih delov otrokovega telesa,
- vaginalni ali analni spolni odnos oz. penetracija spolnega uda v telo otroka (anus, vagino) z uporabo ali brez uporabe stvari, npr. prstov ali predmetov.

Nekontaktna spolna zloraba je, kadar oseba:

- hoče, da je otrok prisoten ob njenem slačenju, goloti oz. razkazovanju njegovih intimnih delov telesa,
- masturbira pred otrokom, opazuje otroka, ki masturbira,
- hoče, da je otrok prisoten pri spolnem odnosu drugih oseb oz. da spremlja spolni odnos drugih oseb,
- fotografira intimne dele telesa otroka,
- prikazuje pornografske fotografije ali videoposnetke otroku,
- napeljuje otroka, da otrok ustvari fotografije ali posnetke svojega delno razkritega ali golega telesa oz. da za osebo po navodilih izvaja različna spolna dejanja s svojim telesom.

Četudi tovrstna ravnanja ostanejo pri poskusu, je to že spolno nasilje nad otrokom.

Kako prepoznati znake spolnega nasilja pri otroku?

Otrok lahko izkazuje bolj ali manj očitno znake spolne zlorabe. Znani so tudi primeri, ko otroci s svojim vedenjem in ravnanjem niso v ničemer izkazovali prav nikakršnih znakov spolnega nasilja, katerega

žrtve so bili že dalj časa. Navedeno je mogoče pripisati kompleksnosti nasilja in predvsem odnosa med otrokom in storilcem. Otrok, ki bo žrtev spolnega nasilja neznanca na javnem mestu, bo o spolnem nasilju običajno zelo hitro spregovoril. Otrok, ki je žrtev spolnega nasilja znane osebe, ki zanj skrbi, ga neguje, ima z njim redne stike, je do njega prijateljski itn., bo o spolni zlorabi povedal kasneje, pozno ali celo nikoli.

Prepoznavanje spolnega nasilja je odvisno od več dejavnikov, tudi od tega, koliko časa spolno nasilje že traja in kakšne vrste je. Otroci spolnega nasilja običajno zelo dolgo časa niti ne prepoznajo, saj največkrat ni povezano s fizično bolečino ali fizičnimi posledicami, npr. poškodbami ali nosečnostjo. Spolno nasilje se prične v zelo prefinjeni oblikah, ki v okolici, še manj pri otroku, ne vzbudijo pozornosti, npr.: z izkazovanjem pozornosti, nežnosti, z dotiki, ki šele čez čas postajajo intimni, s poljubi, ki se zdijo na začetku povsem nedolžni, npr. na lica, na čelo ipd. Storilci za otroka niso tujci, ki bi jim želeli škodovati in pred komer jih strašijo in opozarjajo ter označujejo kot nevarne. Nasprotno, do storilca jih vežejo občutki naklonjenosti, saj so to osebe, ki so zanje pomembne. Ko nasilje otrok prepozna in se ga zaveda, pogosto še dalj časa ne spregovori zaradi občutkov strahu, sramu in krivde. Občuti krivdo, ker nasilja ni prekinil, ga zaustavil, občuti sram, ker je morda do storilca občutil čustva naklonjenosti ali občutke strahu, ker ne ve, kako bo razkritje vplivalo na odnose v družini.

Znaki, ki bi lahko nakazovali spolno nasilje, so:

- poškodbe intimnih delov telesa (npr. notranje vaginalne spremembe ali poškodbe),
- otrok o spolnosti govori ali jo izkazuje z besedami ali na način, ki je za otroka te starosti in razvojne stopnje neustrezen, pretiran,
- otrok spolno napade drugega otroka,
- pretirano seksualizirano vedenje v odnosu do vrstnikov ali odraslih, ki odstopa od običajnega vedenja te starosti in razvojne stopnje,
- neugodje, nelagodje ob morebitnih že običajnih vsakdanjih dotikih (lahko tudi pri fizičnem ali psihičnem nasilju),
- spolno prenosljive bolezni,
- nosečnost otroka,
- objave otrokovih fotografij, videovsebin s spolno tematiko.

Skrb, da otrok doživlja spolno zlorabo, je upravičena, če o

spolnem nasilju spregovori otrok ali o njem spregovori kdo drug, npr. drug otrok ali starši drugega otroka, ali ko jasno in nazorno kaže kakšnega od zgoraj navedenih znakov, pri čemer kakšen izmed njih posebej izstopa ali je še posebej zaskrbljujoč.

Na nasilje nad otrokom posumimo, kadar otrok kaže spremembe v svojem vedenju ali čustvovanju, ki odstopajo od pričakovanih (glede na otrokovo starost in razvojno stopnjo) in ki jih ni mogoče pojasniti kot možne reakcije na dogodke, s katerimi se otrok trenutno sooča, niti z morebitnim bolezenskim stanjem.

Pozorni moramo biti tudi v primerih, ko otroci sprašujejo za nekoga drugega ali komentirajo položaj prijatelja, prijateljice – ta vprašanja lahko nakazujejo lastne izkušnje otroka.

Pri prepoznavi ne samo spolnega nasilja, temveč kateregakoli nasilja, je pomembno preudarno ravnanje. Če se otrok izpove, v njegovo izpoved ne dvomimo in se ne obremenjujemo z resničnostjo izpovedbe. Za otroka ni dobro, da se mora izpovedovati večkrat ali svojo pripoved ponavljati več različnim strokovnim delavcem znotraj VIZ. Otroku ponudite, da se pogovori s kompetentnimi odraslimi, ki bodo lahko pomagali rešiti situacijo oziroma zaščitili otroka. Kadar je prisoten občutek, da bi bilo lahko kaj drugače, posebno, narobe, je potrebno – kot že večkrat navedeno – otroka spremljati, ga opazovati in si svoje ugotovitve beležiti ter se o njih posvetovati najprej s kolegi znotraj kolektiva, v nadaljevanju s strokovnjaki, ki področje dela obravnavajo. Otrok je namreč lahko v stiski zaradi številnih drugih razlogov, kot so razveza staršev, prekinitev stikov z enim od staršev, odnosi v novo ustvarjeni družinski skupnosti, smrt v družini, smrt hišnega ljubljénčka ali pa težave v šoli, težave s prijatelji. Otopeli, prestrašeni, zadržani, depresivni so lahko tudi zaradi raznih drugih strahov ali celo travmatskih izkušenj. Življenjske okoliščine in situacije različno vplivajo na otroka, ki se vsak na svoj način sooča z njimi in to tako tudi kaže.

Otroku smo v oporo.

V situacijah, ki sprožijo pomisleke ali dvom, se posvetujemo najprej s kolegi znotraj kolektiva, v nadaljevanju s strokovnjaki, ki področje dela obravnavajo.

Preverjanje resničnosti izpovedbe je naloga drugih pristojnih služb.

V poglavju smo spoznali:

- *da je prav vsak otrok lahko žrtev nasilja,*
- *da je otrok lahko žrtev različnih oblik in stopenj nasilja,*
- *da so znaki nasilja na otroku lahko vidni, a tudi zelo prikriti,*
- *da otroci zaradi najrazličnejših vzrokov nasilje skrivajo, prikrivajo ali ga minimalizirajo,*
- *splošna vodila, ki naj usmerjajo ravnanje strokovnih delavcev pri sumu, da je otrok žrtev nasilja.*

Vodila in ravnanja so zapisana kot smernice, zahtevajo premislek ob vsakem otroku in dejanju posebej.

V naslednjem poglavju bomo opisali situacije, ko otrok razkrije nasilje, in ponudili izhodišča za pogovor oz. vodila za ukrepanje.

Neža Miklič

2 OTROK SPREGOVORI

Vsebina poglavja Otrok spregovori se vsebinsko dopolnjuje z vsebino poglavja Obravnava nasilja nad otrokom na Centru za socialno delo (CSD).

V poglavju bomo prikazali tri različne situacije razkritja nasilja nad otrokom:

- 1) kadar se otrok zaupa strokovnemu delavcu vzgojno-izobraževalnega zavoda (VIZ),*
- 2) kadar se otrok zaupa drugemu otroku – sošolcu, ki o tem spregovori svojim staršem, ti pa v nadaljevanju obvestijo strokovne delavce VIZ (žrtev je sošolec),*
- 3) kadar vas kot zaposlenega o nasilju nad otrokom obvestijo njegovi starši.*

Pri vsaki situaciji bomo:

- pojasnili pomembnost prve reakcije osebe, ki se mu otrok razkrije,*
- podali vodila, kako ubesediti svoje reakcije in kako spodbuditi otroka k prostemu pripovedovanju,*
- razložili prve nujno potrebne ukrepe ter posamezne oz. tiste, s katerimi se največkrat srečujete, tudi dodatno razložili.*

2.1 Ravnanje strokovnega delavca ob razkritju otroka, da je žrtev nasilja v domačem ali drugem širšem okolju zunaj vzgojno-izobraževalnega zavoda (VIZ)

Kadar se zaposlenemu v VIZ otrok zaupa o nasilju, ki ga je nad njim izvršila njemu poznana oseba v okviru družine (npr. starši, sorodnik), je zelo pomembno, da zaposleni ob izpovedbi otroka ostane ali vsaj poskuša ostati čim bolj miren in otroka aktivno poslušati.

Ostati miren, ne glede na vsebino, ki jo otrok izpoveduje, je izjemnega pomena, saj otrok reakcijo odraslega opazuje in hkrati ocenjuje, kaj in koliko naj pove, če sploh oz. ali naj s svojo pripovedjo nadaljuje. Če odrasli izraža dvom, nelagodje, morda celo jezo ali obtožuje, bo

navedeno pri otroku povzročilo, da se bo hipoma »zaprl« in o nasilju, ne glede na njegovo intenziteto in obliko, ne bo več govoril. Otrok bo reakcijo odraslega »prevedel« kot »sam sem kriv za nasilje« ali celo »to, kar se mi dogaja, si zaslužim«. Nedvomno gre za nevarno sporočilo odraslega, torej osebe, ki ga otrok dojema kot avtoriteto in za katerega verjame, da mu bo pomagal. Neustrezna reakcija odraslega ali celo minimaliziranje otrokove resnice lahko pušča travmatične posledice pri otroku za celo življenje.

Za odraslega je razkritje nasilja nad otrokom največkrat precejšnje presenečenje. Odrasli na izpoved otroka ni pripravljen in temu posledično se odziva tudi njegovo telo. Nezavedne reakcije telesa ob razkritju, ki se najpogosteje kažejo v obliki tresenja rok ali telesa, vidnih izrazov presenečenja ali celo šoka, je zelo težko kontrolirati. Odrasli se sooča s situacijo, ki mu ni poznana, se v njej morebiti ne znajde, ne ve, kaj storiti ali kaj otroku reči. Pomembno je, da se svoje reakcije zaveda in se poskuša umiriti. V nadaljevanju naj odrasli ubesedi otroku:

- Vesela sem, da si mi povedal, da si mi zaupal.
- Prav je, da si mi povedal. Hvala, ker mi zaupaš. To mi veliko pomeni.
- Nisi kriv. Nič nisi storil narobe.

Navedeni stavki so torej zgolj posamezni vzorčni primeri, ki usmerjajo. Odrasli naj vedno uporablja besede, ki jih otrok glede na svojo razvojno stopnjo razume. Ustrezni besed naj se ne uči na pamet, saj bi delovale izumetničeno in neiskreno. Ustrezne besede bodo prišle tudi same od sebe. Odvisne bodo od otroka, odraslega in situacije.

Moč aktivnega poslušanja otroka

V naslednjem koraku naj odrasli otroka spodbudi k pripovedovanju, k izpovedovanju. To je mogoče storiti na način, da se otroku pove, da je sedaj pravi čas in kraj ter da je pred njim prava oseba, ki ji lahko pove še kaj več.

V času, ko otrok pripoveduje, se izpoveduje, je pomembno, da ga odrasli aktivno posluša, ga ne prekinja in mu ne zastavlja podvprašanj. Otroka k pripovedi spodbuja s kretnjami spodbude, npr.: s prikimavanjem, spodbujajočo kretnjo roko ali z rahlih nasmehom.

Svoje kretnje lahko odrasli besedno podkrepi s primeri sledečih besed, pri čemer naj jih uporabi zgolj v primerih, ko otrok obmiruje in dalj časa ne spregovori. Otrok morda dalj časa ne spregovori, ker išče besede in potrebuje le čas, da jih ubesedi.

Besedna vodila odraslega so lahko:

- Lahko mi poveš.
- Tu sem in te poslušam.
- Zdaj je pravi čas in jaz sem prava oseba.
- Vzemi si čas. Nikamor se nama ne mudi.

Otroci, ki so vajeni, da jih odrasli sprašujejo, niso večji prostega pripovedovanja, ki ga lahko spodbudimo na način, da otroku pomagamo z odprtimi vprašanji:

- Ali mi lahko, prosim, poveš, kaj se je zgodilo?
- Povej tako, kot se je zgodilo. S svojimi besedami.
- Pripovedoval si mi o tem. Ali bi mi lahko povedal še kaj več?
- Omenil si mi ... Lahko še kaj poveš o tem?
- Kdo je to storil?
- Povej mi, prosim, čisto vse. Če česa, kakšnih besed ne bom dobro razumela, te bom prosila, da mi jih še enkrat razložiš. Tako bom prepričana, da sem prav razumela.

Na takšen način odrasli od otroka pridobiva njegovo izjavo, njegove informacije, njegovo izkušnjo, ko opazi ali zazna znake nasilja na otroku.

Na otrokovo izjavo vpliva vedenje odrasle osebe. Odrasli naj se v danem trenutku zaveda, da ni v vlogi razsodnika, ki presoja, ali otrok govori resnico oziroma ocenjuje, ali se je dejanje zgodilo na način, kot ga pripoveduje otrok.

Odrasli naj si med pogovorom ne zapisuje, zapis pogovora s pripovedjo, z vprašanji in odgovori naj zapiše takoj po pogovoru, ko je spomin še svež in še ni vpliva dejavnikov iz okolice ali drugih oseb na zapis izjave.

Odrasla oseba naj otroka ne preizprašuje, saj lahko z neustrezno zastavljenimi vprašanji ali že z intenziteto in s tonom glasu vpliva na njegovo izjavo. Otrok je namreč zelo občutljiv in bo ugotavljal, kaj odraslega zanima ter posledično ponujal odgovore, za katere bo

ocenil, da jih odrasli želi slišati, ne pa povedal, kar se je v resnici zgodilo.

Ko otrok zaključi s pripovedovanjem ali izpovedovanjem, naj se mu odrasli zahvali, da je z njim govoril in se mu zaupal.

Odrasli naj nato otroka vpraša, ali bi ga želel kaj vprašati. Otroci postavljajo zelo različna vprašanja, za odraslega je ključno, da so v odgovorih nanje iskreni. Ko odrasli odgovora na vprašanje otroka ne pozna, otroku to pove, kot tudi razloži, da bo poizvedel za odgovorom in mu naknadno sporočil.

Odrasli naj otroka vpraša, ali ga morda kaj skrbi, ga kaj posebej bremeni ali ga je česa strah. Odrasli naj se otroku nikoli ne laže ali prikriva resnice. Če gre za nasilje, ki zahteva prijavo na center za socialno delo (CSD) ali policijo in bo otrok poizvedoval o tem, je otroku treba povedati, da gre za nasilje, zlorabo ali celo skrivnosti, ki so neprijetne, napačne in za katere je nujno, da se jih pove dalje osebam, ki lahko pomagajo. Pomagajo lahko tudi policisti.

Odrasli si lahko pomaga z naslednjimi vodili:

- To je tiste vrste skrivnost, ki ne sme ostati med nama. Poiškala bova pomoč.
- Samo tako, da poveva še komu, se bo to, kar se ti je zgodilo, nehalo, ustavilo.
- Samo tako, da poveva naprej pravim osebam, bova poskrbela, da se to ne bo več dogajalo.
- Meni ta človek ne more škodovati. Če ti je to rekel, je to rekel, ker ga je v resnici strah. Boji se, da boš povedal. Da ne bo več močan in se ga ne bodo več bali.

Po izpovedbi otrok potrebuje zagotovilo, da ne bo ostal sam oz. da bo nekdo ob njem. Otrok naj ve, kdo bo z njim, kam gre oz. pri kom bo ter koliko časa bo vsaj približno tam.

Odgovornost odraslega za ukrepanje

Otrok se vedno zaupa le osebi, za katero oceni, da je zaupanja vredna in zaupanje otroka je za odraslega pravzaprav njemu izkazana največja čast. Odrasli naj stori, kaj je nujno, kar je prav, ne zgolj iz razloga zakonske obveze podaje prijave, temveč zaveze otroku.

Odrasli otroku sporočajo, naj o nasilju spregovori in vendar so primeri, ko so se otroci zaupali odrasli osebi, ki pa se v nadaljevanju iz raznovrstnih razlogov ter kljub pravni zavezi ukrepanja ni odzvala ali se ni ustrezno odzvala. Odrasli, soočen z izpovedbo otroka, še vedno prepogosto oceni, »da ni dovolj strokovno usposobljen«, »da ne ve, kaj je treba storiti« ali »da ne želi imeti težav« oziroma »da ne želi imeti opravka s sodiščem«. Treba je razumeti zadržke in strahove odraslega, ki pa je za razliko od otroka, ki sodi v najšibkejšo družbeno skupino in čigar celostni razvoj je odvisen od odraslega, vendarle v drugačnem položaju. Otrok je vedno v podrejenem položaju in nasilnega odnosa nikakor ne more prekiniti ali zapustiti sam. Odrasli se lahko po nasvet, oporo in podporo vedno obrne na strokovne delavce, vodstvo institucije, druge strokovnjake ali institucije, kjer mu bodo svetovali, mu pomagali in ga usmerjali. Seveda je tako kot za otroka pomembno tudi za odraslega, da ne ostane sam. Odrasli si zase lahko poišče ustrezno pomoč.

Kot smo že izpostavili, se otroku nikoli ne laže ali prikriva resnice. Če gre za nasilje, ki zahteva prijavo na CSD ali policijo, in bo otrok poizvedoval o tem, je otroku treba povedati, da gre za nasilje, ko je nujno, da se po pomoč obrne tudi na strokovnjake CSD in policijo.

Prvi nujni ukrepi odraslega po izpovedbi otroka žrtve

V primerih hude psihične stiske otroka, fizičnega nasilja nad otrokom ali izkazanim sumom spolne zlorabe otroka, ki jo povzroči otroku poznana oseba, s katero živi in kamor bi po pogovoru moral oditi, je nujno, da se otroka zadrži v prostorih institucije ter obvesti tako CSD kot policijo.

Pogosto si odrasli zastavlja vprašanja, kot so:

- Lahko otrokove poškodbe fotografiram in jih shranim?
- Lahko odpeljem otroka k zdravniku, če potrebuje nujno medicinsko pomoč?
- Sem lahko poleg njega pri zdravniku?
- Kdo obvešča starša?

Kadar otrok potrebuje nujno medicinsko pomoč, mu je zdravstveno nego treba zagotoviti prednostno. Namen zdravniškega pregleda otroka je medicinska oskrba ter morebitno nadaljnje zdravljenje otroka. V primerih nasilja ali zlorabe otroka je zdravniški pregled

nujen zaradi ugotavljanja zlorabe, vrst, oblik in stopenj poškodb. Da bi zbrala dokaze za potrebe predkazenskega in kazenskega postopka, bo policija uporabila zakonsko pooblastilo ter z izdano odredbo o zdravniškem pregledu odredila zdravniški pregled otroka v ustrezni medicinski ustanovi. Policija je državni organ, ki v primerih nasilja nad otrokom zbira dokaze in ima zakonsko pooblastilo, da otroka tudi fotografira. Zaposleni v VIZ pokličejo nujno medicinsko pomoč, otroka k zdravniku ne vozijo oz. vodijo sami. Kadar policija izvaja svoja pooblastila, je vloga zaposlenega v VIZ zgolj in opora otroku.

Če otrok izrazi željo, da ga k zdravniku spremlja drug odrasli (npr. oseba, ki se ji je izpovedal), je smiselno, da je ta oseba z njim. Odrasli je z otrokom izključno zato, da bi se otrok bolje počutil, saj je ob njem oseba, ki jo pozna in ji zaupa.

Če otroka ogrožajo starši in če bi bilo obveščanje drugega starša v nasprotju s koristmi otroka, bo policija odpeljala otroka k zdravniku v spremstvu strokovnega delavca CSD. Institucija, ki bo v nadaljevanju prevzela postopek obravnave otroka, bo prevzela tudi obveznost obveščanja starša ali skrbnika skladno s svojimi zakonskimi pooblastili. Zaradi varovanja otrokovih največjih koristi bo policija obvestila starše oz. skrbnike o opravljenem zdravniškem pregledu naknadno.

V primerih, v katerih ni povsem jasno ali so otrokove poškodbe posledice igre, nesreče, je ustrezno, da strokovni delavec datumsko in vsebinsko zapisuje svoja opažanja in to, kako otrok ali njegov starš pojasnjuje poškodbe. Strokovni delavec o svojih opažanjih redno obvešča svoje nadrejene, s katerimi se v okviru internega tima redno dogovarja o nadaljnjih ukrepih. Če ocenijo, da gre za nasilje nad otrokom, seznaniijo pristojne službe, CSD in/ali policijo.

Obveščanje o izpovedbi otroka

Priporočljivo je, da odrasli neposredno po izpovedbi otroka to izpovedbo zapiše. Zapis naj bo neposreden, prav s tistimi besedami, ki jih je uporabljal otrok. Zapiše naj tudi vedenje otroka. Navede naj svoje morebitne besede otroku, zastavljena vprašanja in odgovore nanje. Pomembno je, da se besed, vprašanj ali odgovorov ne spreminja, da bi se jih olepšalo; s tem bi se pravzaprav že vplivalo na verodostojnost izjave kot zapisa. Skladno s *Pravilnikom o obravnavi nasilja v*

*družini za vzgojno-izobraževalne zavode (Pravilnik VIZ) je temu prilagojen obrazec za zapis razgovora z otrokom.*¹

Če v instituciji deluje svetovalna služba, naj odrasli o vsebini izpovedbe otroka seznani predstavnike svetovalne službe kot tudi neposredno nadrejene.

Oblikovani interni strokovni tim institucije bo v nadaljevanju ocenil situacijo ter sprejel odločitve o nadaljnjih ukrepih. Sklepi internega tima naj bodo pisno zabeleženi. Zapis izpovedbe otroka bo priloga obrazca, zapisnika, sestavljenega po zahtevah pravilnika s katerim vodstvo VIZ poda prijavo pristojnim organom.

Starša, ki ga je otrok s svojo izpovedbo obremenil, se zaradi varovanja otrokove največje koristi ne seznani o vsebini izpovedbe otroka. Predlagamo, da se starše na začetku šolskega leta ustno in pisno seznani z zahtevami podaje prijave pristojnim institucijam.

V primerih, ko bi se starš ob seznanitvi s prijavo odzval nasilno, se ga seznani o možnosti podaje prijave zoper njegovo nasilno vedenje. Prav tako je ustrezno, da se o vedenju in ravnanju starša pisno seznani CSD in policijo.

2.2 Ravnanje v primerih, ko se otrok zaupa otroku

Otrok se o nasilju, ki ga doživlja, lahko zaupa drugemu otroku, svojemu vrstniku ali sošolcu. Največkrat žrtev nasilja drugemu otroku nasilje razkrije in ga ob tem že tudi prosi, naj razkritje ostane njuna skrivnost. V skrajnih primerih žrtev nasilja drugemu otroku celo zagrozi s samopoškodovanjem ali storitvijo samomora, če bi želel nasilje razkriti še komu.

Izpoved žrtve nasilja drugemu otroku je za oba velikansko breme. Otrok, ki se izpoveduje, je v stiski in hkrati v strahu pred morebitnimi še hujšimi posledicami. Otrok, ki otroka žrtev posluša, je v stiski zaradi vsebine razkritja in bremena skrivnosti.

Otrok, ki je soočen z navedbami žrtve nasilja, o razkritju nasilja pogostokrat spregovori najprej s starši, če je z njimi v dobrem odnosu. Starši naj v tem primeru svetujejo otroku, da z otrokom žrtvijo

¹ Glej tudi <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9804>

še naprej vzdržuje odnos in temu sporoča:

- da ga je s tem, ko se mu je razkril, na nek način prosil za pomoč,
- ponudi možnost, da se obrneta na možnost telefonske ali elektronske oblike pomoči osebe, ki ve, kaj v danem trenutku narediti (npr. telefonske linije pomoči),
- da gre v tem primeru za skrivnost, ki ne sme ostati njuna,
- ponudi možnost, da bi skupaj izbrala osebo, ki bi se ji lahko skupaj zaupala, se ji izpovedala,
- ponudi možnost, da bi se po pomoč obrnila na starša otroka, ki se mu je žrtev zaupala.

S svojo neposredno vpletenostjo bo odrasli svojega otroka razbremenil občutka krivde zaradi občutka »izdaje«, žrtev nasilja pa pripravil na možnost, da o nasilju spregovori z odraslo osebo, ki lahko pomaga in ga pred nadaljnjim nasiljem tudi zaščiti.

Starši naj o nasilju nad otrokom obvestijo strokovne delavce VIZ. Odvisno od primera in nastale situacije se starši poleg VIZ po pomoč lahko obrnejo tudi na CSD ali policijo.

Če bo starš podal obvestilo o nasilju nad otrokom direktno na policijo, bo ta skladno z zakonskimi pooblastili sum nasilja evidentirala in vstopala v družino tako otroka žrtve nasilja kot v družino otroka, ki se ji je otrok žrtev izpovedal, in sicer zaradi zahtev predkazenskega postopka.

Otrok, ki se mu je zaupala žrtev nasilja, se lahko po pomoč obrne na zaposlenega v VIZ, s katerim ima vzpostavljen dober odnos. Lahko je to učitelj, razrednik, predstavnik svetovalne službe, morebiti celo vodstvo VIZ ali katerikoli drugi zaposlen (npr.: hišnik, varuh, kuhar ipd.).

V tovrstnih primerih je treba otroku prednostno sporočiti, da je ravnal pravilno in ga s tem razbremeniti občutka krivde in nemoči. V nadaljevanju je smiselno, da se z obema otrokoma, najprej ločeno in nato skupaj, opravi pogovor o vzdrževanju zaupanja, razbremenitve, pomiritve in podajanja informacij o nadaljnjem ukrepanju.

2.3 Ravnanje strokovnega delavca ob naznanilu starša ali skrbnika o nasilju, izvršenim nad njegovim otrokom

Strokovni delavec se lahko sooči s staršem, ki iz najrazličnejših razlogov razkritje otroka negira, minimalizira ali celo nad otrokom izvaja različne pritiske, tudi na način, da brani storilca ali celo z nasiljem grozi strokovnemu delavcu. Vsakemu strokovnemu delavcu naj bo vodilo otrokove največje koristi tisto, ki ga vodi v vseh njegovih nadaljnjih ukrepih. O morebitni grožnji z nasiljem nad strokovnim delavcem je pomembno, da navedeni poda jasno sporočilo o ničelni toleranci do kakršnegakoli nasilja, vključno nad njim samim.

Pogostejši so primeri, ko se otrok o tem, da je žrtev nasilja, zaupa svojim staršem. Ko nasilje nad njegovim otrokom izvrši njemu tuja oseba ali drug otrok, se bo starš na strokovne delavce VIZ ali CSD obrnil visoko vznemirjen in bo od strokovnega delavca pričakoval:

- neposredna in jasna vodila, kaj naj stori,
- kako naj ravna v nadaljevanju, predvsem v komunikaciji s svojim otrokom,
- kam naj se obrne in kdaj naj navedeno stori,
- kaj lahko pri drugih institucijah pričakuje.

Za kvaliteto razumevanja problema, odnosa in nadaljnjega dela je prednostno nujno potreben podoben in poglobljen pogovor strokovnega delavca s staršem, brez prisotnosti otroka. Če strokovni delavec zazna, da starša v želji po zaščiti otroka vodi jeza, bes ali celo maščevanje, je pogovor nujen. Staršu je treba pojasniti, kakšno vedenje je tisto, ki njegovemu otroku lahko koristi, in kakšno je tisto, ki je zanj škodljivo ali mu bo povzročilo morebitno nepotrebno dodatno stisko.

V nadaljevanju naj strokovni delavec starša spodbudi, naj najprej v prosti pripovedi opiše dejanje oz. dogodek, s katerim bo pridobil odgovore na naslednja vprašanja:

- Kaj se je zgodilo?
- Komu?
- Kdaj?
- Kolikokrat?

Z odgovori bo strokovni delavec pridobil informacije tudi o tem, kako akutna je situacija.

Če starš v svoji prosti pripovedi ne poda odgovorov na zastavljena vprašanja, jih lahko strokovni delavec v nadaljevanju pridobi z neposrednim izpraševanjem. Navedeno še ne pomeni policijskega zbiranja obvestil, gre za pridobivanje prvih informacij, ki odločajo o nadaljnjih ukrepih strokovnega delavca.

Strokovni delavec starša vpraša:

- Kaj konkretno je on sam izvedel?
- Kdaj?
- Kje?
- Od koga in kako?

Z odgovori bo strokovni delavec izvedel:

- kdo je storilec,
- kdo je žrtev, kako je žrtev ravnala, kakšno je njeno počutje.

V nadaljevanju, ko se starš o nasilju in zlorabi otroka že pogovarja s strokovnim delavcem, naj bo obveza, da starš pove, kako se je ob razkritju odzval in kaj konkretno je že sam storil. Ob tem je treba starša spodbuditi, da vsa svoja ravnanja razloži iskreno, takšna, kakršna so dejansko bila, saj bi vsakršno zavestno prikrivanje povzročilo dodatno viktimizacijo otroka žrtve in bi tudi otežilo preiskavo ter omogočilo storilcu, da s svojimi ravnanji nadaljuje.

V tem poglavju smo:

- *izpostavili vodila, kako ustrezno reagirati in ubesediti svoje reakcije ob razkritju nasilja nad otrokom,*
- *opomnili na bistvo »aktivnega poslušanja« in opisali, na kakšen način strokovno ustrezno spodbuditi otroka k prostemu pripovedovanju,*
- *odgovorili na vprašanje, ali lahko fotografiramo otrokove poškodbe,*
- *izpostavili, kdo je tisti, ki otroka spremlja, in kakšna je njegova vloga,*
- *izpostavili, kdo in kdaj obvešča otrokovega starša,*
- *odgovorili na vprašanje, kdaj in kako evidentirati svoja opažanja,*
- *spoznali pomen zapisovanja informacij.*

Neža Miklič

3 PRIJAVA NASILJA NAD OTROKOM IN NAJPOGOSTEJŠE OBLIKE KAZNIVIH DEJANJ NAD OTROKI

V tem poglavju bomo:

- 1) *pojasnili pravni vidik terminov »otrok« in »mladoletnik«,*
- 2) *razložili pomen in zakonsko odgovornost uradne osebe za ukrepanje,*
- 3) *pojasnili najpogostejša kazniva dejanja (KD), katerih žrtev je otrok:*
 - *zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje po KZ (psihično in fizično nasilje nad otrokom, zanemarjanje otroka),*
 - *neplačevanje preživnine po KZ (ekonomsko nasilje nad otrokom,)*
 - *odvzem mladoletne osebe po KZ, ki se pogosto napačno enači z ugrabitvijo,*
 - *spolna zloraba otroka, mlajšega od 15 let, »grooming« ali nagovarjanje otroka k srečanju z namenom spolnega napada ali izdelave gradiva s seksualno vsebino,*
 - *prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva,*
- 4) *razložili oblike in vsebino prijave na policijo.*

3.1 Pravni status otroka

Po *Konvenciji o otrokovih pravicah* (KOP, 1989) je otrok vsakdo, ki je mlajši od 18 let. *Kazenski zakonik Republike Slovenije* (KZ-1, 2008) sledi opredelitvi otroka in potrebam po njegovi zaščiti, ki jih narekuje KOP, pri čemer za osebe do 18 leta starosti uporablja različne izraze. Ko KZ-1 govori o storilcih kaznivih dejanj (KD), ki še niso dopolnili 18 let, uporablja izraze otrok (za osebe do 14. leta) ter mlajši (za osebe od 14 do 16. leta) in starejši mladoletnik (za osebe od 16 do 18. leta), KZ-1 v opisih zoper otroke uporablja praviloma izraz mladoletna oseba in otrok, pri čemer oba izraza zajemata osebe do 18. leta.¹

¹ V besedilu je enotno uporabljen termin otrok za osebe, ki jih KZ-1 opredeljuje kot otroke in mlajše ter starejše mladoletnike.

S sprejetjem *KOP* kot »ustave otrokovih pravic« je mednarodna skupnost določila, da so otroci tisti, ki potrebujejo posebno skrb in zaščito. *KOP* je otrokom poleg zaščite podala tudi status nosilcev pravic. Varstvo otrokovih pravic je v Republiki Sloveniji zagotovljeno v *Ustavi* (1991), in sicer je v 56. členu med drugim v drugem odstavku določeno: »Otrokom se zagotavlja posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim ali drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem. Takšno varstvo ureja zakon.«

Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ-1, 2008) določa starostno mejo za otroka 14 let, in sicer v 21. členu *KZ-1*, ki narekuje, da se proti mladoletni osebi, ki ob storitvi kaznivega dejanja še ni bila stara 14 let (otrok), ne smejo uporabiti kazenske sankcije. Tako otrok ni kazensko odgovoren, niti ni označen kot storilec ali osumljenec KD, kar pomeni, da se v primeru, ko je otrok izvršil dejanje, ki ima vse znake KD, otroka ne označuje kot osumljenca, temveč zgolj kot »udeleženca protipravnega dejanja«. Policija na podlagi svojih ugotovitev na Okrožno državno tožilstvo (ODT) ne poda KO, zgolj poročilo o protipravnem dejanju, ki ga je storil otrok. ODT v nadaljevanju poročilo policije posreduje na krajevno pristojni center za socialno delo (CSD). Kazenske sankcije je moč izrehati le zoper mladoletnike. *KZ-1* deli mladoletnike, ki jim je mogoče izrehati kazenske sankcije, na mlajše mladoletnike ali tiste, ki so bili ob storitvi kaznivega dejanja že stari 14 let, pa še niso bili stari 16 let, ter na starejše mladoletnike ali tiste, ki so bili že stari 16 let, pa še niso bili stari 18 let.

Popolna spolna nedotakljivost otroka je po *KZ-1* varovana do otrokovega 15. leta starosti. Z dopolnjenim 15. letom starosti lahko mladoletnik opravlja enostavnejša procesna opravila. 54. člen *Zakona o kazenskem postopku (ZKP, 2012)* v drugem odstavku določa, da mladoletnik, ki je dopolnil 16 let, lahko sam poda predlog za pregon ali vloži zasebno tožbo, kar v praksi pomeni, da lahko na policiji samostojno poda prijavo na zapisnik o sprejemu kazenske ovadbe in v primeru lažne prijave zanj tudi kazensko odgovarja.

V 15. členu *KZ-1* je opredeljeno, da v primerih, ko je KD iz poglavij zoper življenje in telo, zoper človekove pravice in svoboščine, zoper spolno nedotakljivost ali drugo kaznivo dejanje iz tega zakonika z znaki nasilja izvršeno zoper mladoletno osebo (otroka), se glede načina kazenskega pregona ne uporabljajo določbe tega zakonika o vložitvi predloga ali zasebne tožbe in se storilca preganja po uradni dolžnosti.

Navedeno tudi pomeni, da kadar uradna oseba, kot je strokovni delavec CSD, policist, direktor zdravstvenega doma ali ravnatelj vrtca ali šole itn., izve za sum kaznivega dejanja izvršenega na škodo otroka, je zakonsko dolžan odreagirati.

3.2 Najpogostejše obravnavana kazniva dejanja, storjena na škodo otrok

KZ-1 opredeljuje KD kot človekovo protipravno dejanje, ki ga zakon zaradi nujnega varstva pravnih vrednot določa kot KD in hkrati določa njegove znake ter kazen za krivega storilca (16. člen KZ-1). Praviloma gre za družbi najnevarnejša kazniva ravnanja, zato je naloga zakonodajalca, da izmed množice negativnih človeških ravnanj s premislekom izbere kot kazniva le tista, ki so protipravna in hkrati dosegajo tako visoko stopnjo družbene nevarnosti, da upravičujejo kaznovanje (Križaj in Pristavec Đogić, 2014).

Najpogostejše obravnavana KD storjena na škodo otroka so zajeta v enaindvajsetem poglavju KZ-1, kjer gre za kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in otroke ter v devetnajstem poglavju KZ-1, kjer so opredeljena kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost.

V 15. členu KZ-1 je opredeljeno, da v primerih, ko je kaznivo dejanje iz poglavij zoper življenje in telo, zoper človekove pravice in svoboščine, zoper spolno nedotakljivost ali drugo kaznivo dejanje iz tega zakonika z znaki nasilja izvršeno zoper mladoletno osebo, se glede načina kazenskega pregona ne uporabljajo določbe tega zakonika o vložitvi predloga ali zasebne tožbe in se storilca preganja po uradni dolžnosti, kar pomeni, da kadar uradna oseba, kot je strokovni delavec CSD, policist, direktor zdravstvenega doma ali ravnatelj vrtca ali šole itn., izve za sum kaznivega dejanja izvršenega na škodo otroka, je zakonsko dolžna odreagirati.

Dne, 4. 6. 2008, se je prvič v zgodovini Slovenije v KZ-1, objavljenem v *Uradnem listu RS*, št. 55/08, nasilje v družini opredelilo kot samostojno kaznivo dejanje (191. člen KZ-1), ki se preganja po uradni dolžnosti. V letu 2008 je bil v Sloveniji sprejet še *Zakon o preprečevanju nasilja v družini* (ZPND). Oba zakona nasilje v družini potegneta iz konteksta zasebnosti in ga javno izpostavita kot problem družbe, proti kateremu se je treba boriti tudi z ustreznimi represivnimi ukrepi. Družinski člani so namreč tako zelo povezani in medsebojno

prepleteni, da nujno potrebujejo pomoč strokovnjakov. Sami ne zmorejo prekiniti nasilnih vzorcev. Vzorci ravnanja so priučeni, naučeni in zelo trdovratni, tudi zato se nasilja lahko dolgo ne zavedajo oziroma se drugače ali nenasilno sploh ne znajo odzvati. Posledice nasilja so prisotne in se kažejo na ravno toliko načinov, kot je unikaten posameznik. Otrok, ne nujno sam oškodovanec neposrednega nasilja, kot opazovalec nasilja med starši, partnerjema, postaja žrtev posredno. (Miklič, 2018). Nasilje nad otrokom se laično enoznačno najpogosteje povezuje prav z otrokom kot oškodovancem kaznivega dejanja nasilja v družini (191. člen KZ, 2008), kar ni najustreznejše. Otrok, ki v družini nasilje opazuje, mu je priča in nad katerim se nasilje neposredno ne izvaja, je v predkazenskem postopku ali postopku obravnave nasilja v družini opredeljen kot očividec in ne oškodovanec kaznivega dejanja nasilja v družini.

Nasilje nad otrokom je posebej opredeljeno v samostojnem členu KZ-1, in sicer v 192. členu kot **Zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje**, ki opredeljuje:

- (1) *Starši, skrbnik, rejnik ali druga oseba, ki hudo krši svoje dolžnosti do mladoletne osebe, se kaznuje z zaporem do treh let.*
- (2) *Starši, skrbnik, rejnik ali druga oseba, ki sili mladoletno osebo k pretiranemu delu ali k delu, ki ni primerno njeni starosti, ali k opuščanju dela, ali jo iz koristoljubnosti navaja k beračenju ali drugim dejanjem, ki so škodljiva za njen razvoj, ali z njo surovo ravna, ali jo trpinči, se kaznuje z zaporem do petih let.*

Zakon storilca kaznivega dejanja po 192. členu KZ-1 opredeljuje starše, otrokovega skrbnika, rejnika ali drugo osebo, ki hudo krši svoje dolžnosti do mladoletne osebe (do 18 let). V praksi navedeno pomeni, da so storilci lahko tudi varuhi, vzgojitelji ali osebe, ki skrbijo in negujejo otroka, oziroma osebe, ki jim je otrok predan v varstvo, vzgojo in nego.

V prvem odstavku 192. člena KZ-1 je nasilje nad otrokom opredeljeno kot ravnanje ali ravnanja, ki lahko ogrozi ali ogrozijo otrokov razvoj. Pogoji za takšno ravnanje so izpolnjeni npr. v primeru, ko starši ne skrbijo za šolanje šoloobveznega otroka in otrok zato dlje časa ne obiskuje pouka. Prvi odstavek ne opredeljuje posebej različnih vrst nasilja. V drugem odstavku 192. člena KZ-1 je poudarek na prisiljevanju k delu, prisilnemu beračenju ter fizičnemu nasilju nad otrokom, in tudi psihičnemu nasilju nad otrokom, ki je opredeljeno kot »trpinčenje«. Kaznivo

dejanje je lahko izvršeno le naklepno v primerih ponavljajočih ravnanj oziroma nasilja, ki pušča na otroku posledice.

Otroci, ki beračijo, največkrat v glavnem mestu ali turističnih predelih, so otroci, ki jih starši navajajo na tovrstna ravnanja. Za starše, ki se največkrat nahajajo nekje blizu, je otrok le sredstvo za pridobitev materialnih sredstev, ne nujno v želji po izboljšanju družinskega socialnega statusa. S svojim ravnanjem starši onemogočajo otroku osnovno in redno izobraževanje ter mu s tem onemogočajo, da bi lahko razvil svoje potenciale in se izvil iz kroga revščine. Zakon navaja »prisilno beračenje«, pri čemer navedeno ravnanje staršev otroci ne razumejo kot prisile ali sile, temveč del njihovega običajnega, pogostokrat tudi družbeno sprejemljivega družbenega okolja. Prisilno beračenje se povezuje tudi z organiziranimi kriminalnimi skupinami, ki načrtno novačijo ljudi, ki se znajdejo v stiskah ali težavah, jim celo lažno prikazujejo boljše življenje ter jih s tem potisnejo v podrejeni položaj, kjer so prisiljeni odplačevati namišljene dolgove.

Ekonomsko nasilje, izvršeno nad otrokom, je opredeljeno v 194. členu KZ-1 kot **neplačevanje preživitnine**:

- (1) *Kdor ne daje preživitnine za osebo, ki jo po zakonu mora preživljati in za katero je višina njegove preživitninske obveznosti določena z izvršilnim naslovom, čeprav bi to zmoget, se kaznuje z zaporom do enega leta.*
- (2) *Če je zaradi dejanja iz prejšnjega odstavka ogroženo ali bi lahko bilo ogroženo preživljanje upravičenca ali če se storilec izmika dajati preživitnino, se kaznuje z zaporom do treh let.*
- (3) *Če sodišče izreče pogojno obsodbo, lahko naloži storilcu dejanja iz prvega ali drugega odstavka tega člena, da mora redno plačevati preživitnino, lahko pa tudi, da mora poravnati zaostalo preživitnino ali druge prisojene obveznosti, nastale s preživljanjem.*

Pri utemeljitvi kaznivega dejanja bo policija z zbranimi dokazi utemeljevala tako zmožnost plačevanja preživitnine kot razpoložljivost finančnih in materialnih sredstev osumljene osebe.

Zmotno je razmišljanje, da gre za ugrabitev, ko eden izmed staršev drugemu, ki ima pravico do otroka, tega ne izroči. Največkrat gre za zelo akutno ali aktualno problematiko stikov staršev s svojimi otroki. Starš, ki ima legitimno pravico do otroka, a otroka nima v oskrbi in varstvu in ima podatek, kje točno se otrok nahaja (največkrat pri

drugem staršu), naznani na policiji sum storitve kaznivega dejanja

Odvzema mladoletne osebe po 190. členu KZ-1 (2012):

- (1) *Kdor protipravno odvzame mladoletno osebo staršu, posvojitelju, skrbniku, zavodu ali osebi, ki ji je zaupana, ali jo zadržuje in preprečuje, da bi jo imel tisti, ki ima pravico do nje, ali kdor zlonamerno onemogoča, da bi se uresničila izvršljiva odločba glede mladoletne osebe, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta.*
- (2) *V primeru, da je dejanje povzročilo poslabšanje duševnega ali telesnega zdravja mladoletne osebe ali da je ogrozilo njen razvoj, se kaznuje z zaporom od enega do petih let.*
- (3) *Če izreče sodišče pogojno obsodbo, lahko naloži storilcu, da mora mladoletno osebo izročiti upravičencu ali omogočiti uresničitev izvršljive odločbe glede mladoletne osebe.*
- (4) *Če je storilec dejanja iz prvega odstavka tega člena prostovoljno izročil mladoletno osebo upravičencu ali omogočil uresničitev izvršljive odločbe, se mu kazen lahko odpusti.*

Spolno nasilje nad otrokom, mlajšim od 15 let, je v 173. členu KZ-1 (2012) opredeljeno kot povsem samostojno kaznivo dejanje:

Spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let:

- (1) *Kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom od treh do osmih let.*
- (2) *Kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka s slabotno osebo, ki še ni stara petnajst let, ali tako, da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, ali na tak način doseže storitev dejanja z drugo osebo, se kaznuje z zaporom od petih do petnajstih let.*
- (3) *Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, starš, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, ki še ni stara petnajst let in mu je zaupana v učenje, vzgojo, zdravljenje, varstvo ali oskrbo, se kaznuje z zaporom od treh do desetih let.*
- (4) *Kdor v okoliščinah iz prvega, drugega in tretjega odstavka tega člena kako drugače prizadene spolno nedotakljivost osebe, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom do petih let.*
- (5) *Dejanje iz prvega odstavka tega člena ni protipravno, če je bilo storjeno z osebo primerljive starosti in če ustreza stopnji njene duševne in telesne zrelosti.*

Otrok v starosti do 15 let je oškodovanec KD po 173. členu KZ-1, če je bilo nad njim izvršeno kakršnokoli spolno dejanje. Ni nujno, da pri zlorabi storilec nad otrokom sploh uporabi silo, KD je izvršeno tudi brez fizičnega kontakta med storilcem in otrokom in KD je podano tudi v primeru, če se otrok z ravnanji storilca strinja ali nanje pristaja. Tako je npr. navedeno KD nad otrokom do 15 let izvršeno, ko npr. storilec onanira v prisotnosti otroka, ga npr. sili, da ga opazuje med njegovimi spolnimi dejanji in z otrokom nima fizičnega kontakta, kot v vseh drugih različnih spolnih dejanjih ter v skrajni obliki, kot je analno ali vaginalno posilstvo. Zakon jasno opredeljuje, da je otrok povsem spolno nedotakljiv v starosti do njegovega 15. leta starosti. Po dopolnjeni starosti 15 let je otrok lahko oškodovanec različnih oblik kaznivih dejanj, npr. posilstva (170. člen KZ-1), spolnega nasilja (171. člen KZ-1).

Dejanje iz prvega odstavka 173 člena KZ-1 ni protipravno, če ga je storila oseba primerljive starosti in če ustreza stopnji njene duševne in telesne zrelosti. Storilec in žrtev morata biti v očitnem nesorazmerju med starostjo, duševnostjo in telesno zrelostjo (Deisinger, 2017), kar v praksi pomeni, da spolni odnosi med najstnikoma, ki na spolne odnose pristajata (npr. sta v zvezi) ter sta primerljive starosti (npr. 14 in 15 let) ter primerljive duševne zrelosti, niso kaznivi.

Grooming ali nagovarjanje otroka ter v nadaljevanju vzdrževanje vzpostavljenega odnosa osumljenca z otrokom, mlajšim od 15 let, lahko tudi z uporabo informacijske komunikacijske tehnologije, z jasno izkazanim storilčevim namenom spolne zlorabe ali izdelave posnetkov spolnih zlorab otrok, je zajeto v 173a členu KZ-1.

KD temelji na *Konvenciji Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo* ter na *Direktivi o boju zoper spolno zlorabo, spolno izkoriščanje otrok in otroško pornografijo*. Namen storilca je, da bi storil spolno občevarje ali kakšno drugo spolno dejanje z osebo, mlajšo od 15 let. Za dokončanje KD zadoščajo storilčeva konkretna dejanja za uresničitev srečanja, čeprav do srečanja ne pride. Vsa nadaljnja ravnanja storilca – spolno občevarje ali drugo spolno dejanje – pomeni storitev KD po prvem odstavku 173. člena (že opisano) (Deisinger, 2017).

Otroka, mlajšega od 15 let, se lahko spolno izkorišča tudi na način, da se ga foto-, video- ali avdiodokumentira. Dejanja se lahko

izvedejo tako v fizičnem kot virtualnem svetu in so zajeta v 176 členu **KZ-1: Prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva**. Iz razloga dostopnosti pametnega telefona otrokom, naivnosti in neizkušenosti otrok ter spretnosti manipulacije storilcev ter posledično večjem številu obravnavanega KD, tega podrobneje pojasnjujemo:

- (1) *Kdor osebi, mlajši od petnajst let, proda, prikaže ali z javnim razstavljanjem ali kako drugače omogoči, da so ji dostopni spisi, slike, avdiovizualni ali drugi predmeti pornografske vsebine, ali ji prikaže pornografsko ali drugačno seksualno predstavo, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do dveh let.*

Kaznivo dejanje po prvem odstavku tega člena se lahko stori le otroku, ki je star manj kot 15 let. Storilec tako otroku mlajšemu od 15 let omogoči, da vidi ali zazna pornografijo, ki pa mora biti takšne intenzitete, da lahko pri otroku, mlajšim od 15 let, ugotovimo negativne posledice za njegov razvoj, kar je v kazenskem postopku pogosto mogoče odkriti le z oceno izvedenca psihologa. Če pornografske vsebine vidi otrok, ki je že dopolnil starost 15 let, ne gre za kaznivo dejanje. S prvim odstavkom tega člena je zavarovan zgolj otrok, ki še ni dopolnil starost 15 let. Za kaznivo dejanje ne štejejo objave oglasov v tisku ali na televiziji, ki nakazujejo na spolna dejanja, reklamirajo vroče telefonske linije in podobno, saj navedeno ni namenjeno otrokom (Deisinger, 2017).

- (2) *Kdor s silo, grožnjo, preslepitvijo, prekoračitvijo ali zlorabo pooblastil, novačenjem, nagovarjanjem ali zaradi izkoriščanja **navede, pridobi ali spodbudi** mladoletno osebo za izdelavo slik, avdiovizualnih ali drugih predmetov pornografske ali drugačne seksualne vsebine, za sodelovanje v pornografski ali drugačni seksualni predstavi ali kdor taki predstavi vedoma prisostvuje, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do osmih let.*

Hujša oblika tega KD se opredeljuje za mladoletne osebe z namenom izdelave slik, avdiovizualnih ter drugih predmetov pornografske ali seksualne vsebine in izkoriščanje za pornografsko ali seksualno predstavo (tudi prisostvovanje taki pornografski predstavi). Kaznivo dejanje iz drugega odstavka je posebno kaznivo dejanje in hujše kaznivo dejanje, kjer storilec mladoletno osebo s silo, grožnjo, preslepitvijo, prekoračitvijo ali zlorabo pooblastil, novačenjem, nagovarjanjem ali zaradi izkoriščanja izkoristi za izdelavo slik ali drugih predmetov pornografske ali seksualne vsebine (Deisinger, 2017).

- (3) *Enako kot v prejšnjem odstavku se kaznuje, kdor zase ali za drugega **pridobiva, proizvede, razširi, prodaja, uvozi, izvozi ali drugače ponudi** pornografsko ali drugačno seksualno gradivo, ki vključuje mladoletne osebe ali njihove realistične podobe, ali kdor poseduje tako gradivo ali pridobi dostop do takega gradiva s pomočjo informacijskih ali komunikacijskih tehnologij ali razkriva identiteto mladoletne osebe v takem gradivu.*

KD po tretjem odstavku 176. člena KZ-1 je zelo posebno v tej meri, da so za izvršitev KD uporabljene e-naprave in to pomeni:

- »za izvršitev KD ni nujen fizičen kontakt med otrokom in storilcem;
- internet zagotavlja ponavljajočo in dolgotrajno viktimizacijo otroka;
- lahko vključujejo različne oškodovance iz različnih držav;
- mnogi oškodovanci svoje viktimizacije ne razkrijejo ali zanjo sploh ne vedo« (Frangž in Dvoršak, 2013).

V tretjem odstavku 176. člena sta opredeljene dve obliki izvršitve KD. Prva opredeljena oblika izvršitve KD je pridobivanje in posredovanje pornografskega ali drugačnega seksualnega gradiva, ki vključuje mladoletne osebe V drugi obliki je kot dodatek opisu oblike izvršitve KD dodana uporaba informacijske tehnologije za pridobivanje in posredovanje takšnega gradiva.

Če oseba ob preiskavi njegovih e-naprav poseduje sporno gradivo, je to kaznivo, ker gre za posest. Izvršitvi KD po 176. členu KZ-1 se oseba lahko izogne, ko sporno gradivo nemudoma izbriše. Ko si mladoletna fant in dekle v intimnem razmerju pošiljata svoje gole fotografije in sta primerljive starosti ter duševne razvitosti, še ne gre za izvršeno KD. Posredovanje intimnih fotografij in s tem izvršitev KD po 176. členu KZ-1 nastane z dejanjem, ko eden izmed bivših intimnih partnerjev (npr. fant) brez vednosti posreduje intimne posnetke ali intimne fotografije sedaj že bivšega intimnega partnerja (npr. dekleta) drugim osebam (npr. prijateljem) ali jih javno objavi (npr. na družbenih omrežjih). Če je osumljena oseba na dan zasega e-naprave in s tem spornega gradiva dopolnila 14 let, je ta oseba že v vlogi osumljenega KD po 176. členu KZ-1 (Brezovnik, 2019).

Kaznivo je tudi pridobivanje in posredovanje pornografskega gradiva, ki vključuje mladoletne osebe. Spremljanje tovrstnih vsebine

v različnih medijev ni kaznivo, kaznivo pa je na primer shranjevanje in dostopanje do plačljivih tovrstnih vsebin (Deisinger, 2017).

Ugotavlja se, da je le ena četrtnina vseh prijavljenih KD po 176. členu KZ-1 tistih, kjer si otroci med sabo brez dovoljenja oškodovanca posredujejo gole fotografije. Večinoma so ta dejanja prijavljena na policijskih postajah. Vse ostale prijave KD po 176. členu KZ-1, kjer so žrtve in osumljenci v večini primerov neznani, policija prejme v obliki prijav tujih varnostnih organov (Brezovnik, 2019).

- (4) *Če je bilo dejanje iz drugega ali tretjega odstavka tega člena storjeno v hudodelski združbi za izvrševanje takih kaznivih dejanj, se storilec kaznuje z zaporom od enega do osmih let.*

V četrtem odstavku pa je podano, da gre za hujše kaznivo dejanje, če je storjeno v hudodelski združbi. Pornografsko ali drugačno seksualno gradivo iz drugega, tretjega in četrtega odstavka tega člena se vzame ali njegova uporaba ustrezno onemogoči (Deisinger, 2017).

Na kratko smo predstavili in pojasnili bistvo najpogostejših KD, katerih oškodovanec je otrok. Zaznano KD je treba naznaniti organom pregona.

3.3 Dolžnost naznanitve suma kaznivega dejanja nad otrokom

Skozi leta so se oblikovali številni zakoni ter členi, ki dodatno opredeljujejo prijavitveno dolžnost ter dolžnost ukrepanja pri obravnavi otroka kot oškodovanca KD.

ZKP v 145. členu (2012) določa, da so vsi državni organi in organizacije z javnimi pooblastili dolžni naznaniti kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, če so o njih obveščeni ali če kako drugače izvedo zanje. Navesti morajo dokaze, za katere vedo, in poskrbeti, da se ohranijo sledovi kaznivega dejanja in predmeti, na katerih ali s katerimi je bilo dejanje storjeno, ter druge dokaze (Bobnar in Miklič, 2015).

Primer: *v vrtcu so na otroku opazili vidne fizične poškodbe. Otrok jim je v pogovoru povedal, da ga je očim kaznoval na način, da ga je polival z vročo vodo, kar ga je zelo bolelo. V danem*

primeru bodo vzgojiteljice, ki so poškodbe zaznale skladno s pravičnikom o VIZ, o svojih opažanjih obvestile vodstvo, ki bo glede na nujnost primera seznanilo pristojne organe (CSD, policijo). Navedbe otroka bodo zapisale strokovnim delavcem CSD ali policije in dodatno navedle (pisno ali ustno) svoja opažanja glede otroka, morebitnih sorojencev in staršev oz. skrbnikov.

146. člen ZKP (2012) navaja, da lahko vsakdo naznani kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti. Kazenski zakonik dodatno določa, kdaj pomeni opustitev prijave samo kaznivo dejanje in za opustitev prijave določa kazen. Prvi odstavek 281. člena določa, da kdor ve za storilca kaznivega dejanja, za katero je z zakonom predpisana kazen najmanj petnajst let zapor ali dosmrtnega zapor, ali kdor samo ve, da je bilo tako dejanje storjeno, pa tega ne naznani, pa je od take ovadbe odvisno, da se storilec ali dejanje pravočasno odkrije, se kaznuje z zapornom do treh let. Drugi odstavek 281. člena KZ dodatno opredeljuje še, da uradna oseba, ki zavestno opusti ovadbo kaznivega dejanja, za katero izve pri opravljanju svoje službe, če je zanj z zakonom predpisana kazen treh ali več let zapor, storilec pa se preganja po uradni dolžnosti, se kaznuje z zapornom do treh let (Bobnar in Miklič, 2015).

Primer: *ravnateljica šole je od šolske svetovalne službe seznanjena, da je učiteljica med pogovorom z otrokom opazila izjemno hudo psihično stisko v času, ko bi ta moral oditi domov. Otrok je izkazoval fizične znake (jok, tresenje), verbalne (kaznovanje staršev) stiske. Ravnateljica je skladno s protokolom zaposlenih izvedela za sum KD, ki se preganja po uradni dolžnosti in za katerega je predpisana kazen tri leta, zaradi česar je zakonsko vezana na podajo prijave pristojnim organom, sicer bo v nasprotnem primeru lahko kazensko odgovarjala. K. Filipčič (2014) navaja, da je dolžnost prijave strožja, kadar gre za uradno osebo, saj ji grozi kazen za opustitev prijave že lažjih kaznivih dejanj. Status uradne osebe ima strokovni delavec ali strokovna delavka CSD, ravnatelj ali ravnateljica, direktor ali direktorica zdravstvenega, nima pa tega statusa učitelj ali učiteljica, zdravnik ali zdravnica oz. strokovnjak ali strokovnjakinja nevladne organizacije.*

V zgoraj opredeljenih kaznivih dejanjih gre za primera nasilja nad otrokom, ki se preganjata po uradni dolžnosti, zaradi česar je podaja prijave zavezujoča ne glede na morebitno odklanjanje otroka. Otroku je treba med pogovorom pojasniti, da bo podana prijava

nasilje prekinila ali zaustavila in da lahko samo podaja prijave pomoči tako njemu kot staršem, ki potrebujejo pomoč, da spremenijo svoje vedenje ali ravnanje.

ZPND (2016) v 6. členu dolžnost prijave veže na naslednje:

- (1) *Organi in organizacije ter nevladne organizacije, ki pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje, so dolžni o tem takoj obvestiti center za socialno delo, razen v primeru, če žrtev temu izrecno nasprotuje in ne gre za sum storitve kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti.*
- (2) *Vsakdo, zlasti pa strokovni delavci oziroma delavke v zdravstvu ter osebje vzgojno-varstvenih, vzgojno-izobraževalnih zavodov in socialnih zavodov, ter izvajalci vsebin za otroke v športnih in kulturnih združenjih, ne glede na določbe o varovanju poklicne skrivnosti takoj obvesti center za socialno delo, policijo ali državno tožilstvo, kadar sumi, da je žrtev nasilja otrok ali oseba, ki zaradi osebnih okoliščin ni sposobna skrbeti zase.*

ZPND dolžnost prijave natančneje pojasni s tem, ko posebej poudari, da so strokovni delavci, ki delajo z otroki, tisti, ki se morajo zavedati pomena svoje vloge izpričanja. Besedilo ZPDN ne zajema terminov, kot so dokazi, temveč zgolj navedbo okoliščin, ki so lahko ocene strokovnih oseb, kot so vzgojitelji, učitelji, drugi zaposleni v zavodu, zdravstveni delavci, vodstveni delavci, strokovni delavci CSD.

Drugi odstavek 91. člena *Zakona o socialnem varstvu* (1992) določa, da so organi ter zavodi in druge organizacije, ki pri svojem delu ugotovijo ogroženost otroka, mladoletnika ali osebe, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost, dolžni o tem obvestiti center za socialno delo na svojem območju (Miklič in Bobnar, 2015).

Prijava je ključna v procesu pregona in dokazovanja nasilnih dejanj, za kar je pristojna policija, ki zna oceniti in klasificirati elemente kaznivega dejanja in je usposobljena za zbiranje osebnih in materialnih dokazov (Leskošek, Miklič in Sitar Čurić, 2019).

3.4 Podaja prijave na policijo

Podaja prijave na policijo se lahko podana na sledeče načine:

- s klicem na telefonsko številko 113 – 24 ur/365 dni,
- s klicem na lokalno policijsko postajo,
- z osebnim obiskom na lokalni policijski postaji,
- v pisni obliki, s posredovanjem klasične ali elektronske pošte.

V nujnih primerih je najhitrejša podaja prijave s klicem na telefonsko številko 113 ali klicem na policijsko postajo. Prejeti klici na telefonski številki 113 se snemajo, operater si bo vsebino klica dodatno pisno zabeležil. Na klic se bo policija odzvala in na kraj dejanja bo prednostno prispela uniformirana policija.

Kadar prijavo podaja institucija, je priporočljivo, da prijavo po uradni dolžnosti poda uradna oseba. Če je prijava podana s klicem na telefonsko številko 113, naj telefonski prijavi v najkrajšem možnem času sledi še pisna prijava.

Podano pisno prijavo, posredovano na policijo, bodo policisti dodatno želeli poglobiti na način, da bodo prijavitelja povabili na sprejem zapisnika o sprejemu ustne ovadbe ali informativni pogovor (razgovor), da bi ta pojasnil navedbe v podani pisni prijavi ter bi tako policisti pridobili dodatne podrobnosti suma KD. Prijavo je možno podati osebno na lokalni policijski postaji. Prijava prijavitelja se sprejme v obliki zapisa procesne veljave – *Zapisnika o sprejemu ustne ovadbe*; do kopije tega zapisa ima prijavitelj pravico.

Ko otrok sam poda prijavo, se ta na policiji evidentira na način samostojnega uradnega zapisa oz. uradnega zanamka o zaznavi KD. Z otrokom policija opravi podroben informativni pogovor, ki ga policija zabeleži v uradnem zapisu oz. uradnem zaznamku o razgovoru. Policija bo o podani prijavi otroka nemudoma obvestila CSD. ZKP (54. člen) omogoča 16 let staremu otroku, da poda samostojno prijavo na *Zapisnik o sprejemu ustne ovadbe*, skladno s katerim se otroka seznani o posledicah morebitne krive ovadbe.

Če bi prijavo nasilja nad otrokom najprej sprejelo *Okrožno državno tožilstvo* (ODT), bo to prijavo odstopilo v nadaljnje reševanje na policijo. Policija bo prijavo obravnavala šele, ko jo prejme od ODT, ki sumov nasilja nad otrokom ne preiskuje, usmerja pa delo policije

in preiskavo policije.

Policija lahko tudi med svojim rednim delom zazna elemente KD, izvršenega nad otrokom. V takšnih primerih policija sestavi samostojno uradni zapis oz. *Uradni zaznamek o zaznavi kaznivega dejanja*, s čimer se avtomatično sproži nadaljnja policijska preiskava suma kaznivega dejanja.

Povsem zadnji način možnosti prijave na policijo je v obliki anonimne podaje prijave, in sicer:

- s klicem na anonimni telefon policije in telefonsko številko 080 12 00,
- ali v elektronski obliki na portal e-prijava nasilja v družini.

Anonimen način podaje prijave ni primeren niti ustrezen za institucije, ki so etično in zakonsko vezane na podajo prijave nasilja nad otrokom.

Anonimne prijave policija ne vrednoti kot nujne in prednostne. Prepogosto so podane v obliki površnih in pomanjkljivih informacij, ki ne omogočajo kvalitetne preiskave.

3.5 Vsebina podane prijave

Ob podaji prve in nujne telefonske prijave je treba posredovati informacije:

- osebni podatki otroka, ki je žrtev nasilja,
- morebitne poškodbe in stopnja ogroženosti otroka ter s tem potreba po zdravstveni oskrbi otroka,
- vrsta in oblika nasilja nad otrokom,
- osebne podatke starša otroka ter opombo, kakšno vlogo ima starš (npr. povzročitelj nasilja, za otroka neogrožujoč ipd.),
- osebne podatke prijavitelja ter navedba institucije, če je oseba predstavnik institucije.

Pisna prijava naj poleg zgoraj navedenih podatkov vsebuje dodatno podrobnosti dotičnega dogodka, ko je bila otrok žrtve nasilja.

Če se je otrok izpovedal, naj bo prijavi priložen zapis otrokove izjave, ki naj ga oblikuje oseba, ki se ji je otrok izpovedal.

Dodani naj bodo zapisi ugotovljenih okoliščin glede otroka, storilca in kaznivega dejanja oseb, ki so otroku blizu, se jim je otrok izpovedal o nasilju ali so same opazile posebnosti na otroku, na podlagi katerih so pomislile na možnost nasilja nad otrokom.

V nujnih primerih je treba prijavo podati takoj. Prijavo je treba podati v jutranjem ali dopoldanskem času. Neustrezno je čakanje s podajo prijave na pozni popoldanski čas ali čas tik pred odhodom otroka domov oz. čas, ko otroka prevzamejo starši. Če je nasilje znano med delovnim tednom, čakanje s podajo prijave na konec tedna oz. na petek ni ustrezno.

V situacijah dvoma, ali je podaja prijave že nujna oziroma potrebna, je nujno interno posvetovanje med zaposlenimi. V takšnih primerih je koristno, da interni posvet vodi vodstvo institucije z vključitvijo svetovalne službe.

Sodelovanje policije z drugimi službami ureja *Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini (Pravilnik policije)*, ki najprej določa obvezo obveščanja CSD, ko:

- izve za okoliščine, na podlagi katerih lahko sklepa, da je otrok neposredna žrtev nasilja v družini, če je pri izvajanju nasilja prisoten, ali če živi v okolju, kjer se nasilje izvaja;
- ko izve za okoliščine, na podlagi katerih lahko sklepa, da je žrtev nasilja v družini slabotna ali invalidna oseba ali oseba pod skrbništvom;
- ko obstajajo razlogi za sum, da je bilo z nasiljem v družini nad polnoletno osebo storjeno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti;
- če polnoletna žrtev nasilja v družini obveščanju ne nasprotuje, pa tudi pri prekrških ali kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na predlog oškodovanca ali zasebnega tožnika.

Policija posreduje obvestilo o nasilju CSD v pisni ali elektronski obliki oziroma po telefonu ali osebno. Obvestilo po telefonu ali osebno je treba najkasneje v treh dneh posredovati tudi pisno. Tudi v *Pravilniku policije* je poudarjeno, da je pomembno usklajeno delovanje CSD in policije, saj sta to glavna akterja s pooblastili v celotnem postopku zaščite otrok. Pomembno je medsebojno obveščanje in koordinirana obravnava. Izjema je neposredna ogroženost žrtve oz.

situacija življenjske nevarnosti, kjer je pomembno hitro ukrepanje. V tem primeru policija ukrepa brez predhodnega obvestila CSD. V ostalih primerih policija takoj kontaktira CSD na telefonsko številko, ki jo ima CSD dosegljivo za policijo, v 24 urah pa pošlje tudi pisno obvestilo (Leskošek, Miklič, Sitar Čurić, 2019).

S prijavo na policiji se bo sprožil postopek policijske oz. kriminalistične preiskave. K. Filipčič (2014) navaja, da je temelj sodelovanja medsebojno obveščanje organov in organizacij, torej poleg prijave še obveščanje o vseh načrtovanih in že izvedenih ukrepih za pomoč žrtvi. Poleg CSD, ki imajo ključno vlogo v postopkih zaščite otrok, saj morajo izpeljati te postopke in koordinirati delo vseh služb in policije, ki je preiskovalni organ, ključen za preiskovanje sumov kaznivih dejanj, imajo posebne pravilnike o postopkih še službe na področju zdravstva (*Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti*, Ur. l. RS, 38/2011) in izobraževanja (*Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode*, Ur. l. RS, 104/2009).

V tem poglavju smo:

- *razložili bistvo posameznih kaznivih dejanj, povezanih z zlorabo mladoletne osebe, mlajše od 15 let, da bi si lažje predstavljali, katere informacije zbira policija in zakaj,*
- *ugotovili, da smo kot uradne osebe lahko tudi kazensko odgovorni, če dejanja, ki se preganjajo po uradni dolžnosti, ne prijavimo,*
- *spoznali, kakšen je neustreznejši način podaje prijave,*
- *izpostavili, kaj naj prijava vsebuje.*

Viri

- Brezovnik, A. (2019). *Prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva* (176. člen KZ-1). Diplomsko delo. Višja policijska šola.
- Deisinger, M. (2017). *Kazenski zakonik 2017. Posebni del: s komentarjem, sodno prakso in literaturo*. Poslovna založba MB.
- Bobnar, T. in Miklič, N. (2015). Preiskovalni pogovor z otrokom, žrtvijo zlorabe. V D. Frangež in B. Slak (ur.), *Osební dokazi v teoriji in praksi* (str. 77–80). Fakulteta za varnostne vede.
- Filipčič, K. (2019). Ogrožen otrok v labirintu pravnih pravil. V V. Leskošek, T. Kodele in N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji* (str. 31–49). Založba FSD.
- Frangež, D. in Dvoršek, A. (2013). Nekateri kriminalistični vidiki odkrivanja spolnih zlorab otrok v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 63–73.
- Križaj, M. in Pristavec Đogić, M. (2014). *Kaznivi dejanji grožnja in razžalitev. Primerjalni pregled* (PP). Raziskovalno dokumentacijski-sektor.
https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2014/Kaznivo_dejanje_groznje_in_kaznivo_dejanje_razzalitve.pdf
- Leskošek, V., Miklič, N. in Sitar Čurić, S. (2019). Postopki in ravnanja po prijavi zanemarjanja ali nasilja nad otrokom. V V. Leskošek, T. Kodele in N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji* (str. 141–173). FSD.
- Miklič, N. (2018). Nasilje v družini. *Vzgoja*, 20(80), 32–34.
- Kazenski zakonik*. Ur. l. RS, 50/2012 – uradno prečiščeno besedilo, 6/2016 – popr. 54/2015, 38/2016 in 27/2017.
- Konvencija o otrokovih pravicah (KOP)*. Ur. l. SFRJ-MP, 15/1990, Ur. l. RS, 9/1992, 3/1993, 9/1993, 5/1999, 2/2008, 3/2011 in 9/2012.
- Ustava Republike Slovenije*. Ur. l. RS, 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a.
- Zakon o kazenskem postopku (ZKP)*. Ur. l. RS, 32/2012 – uradno prečiščeno besedilo, 47/2013, 87/2014, 8/2016 – odl. US, 64/2016 – odl. US in 65/2016 – odl. US, 22/2019.
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)*. Ur. l. RS 16/08 in 68/16 in 57/17.

Sonja Žugič

4 OBRAVNAVA NASILJA NAD OTROKOM NA CENTRU ZA SOCIALNO DELO

V tem poglavju bomo spoznali, kako poteka obravnavna nasilja nad otrokom v okviru centra za socialno delo (CSD). Izvedeli bomo:

- 1) po kateri zakonodaji opredeljuje CSD nasilje nad otrokom oziroma otrokovo korist,*
- 2) kakšne so vloge, naloge in postopki CSD v procesu pomoči in zaščite otroka žrtve nasilja,*
- 3) kakšna so pričakovanja CSD do vzgojno izobraževalnih zavodov (VIZ) v primeru nasilja nad otrokom,*
- 4) podali nekaj pojasnil na najbolj pogoste dileme, ki jih izražajo strokovni delavci VIZ, ko se srečajo z otrokom žrtvijo nasilja v družin.*

4.1 Nasilje nad otrokom

CSD opredeli nasilje nad otrokom v družini skladno z Zakonom o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) in Družinskim zakonikom (DZ).

ZPND v 3. členu določa, da je nasilje prepovedano in opredeljuje, da je nasilje vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje ali zalezovanje žrtve ne glede na starost, spol ali katerikoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročitelja nasilja in telesno kaznovanje otrok.

V 3. a členu ZPND izrecno poudarja, da je prepovedano telesno kaznovanje otrok ter ga opredeljuje kot vsako fizično, kruto ali ponižujoče kaznovanje otrok oziroma vsako dejanje, namenjeno kaznovanju otroka, ki ima elemente fizičnega, psihičnega ali spolnega nasilja ali zanemarjanja kot vzgojne metode.

Zakon tudi jasno določa, da je otrok žrtev nasilja, če je prisoten pri izvajanju nasilja nad drugim družinskim članom ali živi v okolju, kjer se nasilja izvaja.

DZ v 7. členu govori o otrokovi koristi in opredeljuje, da starši ravnaajo v korist otroka, če z upoštevanjem osebnosti otroka, njegove starosti in razvojne stopnje ter hotenj primerno zadovoljujejo njegove materialne, čustvene in psihosocialne potrebe z ravnanjem, ki kaže na njihovo skrb in odgovornost do otroka, ter mu nudijo primerno vzgojno vodstvo in ga spodbujajo v njegovem razvoju.

Če starši tega ne počnejo, ne delajo v skladu z otrokovo koristjo, zaradi česar pri otroku nastaja škoda ali je zelo verjetno, da bo otrok utrpel škodo in je zaradi tega ogrožen. Škoda je posledica dejanja, ki ga starši storijo ali opustijo.

Tako *DZ* kot *ZPND* določata, da kadar je otrok žrtev nasilja oziroma niso zagotovljene njegove koristi, ima država dolžnost in pravico poseči v družinska razmerja, da bi zaščitila in pomagala otroku. Ena osrednjih služb na področju zaščite in pomoči otroku je CSD, ki ima v tem kontekstu različne naloge in pooblastila.

Bolj natančno izvedbo nalog za zaščito in pomoč otrokom pred nasiljem v družini CSD-ju določajo še:

- Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (Pravilnik CSD) (Uradni list RS, št. 42, 2017),
- Protokol ravnanja CSD v primeru ukrepa nujnega odvzema otroka (Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve).

Vloga, naloge in postopek CSD v procesu zaščite otroka pred nasiljem v družini

CSD mora otroka, ki je žrtev nasilja v družini:

- zaščititi pred nadaljnjim doživljanjem nasilja ali pred možnim nasiljem, ki mu grozi,
- v okviru procesa pomoči in zaščite otroku zagotoviti varne in optimalne pogoje za njegovo odraščanje in vsestranski razvoj.

CSD si najprej prizadeva za vzpostavitev varnosti in ustreznih pogojev za otroka znotraj njegove družine, če kratkoročno ali dolgoročno to ni možno, se otroku zagotovi nadomestno oskrbo v drugi družini ali ustanovi.

Kako bo konkretno ravnal CSD v posameznem primeru ogroženosti otroka, je odvisno od:

- stopnje ogroženosti otroka,
- povzročitelja nasilja in vrste nasilja nad otrokom,
- pripravljenosti staršev za sodelovanje oz. da otroka zaščitijo ter zmožnosti staršev,
- potreb in sposobnosti otroka,
- socialne mreže otroka oz. družine.

Na podlagi kakovostne strokovne analize vseh navedenih dejavnikov (**ocena ogroženosti**) bo CSD izvajal proces zaščite in pomoči otroku.

V izvajanju procesa zaščite in pomoči otroku CSD sodeluje z drugimi institucijami, tj. s policijo, sodiščem, vzgojno izobraževalnimi ustanovami (VIZ), zdravstvom itn.

Cilj CSD pri obravnavi nasilja nad otrokom je torej zaščita in pomoč otroku.

Proces zaščite in pomoči se načrtuje glede na:

- stopnjo ogroženosti otroka,
- osebo, ki otroka ogroža,
- pripravljenost staršev, da otroka zaščitijo,
- zmožnosti staršev za potrebne spremembe,
- potrebe otroka.

Osnovni cilj je, da se nasilje nad otrokom ustavi ter se vzpostavi za otroka takšni pogoji, kjer bo varen in mu bo omogočen optimalni celostni razvoj. Zato je pomembno, da se otroku in družini zagotovi ustrezna strokovna pomoč in podpora pri predelavi negativnih izkušenj, vzorcev ravnanja, pri vzpostavljanju bolj učinkovitih vzorcev čustvenega samouravnavanja, ravnanja v konfliktnih situacijah in razmišljanja. Pomembno je, da starši pomoč sprejmejo in v njej aktivno sodelujejo.

CSD prednostno sledi cilju, da se ustrezne spremembe za otroka zgodijo znotraj njegove matične družine. Včasih iz situacije v družini sledi, da je otroka treba zaščititi z umikom iz družine. Sam umik otroku zagotovi varnost, družini oziroma staršema pa čas in motivacijo, da sodelujeta s CSD in drugimi institucijami ter naredita potrebne

spremembe, da se otrok lahko vrne v družino. V določenih primerih se lahko otroku pomaga le s trajno izločitvijo iz družine.

Postopek CSD v procesu pomoči in zaščite otroka pred nasiljem v družini

Kadar je žrtev nasilja otrok ali oseba, ki zaradi osebnih okoliščin ni sposobna skrbeti zase, *DZ* (drugi odstavek 18o. člena) in *ZPND* (drugi odstavek 6. člena) določata, da je vsakdo, zlasti pa strokovni delavci oziroma delavke v zdravstvu ter osebje vzgojno-varstvenih, vzgojno-izobraževalnih zavodov in socialnih zavodov, ter izvajalci vsebin za otroke v športnih in kulturnih združenjih, ne glede na določbe o varovanju poklicne skrivnosti, dolžan o tem takoj obvestiti CSD, policijo ali državno tožilstvo.

V primeru neposredne ogroženosti otroka, ko je potrebna njegova takojšnja zašita, so vsi organi dolžni takoj po telefonu obvestiti CSD oziroma policijo (5. člen Pravilnika CSD).

CSD se je dolžan na vsako informacijo, ki kaže na sum ogroženosti otroka, odzvati, tudi na informacijo, ki je posredovana anonimno. Kako in na kakšen način bo CSD zastavil postopek pomoči in zaščite otroka, za katerega je podan sum ogroženosti, je odvisno od tega, v kakšnem kontekstu je prišel do informacije, kdo je informacijo podal, kakšna je vsebina informacije in kakšna je predvidena ogroženost otroka glede na informacijo.

Vedno se najprej preverijo morebitne informacije o otroku oziroma družini, s katerimi CSD ali druge strokovne službe že razpolagajo. Na podlagi tega se naredi t. i. hitra ocena ogroženosti otroka, ki pomeni izhodišče za začetne korake zaščite in pomoči otroku žrtvi nasilja v družini.

Če iz vsebine obvestila izhaja sum KD, CSD obvestilo takoj posreduje policiji, s katero uskladi nadaljnja ravnanja v obravnavanem primeru (5. in 6. člen Pravilnika CSD).

Ravnanja CSD in vseh ostalih strokovnih služb morajo biti medsebojno usklajena in takšna, da otroka ne ogrožamo dodatno ter ga zavarujemo pred nadaljnjo izpostavljenostjo nasilju oz. zlorabi.

V roku petih dni mora CSD organu, ki je posredoval obvestilo o zaznavi nasilja, posredovati povratno informacijo o opravljenih začetnih aktivnostih (peti odstavek 4. člena Pravilnika).

Postopek CSD v primeru neposredne ogroženosti otroka

Če informacije kažejo na hudo neposredno ogroženost otroka (npr. informacija, da bi bil otrok lahko žrtev spolne zlorabe), se CSD takoj odzove. CSD se takoj poveže s policijo, s katero uskladi svoja ravnanja (5. člen Pravilnika CSD).

Če CSD ugotovi, da gre za tako hudo ogroženost »tukaj in zdaj«, da je treba otroka takoj zaščititi in se to lahko zagotovi le z izločitvijo otroka iz družine, CSD izvede dejanje nujnega odvzema in otroka namesti na varno (167. člen DZ).

Če informacija kaže na hudo ogroženost, a je obvestilo anonimno ali zelo nejasno, CSD pred ukrepanjem pridobi dodatne podatke za razjasnitev situacije. V tem primeru CSD skliče medinstitucionalni tim ali pa v dogovoru s policijo opravi pogovor z otrokom ter se nato načrtujejo nadaljnja ravnanja. V primeru, da se v razgovoru z otrokom ugotovi tako huda ogroženost, da otroka ni mogoče drugače zavarovati kot z odvzemom, se le tega izvede.

Postopek nujnega odvzema otroka (167. člen DZ) izvede CSD, ko je izkazana tako huda ogroženost otroka, da njegove koristi ni mogoče drugače zavarovati, ko le s takojšnjim odvzemom staršem. Takrat CSD otroka staršem odvzame in ga namesti k drugi osebi, v krizni center (KCM), v rejništvo ali v zavod. Ob dejanju odvzema CSD staršema in osebi, ki ji je otrok neposredno odvzet (npr. strokovnem delavcu v VIZ), izroči obrazec o odvzemu.

V roku 12. ur po odvzemu CSD poda na sodišče predlog za izdajo začasne odredbe o odvzemu otroka. Ob tem predloži vse listine in navede vse okoliščine, s katerim je seznanjen. O predlogu mora sodišče odločiti najkasneje v 24. urah (168. člen DZ).

Pojasnilo: Če ne gre za neposredno ogroženost otroka in je otrok že sposoben razumeti posledice svoje odločitve ter sam izrazi potrebo, da se zaradi ogroženosti umakne v varno okolje, mu CSD nudi pomoč pri umiku, npr. v KCM. V nadaljevanju CSD vzpostavi sodelovanje s starši, z namenom da otroka podprejo pri njegovi odločitvi ter jih motivira, da se vključijo v ustrezne oblike pomoči. V takšnem primeru CSD ne izvede dejanja nujnega odvzema, ampak nudi pomoč otroku pri umiku v varno okolje.

Ko CSD otroka zaščiti pred neposredno ogroženostjo, nadaljuje z izvajanjem zaščite in pomoči otroku.

Standardni proces pomoči in zaščite otroka pred nasiljem v družini

V primeru, ko stopnja ogroženosti otroka ne zahteva dejanja nujnega odvzema otroka, so ravnanja CSD sledeča:

- Ko CSD prejme informacijo o sumu nasilja nad otrokom, strokovni delavec razišče, ali CSD že razpolaga s kakršnokoli informacije o otroku in njegovi družini. Prav tako zbira informacije od vseh služb in organov, ki bi karkoli vedeli o ogroženosti otroka. V ta namen lahko CSD skliče multidisciplinarni tim in zaprosi druge službe za poročila (6., 7. člen Pravilnika CSD).
- Če CSD pri zbiranju informacij ugotovi obstoj okoliščin, ki kažejo na storitev KD ali to izhaja iz obvestila, obvesti policijo, s katero uskladi začetne aktivnosti in delovanje skladno s pristojnostmi in pravili stroke (6. člen Pravilnika CSD).
- CSD v 5. dneh organu, ki je posredoval obvestilo o zaznavi nasilja, posreduje povratno informacijo o opravljenih začetnih aktivnostih (4. člen Pravilnika CSD).
- Na podlagi zbranih informacij se CSD odloči, katera prva ravnanja bo izvedel v posameznem primeru (npr.: pogovor z otrokom – samostojno ali v sodelovanju s policijo, pogovor s starši, obisk na domu, pridobil poročila drugih služb ...).
- Ko ima CSD zbranih več informacij o primeru in je že bolj jasno, za kakšno ogroženost otroka gre, kakšna so stališča staršev do nasilja nad otrokom, kakšna je njuna pripravljenost za sodelovanje in kakšne so njune zmožnosti za spremembe (začetna ocena ogroženosti), se CSD odloči, kakšno zaščito in pomoč otrok potrebuje.

- CSD lahko ugotovi, da otrok ni ogrožen in zaključi zadevo.
- CSD lahko ugotovi, da je otrok ogrožen in izdela celostno oceno ogroženosti otroka ter na podlagi ocene izdela načrt pomoči otroku. Pri tem lahko k sodelovanju povabi tudi druge službe (7., 10. člen Pravilnika CSD) in enega od staršev, ki otroka ne ogroža (10. člen Pravilnika CSD).

Sledi izvajanje načrta pomoči otroku.

- Ocena ogroženosti in načrt pomoči se v procesu pomoči in zaščite otroka redno evalvirata, ustrezno spreminjata in dopolnjujeta (11. člen Pravilnika CSD).
- Proces pomoči in zaščite otroka se zaključi, ko se oceni, da je otroku zagotovljena potrebna raven varnosti in ustrezni pogoji za njegov nadaljnji celostni razvoj (12. člen Pravilnika CSD).

CSD lahko v različnih fazah procesa pomoči in zaščite otroka skliče medinstitucionalni tim, zaprosi strokovne službe za poročila, opravlja pogovore z otrokom, predlaga sodišču različne začasne odredbe ali trajnejše ukrepe. Proces pomoči in zaščite otroka je namreč zelo dinamičen proces, ki se mora ustrezno prilagajati situaciji otroka oziroma družine.

Ocena ogroženosti otroka žrtve nasilja v družini in načrt pomoči

Ocena ogroženosti je strokovni pripomoček, ki CSD pove, kakšna je stopnja ogroženosti otroka, kaj otroka ogroža in kaj ga varuje ter kaj je tisto, kar se mora spremeniti, da bo zagotovljena otrokova varnost in korist. V ta namen CSD zbere čim več relevantnih informacij o otroku, starših, sorojencih, ožji in širši socialni mreži otroka oziroma družine z vidika varovalnih in rizičnih dejavnikov.

Varovalne in rizične dejavnike CSD zbira in ocenjuje na ravneh:

- otroka,
- staršev,
- socialnega okolja otroka oziroma družine.

Z analizo varovalnih in rizičnih dejavnikov CSD oceni oziroma določi stopnjo ogroženosti otroka. Ocena ogroženosti otroka je lahko nizka, srednja, visoka ali zelo visoka.

Na podlagi ocenjene stopnje ogroženosti otroka CSD načrtuje svoja nadaljnja ravnanja oziroma izdelava načrt pomoči. Načrt pomoči vsebuje aktivnosti, ki se morajo zgoditi, da se zmanjšajo rizični dejavniki, ki otroka ogrožajo in da se okrepijo ali ustvarijo novi varovalni dejavniki, ki otroka varujejo pred nasiljem v družini.

Možna ravnanja CSD glede na oceno ogroženosti in načrt pomoči

CSD v načrtu pomoči, glede na oceno ogroženosti, opredeli spremembe, ki se morajo zgoditi, da bo zagotovljena otrokova korist in opredeli načine, kako se bodo te spremembe vzpostavile. V ta namen CSD starše motivira, da se vključijo v ustrezne oblike pomoči (storitve socialnega varstva) oziroma predlaga sodišču začasne odredbe za varstvo koristi otroka ali ukrepe trajnejšega značaja po *DZ* oziroma če je treba tudi po *ZPND*. CSD se ves čas trudi za vzpostavljanje delovnega odnosa s starši, ne glede na ukrepe, ki jih predlaga sodišču.

Glede na ocenjeno stopnjo ogroženosti otroka so ravnanja CSD naslednja:

- **Nizka stopnja ogroženosti:** CSD ponudi staršem vključitev v strokovno pomoč, v dogovoru se družino občasno spremlja.
- **Srednja stopnja ogroženosti:** na podlagi načrta pomoči in sodelovanja staršev se družino oziroma njene člane vključi v strokovno pomoč. Družino se redno spremlja.
- **Visoka stopnja ogroženosti:** CSD sodišču predlaga izdajo začnih odredb ali ukrepov trajnejšega značaja za zaščito otrokovih koristi po *DZ*, ukrepov po *ZPND*, hkrati ves čas motivira starše za sodelovanja in vključitev v strokovno pomoč. Družino se redno spremlja.
- **Zelo visoka stopnja ogroženosti:** nujni odvzem (168. člen *DZ*), predlog sodišču za izdajo začnih odredb ali ukrepov trajnejšega značaja za zaščito otrokovih koristi po *DZ*, ukrepov po *ZPND*, hkrati se ves čas starše motivira za sodelovanja in vključitev v strokovno pomoč. Družino se redno spremlja.

Strokovna pomoč (svetovanje) družini in otroku v okviru CSD

Glede na oceno ogroženosti otroka CSD starše in otroka napoti, da se vključijo v ustrezno strokovno pomoč, ki se izvaja v okviru CSD, v okviru drugih strokovnih služb, zasebnikov ali nevladnih organizacij.

CSD po *Zakonu o socialnem varstvu (ZSV)* izvaja storitve, ki so namenjene posamezniku, družini in skupini za preprečevanju in odpravljanju osebnih stisk, nudenju oskrbe, varstva, vzgoje in usposabljanja. Do storitev je opravičen vsakdo, ki potrebuje pomoč. Vključitev v storitve je prostovoljna.

Storitve, ki jih izvaja CSD, so:

1. Pomoč družina za dom

Pomoč družina za dom obsega strokovno svetovanje in pomoč družini pri urejanju odnosov med družinskimi člani, strokovno svetovanje in pomoč pri skrbi za otroke ter usposabljanje družine za opravljanje njene vsakdanje vloge (drugi odstavek 15. člen ZSV).

2. Osebna pomoč

Osebna pomoč po ZSV (13. člen ZSV) obsega svetovanje, urejanje in vodenje z namenom, da bi posamezniku omogočila razvijanje, dopolnjevanje, ohranjanje ter izboljšanje socialnih zmožnosti.

Največja gotovost, da se nasilje nad otrokom ne bo več dogajalo in da bo družina znala na ustrezen način zagotavljati otrokove koristi, je, da se starša in po potrebi tudi otrok, vključijo v ustrezne oblike strokovne pomoči.

Začasne odredbe in ukrepi trajnejšega značaja po DZ

Sodišče in CSD morata izvesti potrebna dejanja in ukrepe, ki jih zahtevata vzgoja in varstvo otroka ali varstvo njegovih premoženjskih ter drugih pravic in koristi (153. člen DZ). V ta namen lahko CSD, kadar je ogrožena otrokova korist, sodišču predlaga različne začasne odredbe za varstvo koristi otroka, nujni odvzem otroka ali ukrepe trajnejšega značaja.

Začasne odredbe za varstvo koristi otroka (162. člen *DZ*):

- odredba, s katero otroka odvzame staršem in ga namesti k drugi osebi, v krizni center, v rejništvo ali v zavod,
- odredba o vstopu v stanovanje ali druge prostore, v katerih se otrok nahaja, proti volji staršev,
- odredba o prepovedi ali omejitvi stikov,
- odredba o načinu izvajanja stikov,
- odredba o vzgoji in varstvu otroka,
- odredba o preživljanju otroka,
- odredba o prepovedi prehoda državne meje z otrokom,
- odredba o izselitvi nasilnega člana iz skupnega stanovanja,
- odredba o prepovedi približevanja otroku osebam, ki ga ogrožajo,
- odredba o zavarovanju na premoženju staršev ali otroka,
- odredba o zdravniškem pregledu ali zdravljenju.

Ukrepi trajnejšega značaja:

- omejitev starševske skrbi (171. člen *DZ*),
- odločitev o zdravniškem pregledu ali zdravljenju (172. člen *DZ*),
- omejitev ali odvzem pravice do stikov (173. člen *DZ*),
- odvzem otroka staršem (174. člen *DZ*),
- namestitev otroka v zavod (175. člen *DZ*),
- odvzem starševske skrbi (176. člen *DZ*).

Ukrepi po *ZPND*, ki jih CSD lahko predlaga sodišču za zaščito in pomoč otroku žrtvi nasilja v družini

CSD lahko za zaščito in pomoč otroku predlaga sodišču tudi izrek ukrepov po *ZPND*. Sodišče lahko ukrepe po *ZPND* izreka na podlagi predloga otroka starejšega od 15 let, staršev oziroma enega od staršev, če jim ni odvzeta starševska pravica, skrbnika ali CSD (22.b člen *ZPND*).

Postopki po *ZPND* so nujni in prednostni (4. odstavek 22.a člen).

Na podlagi 19. člena *ZPND* lahko sodišče povzročitelju nasilja, ki je žrtev telesno poškodoval ali ji je prizadejal škodo na zdravju ali je drugače protipravno posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebnostne pravice, prepove:

- vstopiti v stanovanje, v katerem živi žrtev;

- zadrževati se v določeni bližini stanovanja, v katerem živi žrtev;
- zadrževati in približevati se krajem, kjer se žrtev običajno nahaja (na primer delovno mesto, šola, vrtec ...);
- navezovati stike z žrtvijo na kakršenkoli način, vključno s sredstvi za komuniciranje na daljavo in tudi prek tretjih oseb;
- vzpostaviti vsakršno srečanje z žrtvijo;
- objavljane osebnih podatkov žrtve, dokumentov iz sodnih in upravnih spisov in osebnih zapisov, ki se nanašajo na žrtev;
- ali odloči o prepustitvi stanovanja v skupni uporabi žrtvi v skladu z 21. členom ZPND.

V primeru izreka ukrepa po 19. členu ZPND lahko sodišče povzročitelja nasilja napoti v ustrezne socialnovarstvene, izobraževalne, psihosocialne in zdravstvene programe, ki jih izvajajo organi in organizacije ter nevladne organizacije (19. a člen ZPND).

Na podlagi 20. člena ZPND lahko sodišče na predlog izreče še naslednje ukrepe za zagotavljanje varstva otrok:

- prepove prehod državne meje otroku, razen s posebej določeno osebo, z organom ali organizacijo;
- predlaga odvzem osebnega dokumenta otroka v skladu z zakonom;
- prepove izdajo osebnega dokumenta otroku na podlagi vloge enega izmed staršev ali obeh staršev ali tretje osebe;
- prepove vročitev osebnega dokumenta otroka enemu izmed staršev ali obema ali tretji osebi;
- odloči o nujnem zdravniškem pregledu otroka ali zdravljenju otroka in o drugih zdravstvenih posegih.

Sodišče o izrečenih ukrepih po ZPND (22.h člen) takoj obvesti policijo, CSD in VIZ, ki ga otrok obiskuje. CSD spremlja izvajanje ukrepov, ki jih zaradi varstva otrok izreče sodišče (22.g člen ZPND).

Sodelovanje CSD in VIZ v procesu zaščite in pomoči otroku žrtvi nasilja v družini

Sodelovanje VIZ in CSD je določeno z zakoni in podzakonskimi akti. *DZ* (7. člen *DZ*) določa, da morajo državni organi, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil, organi lokalnih skupnosti ter druge fizične in pravne osebe v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za korist otroka.

DZ prav tako določa, da se mora država s svojimi ustreznimi institucijami in organi nemudoma odzvati, kadar so ogrožene otrokove koristi, pri tem še posebej izpostavlja *VIZ* (18o. člen *DZ*). Dolžnost sodelovanja *DZ* opredeljuje tudi v 16. členu in zavezuje k medsebojnemu sodelovanju vse institucije, ki jih obvezuje skrb za največjo korist otrok, torej tudi *VIZ*.

Dolžnost sodelovanja in ravnanja, ki upošteva otrokove koristi, ima lahko več oblik. Tako je v otrokovo korist, če *VIZ* obvesti CSD ali policijo o zaznanem sumu nasilja nad otrokom, če omogoči v svojih prostorih pogovor z otrokom, če poda poročilo o otroku, če sodeluje v medinstitucionalnem timu, izvaja pomoč otroku, organizira različne delavnice na temo nasilja v družini ...

Dolžnost in način sodelovanja *VIZ* s CSD v primeru suma nasilja nad otrokom določa tudi *ZPND* in Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (Pravilnik CSD).

ZPND v 5. členu določa, da so organi in organizacije dolžni izvesti vse postopke in ukrepe, ki so potrebni za zaščito žrtve glede na stopnjo njene ogroženosti in zaščito njenih koristi ter pri tem zagotoviti spoštovanje integritete žrtve.

Če je žrtev nasilja otrok, imajo koristi in pravice otroka prednost pred koristmi in pravicami drugih udeleženk oziroma udeležencev postopka.

V 6. členu *ZPND* določa dolžnost prijave in še posebej poudarja dolžnost prijave *VIZ*, ki mora takoj obvestiti CSD, policijo ali državno tožilstvo, kadar sumi, da je žrtev nasilja otrok.

Dolžnost in natančen način delovanja *VIZ* v primeru nasilja nad otrokom konkretno opredeljuje Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (Pravilnik *VIZ*) (Uradni list RS, št. 104/09).

Glede na Pravilnik *VIZ*:

- *VIZ* sledi ničelni toleranci do nasilja, kar pomeni, da ustvarja pogoje, da je *VIZ* za otroke varen prostor; v okviru svojih aktivnosti *VIZ* ozavešča o nenasilju in medsebojnem

- spoštovanju ter se aktivno odziva na zaznano nasilje.
- Če se otrok zaupa o nasilju oziroma VIZ drugače pridobi informacijo o sumu nasilja nad otrokom, ravna VIZ v skladu s pravilnikom in smernicami, ki opredeljujejo njegovo ravnanje.
- O zaznanem nasilju VIZ pravočasno obvesti CSD oziroma policijo.
- VIZ omogoči CSD, da v prostorih VIZ opravi razgovor z otrokom in po potrebi tudi druga dejanja, potrebna za zaščito otroka.
- Predstavniki VIZ aktivno sodelujejo v multidisciplinarnem timu in izvajajo dogovorjene aktivnosti.
- Zaposleni v VIZ so pozorni na otroka in obveščajo CSD o morebitnih dogajanjih in spremembah pri otroku, ki so pomembne za proces zaščite in pomoči otroku.
- VIZ na zaprosilo CSD posreduje poročilo, ki vsebuje odgovore, za katere CSD v poročilu zaprosi.
- Zaposleni VIZ stojijo otroku ob strani, če jih ta izbere za zaupno oziroma podporno osebo.
- Vse podatke, ki jih VIZ pridobi s sodelovanjem v medinstitucionalni obravnavi posameznega primera, varuje kot zaupne, jih ne posredujejo staršem, v okviru VIZ pa zgolj zaposlenim, za katere je pomembno, da so z njimi seznanjeni.

Sodelovanje med CSD in VIZ je dvosmerni proces, kar pomeni, da se lahko tudi zaposleni v VIZ kadarkoli obrne na CSD oziroma na nosilca primera, da pridobi informacije, kako poteka proces pomoči otroku, poda morebitne pripombe, če meni, da proces pomoči otroku ne zagotavlja ustrezne varnosti, predlaga sklic multidisciplinarnega tima za posamezen primer. Zaposleni v VIZ se lahko vedno tudi obračajo na strokovne delavce CSD, ki izvajajo naloge na področju varstva otrok in družine, ali koordinatorja za preprečevanje nasilja, če se znajde v dilemi glede opaženih dogajanj pri določenem otroku in se želi zgolj posvetovati o videnem oziroma slišnem.

Pričakovanja CSD do VIZ v primeru zaznave ali seznanitve z informacijo o sumu nasilja nad otrokom

Pomembno je, da so zaposleni v VIZ občutljivi, pripravljeni prepoznati in slišati, ko jim otrok sporoča, neposredno ali posredno, da se mu dogaja nasilje, in se na to ustrezno odzvati. Zelo velik vpliv

na to, kakšne posledice bo imelo za otroka nasilje, ki ga je doživljal, je odziv osebe, ki ji otrok zaupa o nasilju. Razkritje otroku ne sme povzročiti nove travme. Otroku je treba verjeti, ko spregovori o nasilju. Otroci si zlorabe ne izmislijo, zato je pomembno, da jim takoj pomagamo, namesto da bi ugotavljali, ali je res, kar je otrok povedal, ali ne.

Ravnanja ob zaznavi nasilja nad otrokom morajo biti usklajena z določbami zakonov, pravilnikov ter s smernicami, ki določajo in usmerjajo ravnanje zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih ustanovah.

Priporočila zaposlenim v VIZ, kako se odzvati, ko otrok spregovori o nasilju:¹

- Ko začne otrok pripovedovati o nasilju, poskrbimo, da zgodbo pripoveduje v ustreznih okoliščinah (npr. primeren prostor, da ni okrog drugih otrok, razen če si izbere sošolca/sošolko kot podporno osebo, prostor, kjer ni hrupa, ki ni prehodan...).
- Otroku verjamemo, vedno mora biti naše izhodišče »verjamem«, morebitne dileme razrešujemo kasneje v pogovoru z drugimi.
- Vzamemo si čas, se umirimo, s tem pomirjajoče delujemo tudi na otroka.
- Ne kažemo, da smo šokirani, ko otrok pripoveduje o tem, kaj se mu je zgodilo oziroma se mu dogaja.
- Otroka poslušamo, ne prekinjamo njegove pripovedi, ne moraliziramo in ga ne popravljamo.
- Vprašanja mu postavimo zgolj, če je otrok v pripovedi nejasen (komu se je zgodilo, kdo je kaj storil in kaj je storil).
- Otroku dovolimo, da pokaže svoja čustva, povemo mu, da so vsa čustva normalna v nenormalni situaciji in da se mu čustev ni treba sramovati.
- Pustimo otroku njegova čustva do storilca, ne blatimo storilca, se ne zgražamo nad storilcem, otrok ima rad tudi tistega od staršev, ki je nasilen.
- Besedno in nebesedno mu sporočimo: »Nisi kriv, niti odgovoren, za to, kar se ti je zgodilo!«
- Pokažemo sočutje do otroka, mu povemo, da nam je žal, ker se mu je to zgodilo.
- Zagotovimo otroku, da je prav, da je spregovoril, ga pohvalimo, da je izbral toliko poguma in moč, da nam je zaupal.

1 Glej poglavji *Otrok spregovori* in *Preiskovalni pogovor z otrokom*.

- Ne mislimo, da moramo takoj, v trenutku spremeniti otrokov položaj.
- Ne obljubljam otroku ničesar, česar kasneje ne bomo mogli izpolniti.
- Razložimo mu, da mu mi sami ne moremo pomagati in da smo dolžni o tem obvestiti institucije (policijo, CSD), ki mu bodo skupaj z nami pomagale.
- Otroku zagotovimo določen nadzor nad dogajanjem, tj. ga informiramo, kaj bomo storili s tem, kar nam je povedal ter da se lahko kadarkoli obrne na nas, če bo imel kakršnokoli vprašanje.
- Otrok bo ob koncu pogovora potreboval odgovore predvsem na vprašanja, kaj se bo sedaj zgodilo, koga se bo obveščalo, kam bo šel, kaj se bo zgodilo s storilcem/staršem:
 - Če nas je otrok izbral za zaupnika, mu stojimo ob strani, zagotovimo mu, da smo mu na voljo, kadar nas bo potreboval.
 - Zagotovimo mu, da je VIZ varno okolje in da mu bomo nudili pomoč ter podporo.

4.2 Obveščanje CSD o zaznanem sumu nasilja nad otrokom s strani VIZ

V primeru neposredne ogroženosti, ko je potrebna takojšnja zaščita žrtve, je VIZ dolžan takoj po telefonu obvestiti CSD oziroma policijo ali državno tožilstvo. Informacijo po telefonu je treba posredovati tudi pisno, najkasneje v 24 urah (5. člen Pravilnika CSD). V primeru posredne ogroženosti je prav tako treba informacijo posredovati v čim krajšem času oziroma v 24 urah od seznanitve. Informacijo o nasilju se posreduje v pisni ali elektronski obliki oziroma po telefonu. Informacijo, dano po telefonu, je treba posredovati tudi pisno, najkasneje v 3 dneh (4. člen Pravilnika CSD).

V obvestilo o nasilju je treba navesti vsa strokovna opažanja, iz katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje nad otrokom oziroma v družini: kaj je otrok povedal, če se da dobesedno, kdo je tisti, ki ga ogroža, stiske, ki jih je otrok izražal oziroma smo jih mi opazili pri otroku, otrokove strahove, dileme, zaznane poškodbe pri otroku ...

VIZ nima vseh pristojnosti in ne ugotavlja, ali se nad otrokom dejansko izvaja nasilje ali ne, šola posreduje zgolj sum nasilja na

podlagi slišane ali videne. Druge službe ugotavljajo, kaj se dejansko dogaja oziroma za kakšno ogroženost otroka gre.

4.3 Multidisciplinarni tim

Če nosilec primera na CSD oceni, da potrebuje za ustrezno načrtovanje zaščite in pomoči otroku pred nasiljem v družini (ocena ogroženosti, načrt pomoči) sodelovanje drugih organov, jih pozove k sodelovanju oziroma skliče multidisciplinarni tim. Udeležba na srečanju tima je za vse vabljenе obvezna. Predlog za sklic multidisciplinarnega tima pa lahko da tudi katerekoli služba, če oceni, da bi bil ta potreben (6. člen Pravilnika CSD).

Za sklic multidisciplinarnega tima se nosilec primera na CSD odloči največkrat že v začetni fazi obravnave nasilja nad otrokom, da bi se na podlagi različnih informacij in znanj, s katerimi razpolaga, jo posamezne strokovne službe, oblikovala čim bolj natančna ocena ogroženosti otroka in na podlagi ocene čim bolj ustrezen načrt pomoči otroku oziroma družini.

Sicer pa se nosilec primera lahko odloči za sklic medinstitucionalnega tima v katerikoli fazi obravnave primera.

Pravilnik v 7. členu CSD določa, da so naloge multidisciplinarnega tima za obravnavanje nasilja v družini usmerjene v zagotovitev dolgoročne varnosti žrtve ter določa naslednje naloge:

- izmenjava informacij med službami za razjasnitev okoliščin, potrebnih za zaščito in pomoč žrtvi,
- usklajevanje aktivnosti,
- seznanitev žrtve z vsemi oblikam pomoči, ki jih nudijo organi,
- izdelava načrta pomoči žrtvi in spremljanje njegovega izvajanja, če je to glede na izdelano oceno ogroženosti žrtve potrebno,
- nudenje najustreznejše zaščite žrtvi,
- sprejemanje odločitev z namenom izvajanja pomoči.

Delovanje multidisciplinarnega tima:

- organi so se na vabilo dolžni odzvati in določiti predstavnika, ki bo član tima;
- člani tima se sestajajo na seji, kjer se oblikuje mnenje o

obravnavanem primeru in sprejmejo dogovori o nadaljnjih aktivnostih, glede na okoliščine primera pa lahko člani tima komunicirajo tudi na drug način (po telefonu, elektronski pošti ...);

- o delu tima se piše zapis, ki vsebuje mnenje tima in sprejete dogovore;
- zapis tima se posreduje članom tima;
- člani tima morajo zagotoviti, da se bodo dogovori, sprejeti na sejah tima, uresničevali;
- na določeno sejo tima se lahko povabi tudi strokovnjake s posebnimi znanji za razjasnitev določenih vprašanj;
- tim na podlagi ocene ogroženosti pripravi načrt pomoči žrtvi, ki mora biti usklajen z njenimi sposobnostmi in željami;
- tim na vsaki seji preveri potek in spremlja uresničevanje svojih dogovorov, ki so bili sprejeti z načrtom pomoči žrtvi, in pomaga pri usmerjanju nadaljnjega dela organov. Na sejah se člani tima med seboj obveščajo o vseh aktivnostih, ki jih sami in njihovi organi izvajajo za pomoč žrtvi ter opravi-jo evalvacijo načrta in učinkovitosti postopkov;
- na timu se opravi evalvacija dosežene ravni sprememb v družini in položaja otroka, ocena ogroženosti in načrt pomoči se temu ustrezno spreminjata;
- člani tima morajo vse podatke, ki jih pridobijo pri obravnavanju posameznega primera, varovati kot zaupne;
- delo tima se zaključí, ko je žrtvi zagotovljena ustrezna varnost;
- o zaključku dela tima pošlje CSD članom tima obvestilo.

4.4 Pogovor strokovnega delavca CSD z otrokom žrtvijo nasilja v družini²

Ko je CSD obveščen o sumu nasilja nad otrokom v družini, o tem obvesti policijo, s katero se uskladi glede nadaljnjih ravnanj. Kadar policija obravnava sum KD in je otrok ogrožen s strani obeh staršev, pri izvedbi preiskovalnega intervjuja sodeluje CSD. Pogovor se opravlja brez predhodne vednosti oziroma soglasja staršev. Takšen način izvedbe razgovora CSD oziroma policiji omogoča zakonodaja (*DZ, ZPND, ZNPPol*). Predstavniki policije preiskovalni intervju z otrokom izvede v civilnih oblačilih.

² Glej tudi poglavje *Preiskovalni pogovor z otrokom oškodovancem kaznivega dejanja*.

Največkrat se za kraj preiskovalnega intervjuja z otrokom izbere VIZ, ki ga otrok obiskuje, in sicer iz dveh razlogov:

- VIZ je kraj, ki ga je otrok navajen in kjer se počuti varno.
- Če se preiskuje sum nasilja nad otrokom, je pomembno, da ima otrok možnost, da brez vplivanja staršev, predvsem povzročitelja nasilja, pove, kaj se mu dogaja.

Skupni pogovor CSD in policije se opravi predvsem iz naslednjih razlogov:

- da otrok čim manjkrat govori o svoji izkušnji, tako CSD in policija istočasno pridobivata podatke, ki jih vsaka služba potrebuje za svoj postopek,
- v primeru, ko policija opravlja pogovor z otrokom zaradi suma nasilja v družini, se staršev kot možnih povzročiteljev nasilja ne obvešča, zato je prisotnost strokovnega delavca CSD obvezna, saj nadomešča vlogo zakonitih zastopnikov, obenem strokovni delavec CSD skrbi, da pogovor poteka na otroku razumljiv in sprejemljiv način,
- če se med razgovorom ugotovi neposredna ogroženost otroka, CSD in policija izvedeta nujno potrebna dejanja za zaščito in pomoč otroku.

Ob preiskovalnem intervjuju se otroku ponudi tudi možnost, da je ob njem prisotna zaupna oseba. Ta oseba je lahko tudi učitelj, svetovalni delavec, ravnatelj ali druga strokovna oseba VIZ. Naloga zaupne osebe je predvsem v čustveni podpori otroku. Otroku lahko zaupno osebo izbere ali ne.

Starše po opravljenem preiskovalnem intervjuju z otrokom seznani policija.

CSD lahko razgovor opravi tudi samostojno, brez sodelovanja policije in brez soglasja staršev. In sicer 177. člena DZ določa, da CSD lahko v postopkih v zvezi z otrokom opravi razgovor z otrokom brez soglasja staršev, če oceni, da je to v korist otroka. Prav tako lahko tudi staršem zavrne vpogled v zapisnik o razgovoru z otrokom. V razgovoru s strokovnim delavcem CSD je ob otroku lahko prisotna zaupna oseba, če si jo otrok izbere. Tudi v tem primeru si CSD za mesto pogovora z otrokom, zaradi prej naštetih prednosti, največkrat izbere VIZ, ki jo otrok obiskuje.

Tudi sodišče je na podlagi 158. člena *DZ* zavezano, da mora pri odločanju o ukrepih za varstvo koristi otroka upoštevati mnenje otroka, ki ga je otrok sam izrazil, ali mnenje osebe, ki ji otrok zaupa in jo je sam izbral, če je sposoben razumeti pomen in posledice. Mnenje otroka oziroma razgovor z otrokom v praksi opravi CSD. Sodišče ima sicer tudi možnost, da se samo ali preko drugih oseb ali organov posvetuje z otrokom oziroma bi lahko to nalogo zaupalo tudi šolskemu svetovalnemu delavcu.

4.5 Zaposilo CSD za poročilo VIZ

CSD lahko v procesu zaščite in pomoči otroku, ki je žrtev nasilja v družini, zaprosi VIZ, da poda poročilo o otroku. Zaposilo za poročilo lahko CSD posreduje VIZ na podlagi *DZ*, kakor tudi na podlagi *ZPND*.

CSD v zaprosilu za poročilo navede, katere so tiste informacije oziroma okoliščine, o katerih želi, da mu VIZ poroča. Poročilo CSD potrebuje za zagotavljanje otrokovih koristi, lahko je to za namen izdelave ocene ogroženosti, načrta pomoči, spremljanja izvajanja pomoči otroku, evalvacije načrta pomoči, odločanja centra, da poda na sodišče predlog za izrek ustreznih ukrepov oziroma ukinitve ukrepov ...

Poročilo šole je dokument, s katerim CSD (poleg drugih dokumentov/ dokazil) ugotavlja, ali so otrokove koristi ustrezno zagotovljene oziroma kaj je potrebno, da bodo zagotovljene. Glede na to, da mora CSD svoje trditve, da so otrokove koristi ogrožene, dokazati z ustreznim dokaznim standardom, je tudi poročilo šole eden od dokazov, s katerim center staršem oziroma sodišču dokazuje ogroženost otrokovih koristi in potrebe po vključitvi staršev oziroma družine v ustrezne oblike pomoči oziroma potrebe po izreku ukrepov za zaščito otrokovih koristi.

Dolžnost VIZ, da na podlagi zaprosila CSD posreduje poročilo o otroku izhaja tudi iz 10. člena Pravilnika VIZ, ki določa, da kadar CSD začne postopek za zaščito otroka, ki je žrtev nasilja, zaprosi VIZ za poročilo, v katerem svetovalna služba VIZ napiše svoje mnenje o ogroženosti otroka zaradi suma nasilja. Svetovalni delavec, ki pripravi poročilo, vanj vključi tudi mnenja zaposlenih v VIZ, ki so v stiku z otrokom, ki je žrtev nasilja.

4.6 Intervetna služba CSD

CSD po poslovnem času izvaja nujne naloge za zaščito in pomoč določenim skupinam prebivalstva, med katere spadajo tudi otroci. Nujne naloge za zaščito in pomoč CSD izvaja v okviru interventne službe, ki je dosegljiva preko policije oziroma številke 113, vse dni v tednu tudi med prazniki. Interventno službo izvajajo strokovni delavci CSD.

Interventna služba v primeru neposredne ogroženosti otroka lahko izvede dejanje nujnega odvzema (167. člen DZ) in otroka namesti na varno.

4.7 Krizni center za otroke in mladostnike (KCM)

KCM so ustanove, ki otrokom in mladostnikom do 18. leta, ki se znajdejo v stiski, nudijo pomoč in zaščito v obliki varne namestitve in psihosocialne pomoči. Pomoč KCM je na voljo vse dni v letu, 24 ur na dan. Otrok oziroma mladostnik lahko v KCM biva do 21 dni.

4.8 Pogoste dileme in vprašanja, s katerimi se strokovni delavci VIZ v primeru suma nasilja nad otrokom v družini obračajo na CSD

- **Kako naj ravnam, ko pride starš, ki kaže znake opitosti, po otroka v šolo?**

Če pride starš v vrtec oz. šolo po otroka in izkazuje znake opitosti, se mu otroka ne sme izročiti. Priporoči se mu, da pokliče drugega starša ali drugo osebo, ki bo otroka varno odpeljala domov. Če starš tega ne upošteva, se obvesti policijo, ki se v nadaljevanju poveže s CSD.

- **Kaj naj naredim, če opažam pri otroku določene znake, ki v meni zbuja sum, da je otrok žrtev nasilja v družini, vendar o tem nisem povsem prepričan?**

Pomembno je, da zapisujete opažanja, ki v vas zbuja sum, da se pri otroku dogaja nekaj, kar mu ni v korist. O svojih opažanjih in dilemah se posvetujete s svetovalnim delavcem VIZ, prav tako imate možnost, da se kadarkoli obrnete na CSD za nasvet. Posvetovanje s CSD še ne pomeni obvestila o nasilju.

- **Ali bodo starši seznanjeni z obvestilom VIZ o zaznanem sumu nasilja?**

Da, starši imajo pravico, da se jih seznani z obvestilom VIZ in dejstvi, ki so v obvestilu navedena, prav tako imajo pravico vpogleda v spisovno dokumentacijo CSD. Dejstvo, da je starš z vsem seznanjen, ne sme biti ovira, da VIZ ne bi izvrševala svojih nalog, ki mu jih nalaga zakonodaja. Prav tako gre za etično dolžnost, da pomagamo nemočnim. Če strokovni delavec VIZ opaža oz. zaznava, da je otrok izpostavljen nasilju staršev, pa na to ne odreagira, postane sostorilec nasilja nad otrokom.

Hkrati pa je pomembno, da šola ne seznanja starša, da je podala na CSD ali policijo obvestilo o sumu nasilja nad otrokom. Zaradi takšne seznaitve bi bil lahko otrok dodatno ogrožen.

- **Ali lahko kot strokovni delavci VIZ podamo anonimno prijavo zaznanega suma nasilja nad otrokom?**

Ne. Vsi smo zavezani k varovanju in zagotavljanju koristi otrok. Še posebej so k temu, tudi zakonsko, zavezane institucije, ki se neposredno ukvarjajo z otroki, zato v takih primerih ne moremo delovati anonimno.

- **Kaj storiti, kadar starš otroka poroča o nasilju partnerja nad njim, hkrati pa se do otroka primerno obnaša? Kaj storiti, ko otrok poroča o nasilju med staršema?**

Tudi v tem primeru je VIZ dolžan posredovati sum nasilja nad otrokom na CSD, saj zakon (4. člen ZPND) jasno opredeljuje, da je otrok žrtev nasilja tudi, če je prisoten pri izvajanju nasilja nad drugim družinskim članom ali živi v okolju, kjer se nasilje izvaja.

- **Kaj storiti, če pride otrok do mene in mi pove, da ne želi iti domov, ker ga je strah, da ga bodo starši kaznovali, npr. zaradi slabe ocene, in ob tem izraža stisko?**

Z otrokom se pogovorite, da pridobite več informacij, kakšno kaznovanje starši uporabljajo oziroma česa se otrok boji. Če ugotovite iz pogovora, da gre za sum nasilja, o tem obvestite policijo oziroma CSD. Otroka se zadrži v VIZ.

- **Zgodi se, da v VIZ podamo na CSD obvestilo o zaznanem sumu nasilja nad otrokom, v nadaljevanju posredujemo poročilo na CSD in sodelujemo v multidisciplinarnem timu, ki ga skliče CSD. Potem pa s strani CSD ni več nobenih povratnih informacij oziroma vabil za sodelovanje. Kaj lahko storimo, glede na to, da nas zanima, kaj se dogaja v primeru oziroma z otrokom?**

VIZ je na podlagi vabila CSD v multidisciplinarno timsko obravnavo primera vključen vse do trenutka, ko se otroku zagotovi ustrezna varnost, in naj bi bil tako tudi ustrezno informiran o poteku obravnave primera na CSD. Če temu ni tako, lahko VIZ kadarkoli poda pobudo za sklic multidisciplinarnega tima ali pa pokliče nosilca primera, da mu posreduje informacije o primeru. V primeru ne odziva CSD se lahko VIZ obrne na koordinatorja za preprečevanje nasilja.

- **Pri otroku, za katerega smo v VIZ posredovali na CSD sum nasilja v družini, opazamo, da se kljub obravnavi na CSD, ni nič spremenilo in da je otrok še vedno ogrožen. Kaj naj storimo?**

Na CSD ponovno podajte obvestilo o svojih opažanjih v zvezi z otrokom. V obvestilu lahko predlagate (ponoven) sklic multidisciplinarnega tima.

- **Kako naj ravnamo oziroma koga naj obvestimo o zaznanem sumu nasilja nad otrokom, če se to zgodi izven delovnega časa CSD?**

CSD ima izven delovnega časa organizirano interventno službo, ki izvaja vse nujne naloge za zaščito in pomoč ranljivih skupin prebivalstva, med katere spadajo tudi otroci. Interventna služba je dosegljiva preko policije, kar pomeni, da o zaznanem sumu nasilja obvestite policijo, ki bo aktivirala tudi interventno službo CSD.

Če bo ugotovljena potreba po varni namestitvi otroka, bo interventna služba namestila otroka v varno okolje oziroma v KCM.

- **Kam se lahko zateče otrok, ki se doma počuti ogrožen in ne želi domov?**

Otrok, ki zaradi določene stiske ne želi domov, se lahko zateče v KCM, ki so namenjeni za pomoč otrokom in mladostnikom do 18. leta starosti. Otrok oziroma mladostnik lahko odide v KCM tudi sam, v nadaljevanju KCM takoj obvesti CSD oziroma policijo.

- **Če mi otrok pove, da ne želi iti domov, ker se doma ne počuti dobro, da hoče stran, kako naj ravnam?**

Z otrokom se pogovorite o njegovi stiski in potrebi, da se umakne od doma. Seznanite otroka z možnostjo varne namestitve v KCM. Hkrati ga seznanite tudi s svojo dolžnostjo obveščanja, da boste torej obvestili službe, ki so namenjene za pomoč otrokom v stiski in ki bodo skupaj z njim raziskale, kaj se mu dogaja in kaj potrebuje.

- **Ali lahko starše seznanimo, da nam je otrok zaupal o nasilju oziroma da smo na podlagi določenih znakov zaznali sum, da je otrok verjetno izpostavljen nasilju v družini ter da bomo o tem obvestili CSD oziroma policijo?**

Staršev ne seznanjate o zaznanem sumu nasilja nad otrokom, to je naloga CSD oziroma policije. Če bi starše s tem predhodno seznanili, bi lahko otroka dodatno ogrozili, hkrati pa bi uničili morebitne dokaze, ki jih pristojne službe potrebujejo za izvedbo svojih nalog za zaščito in pomoč otroku.

- **Kako naj se odzovemo na očitanja ali napade staršev, da smo CSD oziroma policiji posredovali obvestilo o sumu nasilja v družini nad njihovim otrokom?**

Starše seznanite, da ste po zakonu dolžni posredovati vsak sum nasilja nad otrokom in da ste s tem izpolnili svojo zakonsko dolžnost, hkrati vam protokol tudi nalaga, da jih predhodno ne smete seznaniti z zaznanim in posredovanim sumom. Povejte jim, da ste posredovali zgolj tisto, kar ste videli in slišali ter jih glede nadaljnje obravnave oziroma dodatnih informacij napotite na CSD oziroma policijo.

Poudarite, da je vaš namen, da se pomaga otroku in posredno tudi njim. V kolikor se starši do vas vedejo neprimerno, jih na to opozorite. Če s svojim neprimernim vedenjem ne prenehajo oziroma so agresivni ali vam celo grozijo, obvestite policijo.

- **Kako ravnati, ko se starši razburjajo in pritožujejo, da smo omogočili, da je CSD brez njihove vednosti opravil pogovor z otrokom v prostorih VIZ?**

Starše seznanim s svojo zakonsko dolžnostjo, da CSD omogoči pogovor z otrokom v prostorih VIZ. Od CSD lahko zahtevate, da vam izroči pisno zaprosilo za opravljanje pogovora z otrokom v vaših prostorih. Pisno zaprosilo CSD lahko pokažete staršem ter jih usmerite, da se glede opravljenega razgovora in načina opravljenega razgovora obrnejo na CSD.

- **Ali lahko CSD brez soglasja staršev in njihove predhodne seznaitve opravi pogovor z otrokom na šoli?**

CSD ima zakonsko podlago v *DZ* in v *ZPND*, da brez soglasja staršev in brez njihove predhodne seznaitve, opravi pogovor z otrokom. VIZ je dolžna CSD omogočiti, da opravi pogovor v prostorih VIZ.

V tem poglavju smo spoznali:

- *Kako pomembno je sodelovanje med strokovnimi službami v procesu pomoči in zaščite otroka pred nasiljem v družini,*
- *da smo vse službe dolžne v okviru svojih pristojnosti pomagati in zaščititi otroka pred nasiljem v družini,*
- *kako pomembna je vloga VIZ oziroma strokovnih delavcev VIZ za otroka, ki doživlja nasilje v družini,*
- *in kaj CSD potrebuje s strani VIZ, da lahko zaščiti otroka pred nasiljem v družini.*

Viri

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, št. 16/08, 68/16, 54/17 – ZSV-h in 196/21 – ZDOsk).

Družinski zakonik (Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZmatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US, 94/22 – odl. US in 5/23).

Zakon o socialnem varstvu (Ur. l., RS, št. 3/07, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19, 189/20 – ZFRO in 196/21 – ZDOsk).

Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (Uradni list RS, št. 31/09 in 42/17)

Protokol ravnanja Centra za socialno delo v primeru ukrepa nujnega odvzema otroka (2019).

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Kaljenje, št. 10., 2010, Skupnost centrov za socialno delo Slovenije.

Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (Uradni list RS, št. 104/09).

Neža Miklič

5 PREISKAVA SUMA KAZNIVEGA DEJANJA NAD OTROKOM

V tem poglavju bomo spoznali potek policijske preiskave suma KD. Izvedeli bomo:

- 1) kako zelo ključen in pomemben je prijavitelj,*
- 2) kateri dokumenti se oblikujejo v okviru preiskave in zakaj,*
- 3) od koga in kje policija zbira obvestila oz. pridobiva informacije ter od koga pridobiva listinsko dokumentacijo,*
- 4) kako policija evidentira morebitne poškodbe kot materialni dokaz.*

Zakon o kazenskemu postopku (ZKP, 2012) postavlja okvir preiskovanja kaznivega dejanja (KD) in pravice žrtev ter ne predpisuje ali naroča, kaj naj policija stori; katere razgovore naj opravi, katere sledi naj ustrezno zavaruje in ovrednoti ter katera opravila naj dodatno izvede ali drugače, katere osebne in materialne dokaze naj pridobi za zahtevano stopnjo utemeljenosti suma KD.

S podajo prijave suma KD na policiji se bo sprožil postopek preiskave. Policija bo pričela s t. i. zbiranjem obvestil. Pravna podlaga za zbiranje obvestil izhaja iz 148. člena ZKP. V prvem in drugem odstavku 148. člena je navedeno, da sme policija (med drugimi opravili) tudi »zahtevati« potrebna obvestila (podatke, informacije) od oseb in o svojih ugotovitvah pri posameznih opravilih sestaviti zapisnik ali uradni zaznamek. Zbiranje obvestil je opredeljeno tudi v t. i. policijskem zakonu, in sicer v 34. členu *Zakona o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol, 2013)*, kjer je v prvem odstavku določeno, da policisti zbirajo obvestila od oseb, ki bi lahko dale koristne podatke za uspešno opravljanje policijskih nalog, določenih s tem ali drugim zakonom (ZNPPol).

Osrednjo vlogo pri preiskavi suma storitve KD, katerega oškodovanec je otrok, ima prijavitelj. To so lahko starši, predstavnik institucije ali katerakoli oseba, ki je videla ali kako drugače zaznala nasilje nad otrokom. Če prijavitelj podaja prijavo telefonsko (npr. s klicem

na 113, na PP) ali pisno (klasična pisna oblika, e-pošta, pisna prijava institucije) bo policija z osebo, ki je prijavo podala, opravila dodaten podroben razgovor, ki ga bo po 147. členu ZKP (2012) evidentirala v *Zapisniku o sprejemu ustne ovadbe* (Zapisnik) kot dokumentu s procesno veljavo. Izjemnega pomena namreč je, da se sprejem prijave evidentira vedno še tudi v obliki *Zapisnika*. Državni tožilec, ki mu policija ob zaključku policijske preiskave posreduje vse dokumente ter dokazila, je organ presoje, ki lahko KD prekvalificira v drugo, milejšo obliko in za katero je postavljen pogoj, da se predlog za pregon lahko začne zgolj s podajo prijave v zapisniški obliki.

Policist si mora za sprejem prijave prijavitelja, še posebno staršev otroka, vzeti čas (največkrat poda prijavo starš zoper starša, ki naj bi izvajal nasilje nad otrokom). Če je mogoče, naj se s prijaviteljem dogovorita za uro ter lokacijo sprejema prijave, pri čemer naj policist seznani prijavitelja, da sprejem prijave lahko traja daljši čas, tudi do več ur. Gre namreč za temeljit, sistematičen ter podroben razgovor, katerega cilj je pridobiti kar največ informacij, dokazil o dejanju, o žrtvi in storilcu. Element nasilja bo policist v *Zapisniku* opisal celostno, s čim več posameznimi dogodki in podrobnim opisom prav vsakega izmed njih. Prijavitelju, ki mu bo izvod *Zapisnika* prebran ali si ga bo prebral sam in ki ga bo s podpisom ovrednotil, bo policija izročila svoj izvod. Ob podaji prijave lahko prijavitelj policiji predloži dodatno tudi listine oz. dokazila, za katere ocenjuje, da bodo pripomogle pri preiskavi suma KD. VIZ naj prijavo z vsemi ostalimi dokazili (zapis, ugotovitvami) poda na zato pripravljenem obrazcu.

V fazi sprejema prijave naj otrok oškodovanec KD ne bo fizično prisoten. Četudi bi namreč otrok s svojim vedenjem dajal občutek, da komunikacije med policijo in prijaviteljem ne spremlja, bo postopek, izrečene besede, predvsem pa neverbalno mimiko podrobno opazoval ter temu primerno prilagodil svojo izjavo o sumu KD. Le verodostojna izjava pa je namreč tista, ki ob drugih številnih dokazilih lahko pripelje do sodnega epiloga.

Po prejeti prijavi in sprejemom *Zapisnika* bo policija preiskavo suma KD, izvršenega na škodo otroka, usmerila v zbiranje obvestil od ljudi, ki bi karkoli vedeli o KD, otroku ali domnevnem storilcu. Že vsebina *Zapisnika* bo med drugimi zajemala navedbo oseb, ki se jim je otrok zaupal, ki bi lahko karkoli vedele o njem ali so bile priče posameznim dogodkom. Pri preiskovanju sumov KD, katerih

oškodovanec je otrok, je namreč nujno široko zbiranje informacij od različnih oseb, ki otroka poznajo, ga spremljajo ali imajo z njim osebne stike. Zelo pomembni so tudi otrokovi najbližji, to so sorojenci, stari starši ter ostali sorodniki. Policija bo vstopila v družino in dodatno preverjala navedbe tudi pri osebah, ki bi o družini in njenih razmerah ali nasilju nad otrokom lahko podale kakršnekoli informacije. Tako bodo opravljeni razgovori s sosedi, znanci ali prijatelji družine, v kateri otrok živi. Če bi posamezna dejanja zaznali, videli ali bili pozorni na otrokovo vedenje, obnašanje in ravnanje, naključni mimoidoči, bo policija tudi z njimi opravila podrobne razgovore.

Za uspešno preiskavo suma storitve KD, katerega oškodovanec je otrok, bo policija potrebovala tudi dodatno mnenja oz. poročila različnih strokovnih služb. Gre za pridobivanje podatkov o otroku in storilcu KD ter KD pri strokovnjakih s področja socialnega dela, pediatrije (otrokovega zdravnika), patronažne službe, različnih ostalih strokovnjakih zdravstvene stroke, kot so npr.: psihologi, klinični psihologi, specialni in rehabilitacijski pedagogi, psihiatri. Izjemnega pomena so za otroka strokovnjaki pedagoške stroke. To so osebe, s katerimi otrok preživi večino časa in to več let; vzgojitelji v vrtcih, učitelji v šolah, ki ne spremljajo zgolj enega otroka, temveč po njem celotno družino in ostale otrokove sorojence. Otroku pomembne osebe so še različni vadiitelji, trenerji, morda varuhi. Gre namreč za osebe, ki otroka zelo dobro poznajo ali imajo o otrocih najrazličnejša specifična znanja. Vse svoje ugotovitve bo policija pisno evidentirala v obliki *Uradnih zaznamkov o opravljenih razgovorih oz. Uradnih zaznamkov o ugotovljenih dejstvih in okoliščinah KD*, ki bodo sestavni del spisa, ki ga bo policija ob zaključku preiskave posredovala na ODT.

V tretjem odstavku 34. člena *ZNPPol* je določeno, da smejo policisti zbirati obvestila neposredno na kraju dogodka, v službenih prostorih policije, na delovnem mestu osebe, na drugem primernem kraju, s pristankom osebe pa tudi na njenem domu (*ZNPPol*, 2013), kar v praksi pomeni, da lahko policija zbira obvestila (opravlja pogo-vore in pridobiva podatke) od oseb na njihovem domu, v službi, na drugih lokacijah, ki ustrezajo sogovorcem.

Dodatno lahko policija pridobi pisno dokumentacijo, kot so poročila CSD, zdravniška potrdila ali različne pisne izjave, ki bodo lahko veljali za materialne dokaze. *Zakon o varstvu osebnih podatkov* ob ustrezni pravni podlagi opredeljuje dolžnost brezplačnega

posredovanja podatkov javnim institucijam, med katere sodi tudi policija. Policija bo v svojih zaprosilih navedla, katere podatke potrebuje o otroku, s čimer bo utemeljila ali ovrgla suma storitve KD.

Morebitne vidne fizične poškodbe otroka bo fotografsko dokumentirala policija, zdravniški pregled pa bo na podlagi izdane odredbe policije za potrebe preiskave suma KD opravil zdravnik. Kadar je bilo nasilje nad otrokom izvršeno z uporabo raznovrstnih predmetov, kot so npr.: pasovi, poškodovani predmeti kot posledica fizičnega nasilja nad otrokom, mobilni telefoni ipd., bo policija izvedla procesno veljavno dejanje, tj. ogled kraja kaznivega dejanja po 245. členu ZKP, katerega namen bo odkritje, evidentiranje in ustrezno zavarovanje materialnih dokazov.

Na podlagi pridobljenih podatkov bo policija opravila preiskovalni pogovor z otrokom oškodovancem KD, katerega postopek bo podrobno opisan v naslednjem poglavju.

V poglavju smo spoznali:

- *da je prijavitelj pomemben vir informacij, zaradi česar si je treba vzeti čas zanj in mu nameniti pozornost,*
- *da naj otrok ne bo prisoten pri pogovoru s prijaviteljem, saj vse to že vpliva na njegovo morebitno kasnejšo izjavo,*
- *da ste zaposleni v vzgoji in izobraževanju zelo pomembni, saj ste z otrokom vsak dan več let in ga lahko spremljate ter po njem spoznavate tudi njegovo družino.*

Neža Miklič

6 PREISKOVALNI POGOVOR Z OTROKOM, OŠKODOVANCEM KAZNIVEGA DEJANJA

V tem poglavju bomo obravnavali naslednja vprašanja:

- *Ali otroka policija zaslišuje?*
- *Kaj je pravzaprav preiskovalni intervju?*
- *Posebnosti preiskovalnih intervjujev*
- *Preiskovalni intervju z otrokom žrtvijo nasilja:*
 - 1) *Priprava na izvedbo preiskovalnega intervjuja*
 - 2) *Vabljenje otroka*
 - 3) *Lokacija izvedbe ter prisotnost drugih oseb pri izvedbi preiskovalnega intervjuja*
 - 4) *Zaupna oseba otroka – sem to lahko jaz?*
 - 5) *Prisotne tretje osebe pri izvedbi preiskovalnega intervjuja*
 - 6) *Čas trajanja preiskovalnega intervjuja*
 - 7) *Vsebina preiskovalnega intervjuja*
- *V Hiši za otroke (HZo) se ne izvaja preiskovalni, marveč forenzični intervju na podlagi odredbe sodišča.*

Razkritju nasilja nad otrokom sledi prijava in nato policijska preiskava suma kaznivega dejanja (KD), ki je zaradi specifikke nasilja, reakcij otroka in vedenja storilca obsežna in podrobna. Nasilje nad otrokom je največkrat skrito pred očmi očividcev. Otroci o nasilju hitro spregovorijo le, če je to izvršeno zunaj, na ulici in je storilec neznana oseba. Oseba »s spleta«, ki je z njim že davno vzpostavila odnos in ji otrok zaupa, zanj ni neznanec, saj ga ta razume, je prijazen in vedno na razpolago. Tudi zato je za otroka tako zelo težko, ko ta isti človek pokaže svoj »pravi obraz« in prične izsiljevati ter groziti. Otroci, lojalni do svojih staršev ali skrbnikov, nasilje, ki ga ti izvajajo nad njimi, pogosto tajijo. Dogaja se za zaprtimi vrati in v intimnem krogu drugih družinskih članov, ki prav tako molčijo. Tako so otroci v odsotnosti materialnih dokazov prepogosto edine in lahko tudi odločilne priče. Čutijo, da je to, kar se dogaja, slabo, morda se celo zavedajo, da je to, kar se nad njimi izvaja, nasilje, morda vedo, kdo ga izvaja, kako in s čim ali na kakšen način. Nikakor pa ne razumejo, zakaj nasilje nad njim izvaja oseba, ki ji zaupajo in verjamejo, je celo njihov starš oziroma tisti, ki bi zanje moral skrbeti, jih negovati in pred nasiljem varovati. Četudi ne

razumejo vsega, občutijo, da nekaj ni v redu, zaradi česar razloge za nasilno vedenje iščejo najprej v sebi, npr.: v svoji nagajivosti, nerodnosti, naivnosti. Ne razumejo, da so zgolj otroci v položaju, ko sami nasilja ne morejo zaustaviti. Kaj bodo povedali, komu, kdaj in kako, je odvisno od številnih dejavnikov, kakor tudi od znanja, spretnosti ter senzibilnosti osebe, ki bo z njimi opravila preiskovalni intervju.

Ali otroka policija zaslišuje?

Z otrokom oškodovancem KD policija opravi preiskovalni intervju in ne zaslišanje. Zaslišanje je nasprotno mogoče le v primerih mladoletnega osumljenca storitve KD v starosti nad 14 let, pod natanko določenimi strokovnimi in zakonskim pogoji. V svoji strukturi je zaslišanje storilca drugačno od preiskovalnega pogovora z otrokom oškodovancem nasilja.

Kaj je preiskovalni intervju?

V policiji zakoreninjen izraz »zbiranje obvestil« ima svoje temeljno zakonsko podlago v 148. členu ZKP (2012), kar pomeni, da lahko policija pridobiva podatke in informacije od oseb, ki bi lahko karkoli vedele o dejanju, oškodovancu ali domnevno osumljenem. Upoštevajoč navedeno, policisti opravijo informativne razgovore, ki se od običajnih razgovorov razlikujejo predvsem v sistematičnem pridobivanju informacij, vezanih na preiskovanje suma KD. Preiskovalni intervjuji so oblikovani in vodeni na podlagi znanstveno potrjenih policijsko kriminalističnih dognanj. Policisti v vodenem razgovoru z elementi intervjuja od sogovorca pridobivajo odgovore na kriminalistična vprašanja: kaj se je zgodilo, kje, kako, na kakšen način, s čim je bilo KD povzročeno, kdo je oškodovanec KD, kdo je domnevni storilec, ali je storilec deloval sam ali mu je pri storitvi še kdo pomagal itn. Postavljajo številna podvprašanja, ki rekonstruirajo izvršitev KD.

Posebnosti preiskovalnih intervjujev

Opraviti kakovosten preiskovalni intervju je večšina oz. obrt, še posebej, kadar gre za opravljanje zahtevnih intervjujev. V posameznih primerih otrok nasilja ne razkrije nujno sam, na nasilje, izvršeno nad njim, kažejo morebiti sledovi ali zgolj opažanja drugih, zaradi česar je izvedba preiskovalnega intervjuja z otrokom še toliko zahtevnejša. Otrok ima lahko zgolj nekaj let ali pa je celo otrok s posebnimi

potrebami, za kar so potrebna dodatna specifična znanja izpraševalca, izjemna potrpežljivost ter fleksibilnost. Izvedba takšnega intervjuja terja ustrezno strokovno usposobljeno osebo, ki je opravila mnogo preiskovalnih intervjujev, osebnostno primernega posameznika z odličnim strokovnim znanjem, poznavanje znanj psihologije, sociologije, kriminologije, kriminalistike, prava, razvojnih stopenj otroka, poznavanje otrokovih sposobnosti pomnjenja in izražanja. V policiji bo tovrstne preiskovalne intervjuje izvedel preiskovalec, kriminalist ali kriminalistka, specializirana za področje mladoletniške kriminalitete na sektorju kriminalistične policije.

Med preiskavo suma KD je namen preiskovalnega intervjuja od otroka pridobiti informacije, ki so v pomoč pri predkazenskem postopku, v katerem se sum nasilja potrjuje ali zavrača. Preiskovalni intervju z otrokom podaja dodatne informacije o stopnji njegove telesne in duševne ogroženosti in potrebe po nujni zdravniški pomoči ter potrebi po urgentni psihološki pomoči. Forenzični intervju je najvišja stopnja preiskovalnega intervjuja. Je jasno in ozko strukturirani intervju, ki se opravlja z otrokom, domnevno oškodovanim zaradi nasilja, za potrebe kazenskega postopka in katerega namen je pridobiti od otroka na ustrezen strokovni in znanstveno potrjen način vsebinsko podrobne in natančne podatke o dogodkih ali dejanjih, ki jih je otrok doživel ali jim je bil priča.

V *Hiši za otroke* bo za potrebe kazenskega postopka in predkazenskega postopka v delu, ki ga vodi preiskovalni sodnik, strokovnjak za izvedbo forenzičnega intervjuja izvedel forenzični intervju z otrokom, oškodovancem spolnega delikta. *Zakon o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v hiši za otroke* (2021) opredeljuje, da so v hiši za otroke za potrebe sodišča in skladno s potrebami kazenskega postopka izvedeni tako forenzični intervjuji z otrokom, žrtvijo spolne zlorabe, kot tudi morebitni zdravniški pregled. Otroku je nudena nujna psihološka pomoč. Lahko se izvede tudi forenzični intervju z otrokom žrtvijo drugih oblik nasilja ali forenzični intervju z otrokom, storilcem kaznivega dejanja.

Iz navedenega je razvidno, da bodo večino preiskovalnih intervjujev z otroki, oškodovanci KD, kot so zanemarjanje in surovo ravnanje, neplačevanje preživnine, odvzem, še vedno opravili kriminalisti ali policisti v predkazenskih postopkih, ko se sum KD šele utemeljuje in zbira dokaze za podajo KO ali poročila na ODT.

6.1 Preiskovalni intervju z otrokom, žrtvijo nasilja

V poglavju *Preiskovanje* KD smo že podrobno opisali, kaj vse policija stori za utemeljevanje storitve KD, v tem poglavju pa bo podrobno opisana priprava na izvedbo in sama izvedba preiskovalnega intervjuja z otrokom, oškodovancem KD. Skladno z *Zakonom o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v hiši za otroke* bo na koncu poglavja opisan postopek izvedbe forenzičnega intervjuja z otrokom v hiši za otroke za potrebe kazenskega postopka.

Priprava na izvedbo preiskovalnega intervjuja

Kvalitetno opravljen preiskovalni intervju z otrokom terja od policista temeljite priprave. Le v redkih ter izjemnih situacijah, ki ne dopuščajo odlašanja, bo policist opravil preiskovalni intervju z otrokom v samem začetku preiskave. Praviloma bo policist preiskovalni intervju opravil kasneje, ko je z zbiranjem obvestil in izvedbo številnih opravil o otroku že pridobil podrobne informacije in dokaze, vezane na izvršitev suma KD ter domnevnega storilca. Policist se bo odločal o tem, kako bo vabil otroka, na kakšen način, koga bo obveščal, kdo bo oz. kdo je ob preiskovalnem intervjuju z otrokom lahko fizično prisoten ter kje in kdaj se bo preiskovalni intervju izvedel. Če bo policist ugotovil, da bi bil preiskovalni intervju strokovno neustrezen (npr. z otrokom je govorilo že več oseb, ki so s svojimi vprašanji dejavno vplivali na izjavo otroka), bo sprejel utemeljeno strokovno odločitev in preiskovalnega intervjuja z otrokom ne bo opravil.

Otrok je po določbah *Zakona o nalogah in pooblastilih policije* (2013) oseba, ki je mlajša od 14 let, mladoletnik pa je oseba, ki je že dopolnila 14 let in je hkrati mlajša od 18 let. Policisti v postopkih z otroki in mladoletniki uporabljajo načela, zapisana v *Zakonu o nalogah in pooblastilih policije* (ZNPPol).

Vabljenje otroka

Policist vabi mladoletno osebo na podlagi prvega, drugega in/ali tretjega odstavka 35. člena ZNPPol, v katerih je določeno, da se mladoletnika vabi po starših oziroma po zakonitem zastopniku, razen če bi bilo vabljenje in obveščanje staršev oziroma zakonitih zastopnikov v nasprotju s koristmi otroka. Policiji zakon nalaga, da se v takšnih primerih obvešča CSD (ZNPPol, 2013).

Če otroka starš ne ogroža, za izvedbo preiskovalnega intervjuja z otrokom zadostuje že strinjanje starša oz. njegova privolitev. Privolitev ni neposredno povezana z njegovo prisotnostjo pri izvedbi preiskovalnega intervjuja z otrokom. Številni opravljeni preiskovalni intervjuji z otroki v različnih starostnih obdobjih in glede najrazličnejših sumov KD potrjujejo, da je najboljši in najuspešnejši intervju z otrokom takrat, ko poleg njega ni fizično prisoten njegov starš. Fizična prisotnost starša vedno vpliva na izjavo otroka. Četudi je starš povsem na drugem koncu sobe, tih in molčeč ter v svojem ravnanju v pomoč in oporo otroku, ga ta čuti in občuti. Otrok je z s staršem v biološko socialni čustveni navezi. Zelo ga skrbi, da bo izrekel kaj, kar bo starša užalostilo, prizadelo, zato bo to raje zamolčal ali izjavo prilagodil v »sprejemljivejšo«, s tem pa za policista in preiskavo suma KD neverodostojno. Ni redkost, ko otrok sam ne zmore staršem razkriti zlorabe in celo prosi policista, naj bo on tisti, ki naj staršem pojasni, kaj se je zgodilo. Fizična prisotnost strokovnjaka CSD ob privoljenju oz. dovoljenju neogrožujočega starša za izvedbo preiskovalnega intervjuja z otrokom ni potrebna.

Če otroka ogroža starš, je nujno, da je ob izvedbi preiskovalnega intervjuja fizično prisoten strokovni delavec CSD, ki spremlja postopek izvedbe ter se vplete, če oceni, da je to nujno. Strokovni delavec CSD bo na podlagi izpovedbe otroka lahko sprejel nujne ukrepe za njegovo zaščito. Fizična prisotnost strokovnega delavca CSD pomeni, da sliši in občuti otrokovo izpoved, pri čemer otroku ni več treba ponovno pojasnjevati ali opisovati dejanja ali dogodka, zaradi česar se bo strokovni delavec pri svojem nadaljnjem delu lahko povsem osredotočil na pomoč otroku.

Seznanjanje staršev o izvedenem preiskovalnem intervjuju z otrokom je naloga policista. Če je starš osumljen izvršitve KD nad otrokom, bo policist o izvedenem preiskovalnem intervjuju starša obvestil po izvedenem intervjuju. Temeljno pravilo glede mladoletnikov (po 14 letu) je, da morajo policisti potem, ko so izvedli policijsko pooblastilo proti mladoletniku, tega seznaniti s pravico do obveščanja njegovih staršev ali skrbnikov.

Za otroka je najbolje, da policist opravi preiskovalni intervju v civilnih oblačilih. Civilna oblačila naj bodo preprosta in pastelnih barv. Majice naj ne vsebujejo napisov. Vpadljiv, velik ali barvni nakit je treba nujno predhodno odstraniti.

Lokacija izvedbe ter prisotnost drugih oseb pri izvedbi preiskovalnega intervjuja

Priprava policista na izvedbo preiskovalnega intervjuja vsebuje predhodni izbor ustreznih lokacij, kjer bo opravil preiskovalni intervju z otrokom. Kraj, kjer se je domnevna zloraba ali nasilje nad otrokom izvrševalo, je neprimeren prostor (npr.: soba otroka, stanovanje, kjer otrok živi, ipd.), ki povzroča dodatno viktimizacijo.

Varne sobe, sestavni del bodisi CSD ali nevladnih organizacij, so prostori, ki so prednostno namenjeni izvedbi pogovora z otrokom ali stika z otrokom v drugih postopkih. Posamezne tovrstne sobe lahko ustrezajo potrebam preiskovalnega intervjuja, spet druge zaradi prisotnosti številnih igrač in predmetov, tudi slik ali podob, ki preusmerjajo pozornost otroka, niso primerne. Ustrezen prostor, namenjen izvedbi preiskovalnega pogovora, je prostor, ki vsebuje stabilno primerno veliko ovalno mizo, nekaj stolov, morebiti večji dodatni stol ali naslonjač, tablo z listi, barvice, papir in plastelin. Stene prijetnih barv ne vsebujejo podob ali slik. Otroci, ki so dinamični, se prosto gibljejo po prostoru; v intervjuju bodo sodelovali le, če jim bo gibanje omogočeno.

Če takšen prostor vsebuje kamere in mikrofone, naj bodo ti postavljeni na način, da se otrok in njegov obraz vidi z vseh zornih kotov. Mikrofon naj bodo visoke ločljivosti, saj otroci pogosto govorijo tiho.

Izkušnje izvedb številnih preiskovalnih intervjujev so pokazale, da sodi med izjemno primeren prostor za izvedbo preiskovalnega intervjuja tudi šolska knjižnica. To je prostor, ki ga otrok pozna in se v njem zaradi njegove vsebine dobro počuti. Knjižnica je prostor, ki je od vseh in od nikogar, knjige kot predmeti, ki ne motijo, dodatno soustvarjajo občutek toplote in varnosti. Prostor kot tak nima negativne oznake, kot bi jo morebiti lahko imel prostor določenega šolskega predmeta ali šolske svetovalne službe. Policist, ki namerava izvesti preiskovalni intervju v prostorih VIZ, se mora o svoji želji predhodno dogovoriti z vodstvom VIZ (72. člen ZOFVI).

Zaupna oseba otroka

Otrok si lahko pred izvedbo preiskovalnega intervjuja sam izbere osebo, za katero izrazi, da bi želel, da je poleg njega v času trajanja

preiskovalnega intervjuja (7. člen ZPND, 65. člen ZKP). Lahko je to predstavnik šolske svetovalne službe, učitelj, učiteljki podaljšanega bivanja ali kdorkoli drugi zaposleni, npr.: hišnik, kuhar. Gre za otroku posebno in pomembno osebo, ki jo otrok sprejema kot zaupanja vredno odraslo osebo ne glede na funkcijo ali poklic. Ključni namen zaupne osebe je, da je poleg otroka in njemu v oporo. V preiskovalnem intervjuju ne sodeluje, ne postavlja vprašanj, ne moti postopka in ne sprejema odločitev za otroka.

V posameznih primerih starši sami policistu predlagajo takšno osebo. Policist bo preveril ustreznost osebe in izkazano otrokovo željo ter sprejel odločitev, ki bo v korist otroka in postopka.

Čas trajanja preiskovalnega intervjuja

Poleg odločitve o lokaciji izvedbe preiskovalnega intervjuja je enako pomembna določitev časovnega okvira o tem, kdaj se bo preiskovalni intervju z otrokom izvedel. Pri načrtovanju časovne izvedbe je potrebno upoštevati bioritem otroka. Policist je med zbiranjem informacij o otroku že pridobil podatke o tem, kakšen je otrok, kako funkcionira, zato je pridobljena vsebina izvedenega preiskovalnega intervjuja že vnaprej obsojena na neuspeh, v kolikor ga policist načrtuje v času, ko otrok ne funkcionira najbolje, je zaspan, utrujen ali je na urniku njegov najljubši šolski predmet. Za mlajše šolo obvezne otroke je dobro, da se preiskovalni intervju izvede v dopoldanskem času oz. sredi dneva.

Splošnega pravila o tem, kako dolgo lahko traja preiskovalni intervju, ni, konkretni časovni okvir je odvisen od otroka, njegove starosti, razvojnih in drugih posebnosti. Z majhnim otrokom je mogoče govoriti oziroma se pogovarjati v dolžini do maksimalno 20 minut, s starejšim otrokom naj pogovor traja maksimalno 45 minut. V takšnih primerih je pomemben krajši odmor, npr. 5 minut, ki omogoča otroku, da si oddahne, koristi toaleta in da se prezrači prostor. Časovni okvir se prilagaja, ko policist zna slediti tempu otroka in opazi njegove potrebe. Kadar je bil otrok oškodovanec dolgotrajnega zlorabljanja, je za postopek nujno pridobiti čim več relevantnih informacij. V takšnih primerih se časovni okvir preiskovalnega intervjuja ne podaljša, temveč se izvede večkrat, pod pogojem, da ga vedno izvede isti policist in zgolj zaradi pridobivanja novih podatkov. Številne raziskave so pokazale, da ni toliko pomembno, koliko intervjujev se

izvede z otrokom, pomembneje je, da jih vedno izvede ista oseba, ki jo otrok pozna, je z njo že bil v stiku, ima z njo vzpostavljen odnos in le zaradi pridobitve novih informacij, kadar je to nujno zaradi novih dejstev in zgolj o novih dejstvih.

Vsebina preiskovalnega intervjuja

Policist izvaja preiskovalni intervju na podlagi mednarodnih dognanj in znanstveno potrjenih in uveljavljenih protokolov za izvedbo intervjujev z otroki. Preiskovalni intervju z otrokom zajema uvod, spoznavni del, jedro ter zaključek.

V uvodu se policist predstavi otroku in razloži namen njunega srečanja. Če se preiskovalni intervju snema, se otroku pojasni pomen snemalnih naprav. Kadar policist ali katera druga prisotna oseba dogajanje zapisuje, je pomembno, da se otroku razloži, kaj in zakaj se dodatno zapisuje vse, kar pove in izreče.

Policist otroku predstavi in pojasni vlogo drugih oseb v prostoru, to so npr.: drugi policist, strokovni delavec CSD, tehnik ipd. Priporočljivo je, da so te osebe v prostoru na način, da otroka in policista pri izvedbi preiskovalnega intervjuja ne motijo in so izven otrokovega vidnega polja. Najboljša možnost je, da se nahajajo v drugem prostoru, ki je vizualno povezan s prostorom, kjer se izvaja preiskovalni intervju. V prostorih VIZ se policisti poslužujejo knjižnice, kjer se lahko druge osebe vizualno umaknejo in so hkrati še vedno prisotne in aktivno poslušajo.

V nadaljevanju bo policist z otrokom vzpostavljaj odnos na način, da bo zanj pokazal interes. Zanimalo ga bo, kaj otrok rad počne, česa se veseli, kaj mu veliko pomeni ipd. Tematika pogovora ni ključna. Lahko je to pogovor o zadnji tekmi, lahko o hišnem ljubljénčku ali početju, ki ima za otroka poseben pomen. Med pogovorom bo policist spoznaval otroka, njegovo izražanje, izgovarjavo posameznih besed, besedni zaklad, poimenovanje posameznih pojmov ali stvari itn. Policista bo otrok zanimal celostno. Z otrokovim opisovanjem posameznega dogodka bo policist preverjal otrokov senzorični spomin ali otrokovo spretnost pri opisovanju podrobnosti in kronološkem opisovanju posameznih dogodkov.

V tem segmentu je smiselno preveriti, kakšen je odnos otroka do policije. Otrok, ki je imel s policijo negativne izkušnje (npr.

policijska intervencija zaradi nasilja ipd.), lahko v preiskovalnem intervjuju prav zaradi svojih osebnih izkušenj ne bo želel sodelovati. Zelo podobna je lahko reakcija otroka, kadar je ta že imel stike z najrazličnejšimi odraslimi, predstavniki institucij, ki so z njim predhodno, lahko tudi v drugih okoliščinah, že opravljali razgovor. Morda z odraslim ne bo želel sodelovati, ker v besede in dejanja odraslih ne verjame več. Neposredne operativne izkušnje in številni opravljeni preiskovalni intervjuji podajajo vodilo, da otrok zaupa, spregovori in pripoveduje, kadar oziroma ko začuti, da je sogovorniku na drugi strani mar zanj.

V jedru pridobivanja informacij in podatkov o t. i. kritičnih dogodkih bo vodilo policista, da postavlja odprti tip vprašanja, brez sugestij, možnih alternativ ali kapricioznih vprašanj, s katerimi bi že razkrival podatke, o katerih otrok še ni spregovoril. Za potrebe postopka ugotavljanja suma KD je pridobivanje zelo podrobnih podatkov in informacij ključnega pomena.

Policist med izvedbo preiskovalnega intervjuja ne kaže čustev, besed otroka ne komentira, ne moralizira in mu ne daje nasvetov. Na morebitna vprašanja otroka odgovori in pri tem ne daje obljub.

V primeru prisotnosti strokovnega delavca CSD bo policist temu ponudil možnost za postavljanja morebitnih vprašanj.

V zaključnem delu bo policist otroka sprostil na način pogovora o otroku ljubih temah oz. tematiki, ki ni neposredno povezana s temo intervjuja. Otroku se bo za pogovor zahvalil in se od njega poslovil. Policist bo vsa svoja morebitna opažanja in preiskovalni intervju zapisal v obliki *Uradnega zaznamka o opravljenem razgovoru oz. Uradnega zaznamka o ugotovljenih dejstvih in okoliščinah KD*.

Policist o preiskovalnem intervjuju z otrokom oblikuje zapis. Največkrat gre za uradni zaznamek o razgovoru z otrokom, ki naj poleg pravne podlage v 148. členu ZKP (2012), vsebuje osnovne identifikacijske podatke o otroku (ime, priimek, rojstni podatki, naslov stalnega/začasnega bivališča, državljanstvo). Vsebuje obvezno navedbo lokacije ali kraj izvedbe preiskovalnega intervjuja in časovni okvir, v katerem je bil izveden. Dokument v svojem uvodnem delu vsebuje dodatno še navedbe o obveščanju oz. seznanjanju starša oz. skrbnika o razgovoru z otrokom in njegovo strinjanje oziroma privolitvev.

V primeru prisotnosti strokovnega delavca CSD bo zapis vseboval vse identifikacijske podatke o navedenem, prav tako enako velja za t. i. zaupno osebo. Če bo strokovni delavec CSD postavil kakšno od vprašanj, bo to v zapisu jasno evidentirano z zapisanimi vprašanji in odgovori.

Zapis pogovora z otrokom mora biti vsebinsko bogat in oblikovan po korakih pogovora z otrokom. Vsebuje naj navedbo morebitnih posebnosti otroka, njegovo obnašanje, vedenje in reakcije. Zapis je namreč pisna oblika pogovora, ki jo državni tožilec prejme v obravnavno in je zanj lahko odličen pokazatelj o otroku. Kvaliteten zapis preiskovalnega intervjuja z otrokom bo takšen, da bo vsaki nadaljnji osebi, ki bo zapis prebrala, jasno prikazal otroka, njegove besede, njegovo obnašanje, vedenje – stiske in veselje. Zapis preiskovalnega intervjuja z otrokom bo podlaga za razumevanje otroka samega, prikaza znakov KD in s tem podlaga za nadaljnje delo.

Zaslišanje po konceptu forenzičnega intervjuja v Hiši za otroke na podlagi *Zakona o zaščiti otrok v kazenskem postopku*

Zakon o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v hiši za otroke opredeljuje, da postopek izvedbe forenzičnega intervjuja z otrokom, žrtvijo spolne zlorabe, vodi sodnik pristojnega sodišča, ki izvede že postopek vabljenja otroka v hišo za otroke in tudi določa, kdo bo prisoten med zaslišanjem otroka. Zakon predvideva, da se bo po odredbi sodišča za potrebe kazenskega in predkazenskega postopka v delu, ki ga vodi sodnik, v prostorih hiše za otroke z otrokom izvede zaslišanje po konceptu forenzičnega intervjuja. Izvede ga za to posebej usposobljena oseba, ki bo predhodno sodelovala na t. i. pripravljalnem sestanku, kje bo prejela navodila sodišča, katere informacije in podatke naj pridobi med izvedbo preiskovalnega intervjuja z otrokom. Postopek izvedbe zaslišanja po konceptu forenzičnega intervjuja z otrokom bodo iz sosednje vizualno povezane sobe spremljale za postopek potrebne osebe (sodnik, državni tožilec, obdolženi oz. njegov zagovornik, pooblaščenec). Otrok, ki bo vedel, zakaj je prišel v hišo za otroke, bo seznanjen tako s prostorom kot postopkom. Pojasnjena mu bosta pravni pouk in pravna dobrota ter dejstvo, da bodo pogovor iz sosednje sobe spremljali za postopek potrebni ljudje (sodnik, državni tožilec, obdolženi in njegov zagovornik, pooblaščenec otroka). Sodnik je v nadaljevanju oseba,

ki strokovnjaku, ki izvaja zaslišanje po konceptu forenzičnega intervjuja z otrokom, po e-napravi sporoči morebitna dodatna vprašanja. Če v nadaljevanju nastane potreba po izvedbi dodatnega zaslišanja po konceptu forenzičnega intervjuja z otrokom, je izveden v hiši za otroke. Izvede ga isti strokovnjak in zgolj v delu pridobivanja novih ali dodatnih informacij.

V poglavju smo spoznali:

- *značilnosti preiskovalnega intervjuja,*
- *pomen temeljite priprave na izvedbo preiskovalnega intervjuja,*
- *izjemen pomen izbire lokacije, določitve časa izvedbe, obveze prisotnosti strokovnega delavca CSD v določenih primerih in možnost in pomen zaupne osebe pri izvedbi preiskovalnega intervjuja,*
- *pojasnili potek zaslišanja otroka po konceptu forenzičnega intervjuja po odredbi sodišča v Hiši za otroke.*

Viri

Kazenski zakonik. Ur. l. RS, 50/2012 – uradno prečiščeno besedilo, 6/2016 – popr. 54/2015, 38/2016 in 27/2017.

Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini. Ur. l. RS 25/2010.

Zakon o kazenskem postopku (ZKP). Ur. l. RS, 32/2012 – uradno prečiščeno besedilo, 47/2013, 87/2014, 8/2016 – odl. US, 64/2016 – odl. US in 65/2016 – odl. US, 22/2019.

Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol). Ur. l. RS 15/2013, 23/2015 – popr. in 10/2017.

Zakon o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v hiši za otroke (ZZO-KPOHO). Uradni list RS, št. 54/2021.

Neža Miklič

7 POLICIJSKI UKREPI ZA ZAŠČITO OTROKA

V tem poglavju bomo:

- *opisali potek policijske preiskave suma kaznivega dejanja nad otrokom,*
- *izpostavili, kaj vključuje zaključni dokument policije (kazenska ovadba oz. poročilo za okrožno državno tožilstvo),*
- *pojasnili vsebino zaščitnih ukrepov v zvezi s prepovedjo približevanja, skupaj s pristojnostmi za njihovo izdajo (po Zakonu o nalogah in pooblastilih policije, Zakonu o kazenskem postopku ter Zakonu o preprečevanju nasilja v družini).*

Ko nasilje nad otrokom predstavlja kaznivo dejanje (KD), se storilca preganja po uradni dolžnosti ter neodvisno od volje otroka. Zoper storilca se v nadaljevanju lahko uvede kazenski postopek (Filipčič, 2019).

7.1 Podana kazenska ovadba (KO) ali poročilo na okrožno državno tožilstvo (ODT)

Policijska preiskava suma KD se zaključi s podajo zaključnega dokumenta na okrožno državno tožilstvo (ODT). Zaključni dokument, bodisi poročilo bodisi kazenska ovadba (KO), v svoji prilogi vsebuje vse pridobljene osebne dokaze: sprejeto prijavo, zbrana obvestila, evidentirana v uradnih zaznamkih o opravljenih razgovorih z otrokovimi najočjimi družinskimi člani, morebitnimi ostalimi sorodniki ter dodatno še z znanci, prijatelji ter sosedi družine ali osebami, ki so karkoli videle, opazile ali bile v stiku z otrokom in njegovimi družinski člani in bi lahko podale koristne informacije za preiskavo. Policisti so osebne dokaze pridobili z opravljanjem razgovorov z otrokovimi varuhi, učitelji, ostalimi zaposlenimi v vzgojno-izobraževalnih zavodih (VIZ), trenerji oziroma osebami, ki otroka vodijo med prostočasnimi aktivnostmi, ter osebami s specifičnimi znanji, kot so npr.: zdravniki, psihologi, socialnimi delavci, psihiatri ipd. Po vseh zbranih informacijah so policisti o otroku pridobili pomembne in ključne podatke in so bili tako pripravljeni tudi na izvedbo preiskovalnega pogovora z otrokom kot oškodovancem KD.

Policisti so v smeri dokazovanja utemeljenosti suma storitve KD nad otrokom pridobljene osebne dokaze dopolnili z morebitnimi materialnimi dokazi, kot npr. dokumentacijo strokovnih služb, VIZ, zdravstvenih služb in CSD. Kadar bo otrok deležen različne strokovne specialistične obravnave, bodo policisti skladno z zakonom zaprosili tudi za tovrstno dokumentacijo. Materialne dokaze so morebiti pridobili z zaseženimi predmeti, z ogledom kraja KD in izvedbo hišne preiskave ter zavarovanjem in pregledom podatkov na e-napravah. Pri poškodbah otroka je bil ta odpeljan v zdravstveno ustanovo, kjer so mu poškodbe oskrbeli in mu je bil izdan poškodbeni list, ki je prav tako priloga zaključnega dokumenta, posredovanega na ODT. Če pridobljeni dokazi utemeljujejo sum storitve KD dotičnega storilca, so policisti izvedli še policijsko zaslišanje osumljene osebe, oziroma pridobili izjavo od osumljene osebe. Oseba, ki je bila vabljen kot osumljenec, se je policijskega zaslišanja lahko udeležila sama ali s pooblaščenim zagovornikom. Med zaslišanjem je bila osumljena oseba seznanjena, katerega kaznivega dejanja (KD) je osumljena in kaj vse je podlaga za navedeni sum. Po seznaitvi s pravicami, ki ji kot osumljeni osebi pripadajo, je lahko osumljena oseba podala svojo izjavo ter v nadaljevanju odgovarjala na vprašanja policistov. V primerih nasilja, izvršenega nad otrokom, so v vlogi osumljene osebe najpogosteje otrokovi starši, rejniki, posvojitelji oz. osebe, ki bi morale za otroka skrbeti, ga negovati in ga varovati pred nasiljem, s pojavom pametnega telefona in množične uporabe sodobne tehnologije pa tudi osebe, ki jih je otrok spoznal na spletu oziroma jih otrok zaradi specifične spletne fizične sploh ne pozna.

Kadar policija z zbranimi dokazi uspe utemeljiti sum storitve KD nad otrokom, na ODT poda kazensko ovadbo (KO) po IX. odstavku 148. člena ZKP (2012). Če policiji ne uspe identificirati storilca KD, na ODT poda KO po neznanem storilcu, kar v praksi pomeni, da policija o svojih ugotovitvah obvešča oz. seznaja ODT, primera pa ne zaključi in nadaljuje z iskanjem storilca KD vse do njegove identifikacije. Tudi v primeru morebitnih dodatnih novo ugotovljenih dejstev in okoliščin policija pisno seznaja ODT s poročilom v dopolnitev podane KO. Kadar policija z zbranimi dokazi ne utemelji suma storitve KD, na ODT posreduje poročilo na podlagi X. odstavka 148. člena ZKP (2012). Časovni okvir poteka in trajanja policijske preiskave suma KD je odvisen predvsem od posebnosti posameznega primera, zaradi česar ni enotnega pravila, kdaj bo policija na ODT podala zaključni dokument.

O podani KO na ODT lahko policija ustno ali pisno seznani oškodovanca ali njegovega zastopnika oziroma neogrožujočega starša. Policija o podani KO pisno seznani tudi krajevno pristojni CSD.

V posameznih primerih in pod posebnimi zakonskimi pogoji 60. člena ZNPPol (2013) policija zoper storilce KD, ki so utemeljeno osumljeni storitve nasilja v družini KD nad otrokom, lahko izreče **Prepoved približevanja določeni osebi, kraju ali območju** (prepoved približevanja).

Prepoved približevanja je ukrep, namenjen zaščiti žrtve nasilja, ki ga je v svojo zakonodajo sprejela večina evropskih držav. V Slovenji ukrep prepovedi približevanja lahko izreče policija, sodišče v kazenskem postopku in sodišče v nepravdnem postopku (Filipčič, 2019). V naslednjem podpoglavju bo posebej podrobno razložen ukrep prepovedi približevanja, ki ga izreka policija in potrjuje preiskovalni sodnik pristojnega sodišča.

7.2 Prepoved približevanja določeni osebi, kraju ali območju po Zakonu o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol)

V javnosti poznana »policijska prepoved« (ali t. i. rdeči karton storilcu KD) je možna pod določenimi zakonskimi okviri: *kadar je podan utemeljen sum, da je osumljena oseba storila KD ali prekršek z znaki nasilja ALI je bila zalotena pri takem KD ali prekršku IN obstajajo razlogi za sum, da bo ogrozila življenje, osebno varnost ali svobodo osebe, s katero je bila v bližnjem razmerju* (60. člen ZNPPol, 2013). Policija prepoved približevanja izreka v primerih obravnave suma KD nasilja v družini.

Policisti znake KD ali prekrška z znaki nasilja ugotavljajo neposredno na kraju dogodka, ko so med policijsko intervencijo soočeni z ravnanjem osumljenca, ki žrtvi izreka grožnje, ji grozi z nasiljem ali celo nasilje poskuša izvesti v prisotnosti policistov. V ozkem časovnem okviru policisti beležijo svoja neposredna opažanja na kraju in nasilna ravnanja utemljujejo z dodatnim preverjanjem osumljenčevih dejanj v preteklosti. V nujnosti ukrepanja bodo policisti zelo hitro dodatno zbirali obvestila še od oškodovancev in drugih oseb, kot so očitvidci, sosedi, sorodniki, ter pridobivali informacije, če jim bo to omogočeno (problem vikenda) tudi pri zaposlenih v vzgoji in izobraževanju (VIZ), v zdravstvenih zavodih ter na CSD in različnih

humanitarnih in nevladnih organizacij.

Pozoren bralec bo v vsebini tega podpoglavja poglavja zaznal, da policisti v utemeljevanju suma KD postopajo vsebinsko enako, kot ko gre za t. i. policijsko preiskavo KD in podajo zaključnega dokumenta na ODT v obliki KO. Pri utemeljevanju suma KD resda vsebinskih razlik ni, razlika je v ključni ugotovitvi neposredne dejanske ogroženosti življenja, osebne varnosti ali svobode oškodovanca na kraju dejanja (3. člen Pravilnika o prepovedi približevanja določeni osebi, kraju ali območju). Policija storilcu izreka ukrep ustno – osebno, neposredno na kraju dejanja, kar pomeni, da mora v zelo omejenem časovnem okviru hitro zbirati dokaze, ki sum kaznivega utemeljujejo. V roku, ki ne sme biti daljši od šestih ur, mora namreč policija osumljeni osebi izročiti tudi pisno odredbo o odrejenem ukrepu, iz katerega je razvidno, da se osumljeni osebi prepove približevanje določenemu kraju in določenim osebam za čas 48 ur.

Iz izrečenega ukrepa je razvidna določitev razdalje, na katero se osumljena oseba ne sme fizično približati oškodovancem, ki jih ukrep varuje. Razdalja, ki je lahko do največ 200 m, opredeljuje kraje, kjer oškodovanec prebiva, dela, je v varstvu, se šola ali se vsakodnevno giblje. Prepoved približevanja zajema tudi prepoved nadlegovanja po komunikacijskih sredstvih, na kar policisti še prav posebej opozorijo osumljeno osebo.

Odrejeni ukrep pomeni, da mora osumljena oseba izročiti policistom ključne stanovanja oz. hiše in takoj zapustiti kraj, s seboj pa vzeti svoje osebne stvari za čas trajanja do 15 dni. Pri neupoštevanju izrečene odredbe policije policisti osumljeno osebo s kraja dejanja odstranijo.

O izrečenem ukrepu policisti v času uradnih ur takoj seznanijo krajevno pristojni CSD, izven uradnih ur pa interventno službo CSD. Ko je ukrep izrečen tudi zoper otroka, policisti o prepovedi približanja osumljene osebe otroku, ki se varuje ali se šola in tudi giba na navedenih območjih, seznanijo odgovorno osebo VIZ.

Izrečeno prepoved bližanja policisti osumljeni osebi izrečejo za čas 48 ur in jo takoj pošljejo v presojo preiskovalnemu sodniku okrožnega sodišča, ki se mora v roku, ki ne sme biti daljši od 24 ur, izreči o ukrepu na način, da ga bodisi potrdi, spremeni ali razveljavi. Preiskovalni sodnik izrečeni ukrep lahko potrdi in podaljša za čas do 15 dni, in sicer vse od

začetka veljave ukrepa oz. od ustnega izreka ukrepa policije. Ves čas trajanja ukrepa lahko oškodovanec zaprosi za podaljšanje ukrepa do 60 dni.

Policija se lahko pritoži ob razveljavitvi ukrepa preiskovalnega sodnika. Največkrat policija poda pritožbo na sodno odločitev v primerih, ko gre za neargumentirano razveljavitev ukrepa, ob njegovem nesorazmernem kratkem roku veljave ali zaradi nepopolne veljave ukrepov, npr. ko je ukrep potrjen zgolj zoper posamezne žrtve oz. zgolj za posamezne in ne vse lokacije.

Nadzor nad spoštovanjem ukrepa prepovedi približevanja izvajajo policisti, ki ob kršitvi ukrepa osumljeno osebo takoj odstranijo s kraja ter o kršitvi ustno in nato še pisno seznanijo preiskovalnega sodnika.

Kadar se oškodovanec zaradi narave svojega dela zadržuje v drugi državi članice Evropske unije ali se v državo članico Evropske unije preseli ali tam dopustuje, lahko pred zapustitvijo Republike Slovenije pri preiskovanem sodniku vloži zaprosi za izjavo evropske odredbe o zaščiti.

Policija na letni ravni izreče okoli 1000 ukrepov prepovedi približevanja zoper osumljene osebe, največkrat zaradi utemeljenega suma storitve KD nasilja v družini, kjer živijo otroci kot posredne ali neposredne žrtve zanemarjanja in surovega ravnanja.

Prepoved približevanja, ki jo zoper osumljeno osebo izrečejo policisti za čas 48 ur in ga potrdi in podaljša preiskovalni sodnik do 15 dni ter v nadaljevanju na pobudo oškodovanca lahko tudi do 60 dni, je začasni ukrep, ki omogoča odstranitev osumljene osebe, pomiritev oškodovanca in njegov razmislek o vseh nadaljnjih odločitvah. Prepoved približevanja nasilje zgolj prekine, ga začasno zaustavi. Z ločitvijo vpletenih omogoča vstop v družino drugim institucijam, katerih zaveza je permanentno strokovno delo z vsemi člani družine s ciljem življenja brez nasilja.

7.3 Prepoved približevanja po ZKP

S podajo KO na ODT se storilec na prostosti in brez omejitev svojih pravic čaka na odločitev ODT po morebitni sprožitvi kazenskega postopka. Ob izrečenem ukrepu prepovedi približevanja po 60.

členu *ZNPPol* (2013) se storilcu za zakonsko točno določen čas omeji pravice do približevanja določenemu kraju oz. območju in določenim osebam. Ukrep je vezan na obravnavo KD nasilja v družini, kjer je otrok z vidika kazenskega prava pogostokrat posredna žrtev, ko nasilje vidi, opazuje.

Če se nad otrokom izvršijo hude oblike KD, ob utemeljenosti suma KD ter v neposredni nujnosti po zaščiti žrtve, npr. otroka žrtve spolne zlorabe osebe, ki bi zanj moral skrbeti, jo negovati ali jo pred nasiljem varovati, ter ob neposredni nevarnosti, da bo za nasiljem ali zlorabo nad otrokom nadaljeval, če bi ostal na prostosti, bodo policiisti na podlagi zakonskih določil *Zakona o kazenskem postopku* (2012) storilcu odvzeli prostost in ga s KO v 48 urah pripeljali na zaslišanje k preiskovalnemu sodniku. Čeprav število prijavljenih in odkritih KD zoper spolno nedotakljivost med leti niha, njihovo število narašča. Preiskovalni sodnik se bo po zaslišanju osumljenca odločil in zoper osumljenega lahko izrekel kakšnega izmed sledečih ukrepov: pripor, javljanje na policijski postaji, hišni pripor ali prepoved približanja. Preiskovalni sodnik se lahko odloči tudi, da zoper osumljenega ne izreče nobenega od ukrepov in osumljenega izpusti na prostost, kjer čaka na nadaljnje redne postopke sodišča.

Prepoved približevanja po ZKP je alternativa priporu, kar pomeni, da morajo biti izpolnjeni pogoji za pripor, vendar pa je mogoče odvrniti nevarnost, da bi obdolženi ponovil kaznivo dejanje ali vplival na priče že s tem (manj represivnim) ukrepom. Izreče ga sodišče v kazenskem postopku na predlog državnega tožilca (ne na predlog žrtve). Če obdolženi krši ukrep, lahko sodišče odredi pripor (Filipčič, 2019).

7.4 Prepoved približevanja po Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)

Neodvisno od policije lahko v primeru nasilju v družini izreče prepoved približevanja tudi pristojno okrožno sodišče v nepravdnem postopku. Za njen izrek in tudi podaljšanje ni potrebna prijava, podana na policijo. Izrek prepovedi podaljšanja kot njeno podaljšanje je namreč v celoti odvisen od volje in pobude žrtve. Postopek je na sodišču voden kot nujen in prednostni. Takšen predlog je mogoč zgolj v primeru obravnave KD nasilja v družini in ne, ko se oseba čuti ogroženo s strani nasilja izven družine. Postopek *Zakona o preprečevanju nasilja v družini* v 22b. členu (2016) opredeljuje, da se postopke

za izrek ukrepa lahko začne tudi na predlog otroka, starejšega od 15 let, na predlog staršev oz. enega od staršev, otrokovega skrbnika ali CSD. Po K. Filipčič (2019) gre za ukrep, določen v ZPND v 19. členu, s katerim lahko sodišče povzročitelju nasilja prepove približevanje določenemu kraju in navezovanje stika z žrtvijo na kakršenkoli način, vključno s sredstvi za komuniciranje na daljavo in tudi po tretjih osebah. Sodišče lahko prepoved izreče za največ 12 mesecev, na predlog žrtve pa jo lahko večkrat podaljša.

Navadno pa predlagajo izrek ukrepa žrtve po tem, ko je ukrep prepovedi že izrekla policija in se je njegovo trajanje izteklo (Roblek, 2014). O izrečenem ukrepu sodišče takoj obvesti policijo, CSD, če ukrep zajema tudi otroka, dodatno še VIZ, ki ga otrok obiskuje. Ob kršitvi ukrepa žrtev obvesti policijo, ki o svojih ugotovitvah in pristojnostih, ki jim jih nalaga ZNPPol (2015), obvesti sodišče, ki v nadaljevanju kršitelja denarno kaznuje.

Kazenska zakonodaja natančno določa pristojnosti policije in sodišča pri obravnavi storilca na eni strani in pravice storilca na drugi strani. Kazenski postopek predstavlja razmerje med storilcem in državo, ki jo zastopa državni tožilec. Cilj kazenskega postopka je kaznovanje storilca za ravnanje, s katerim je prizadel otroka. Vloga žrtve je podrejena temu cilju in skrb zanjo ni v ospredju kazenskega postopka. Sodišče zato v kazenskem postopku ne sprejema ukrepov za dolgoročneje rešitve otrokovih težav (Filipčič, 2019).

V poglavju smo spoznali:

- *tako imenovani »rdeči karton« oz. ukrep, ki ga izreče policija in potrdi ter lahko tudi podaljša preiskovalni sodnik in je značilen za primere KD nasilja v družini,*
- *ukrepanje sodišča po ZKP, ki je prednostno vezano na obravnavo hudih oblik nasilja nad otrokom, kot npr. spolno zlorabo in je ukrep namenjen zaščiti žrtve in umiku storilca,*
- *ukrepanje sodišča po ZPND, kjer žrtev prevzame pobudo in lahko pridobi zaščito, vendar le v primeru KD nasilja v družini.*

Viri

- Filipčič, K. (2019). Ogrožen otrok v labirintu pravnih pravil. V V. Leskošek, T. Kodele in N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji* (str. 31–49). Založba FSD.
- Letno poročilo o delu policije 2019*. LetnoPorocilo2019_popr.pdf (policija.si)
- Kazenski zakonik*. Ur. l. RS, 50/2012 – uradno prečiščeno besedilo, 6/2016 – popr. 54/2015, 38/2016 in 27/2017.
- Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini*. Ur. l. RS 25/2010.
- Zakon o kazenskem postopku (ZKP)*. Ur. l. RS, 32/2012 – uradno prečiščeno besedilo, 47/2013, 87/2014, 8/2016 – odl. US, 64/2016 – odl. US in 65/2016 – odl. US, 22/2019.
- Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol)*. Ur. l. RS 15/2013, 23/2015 – popr. in 10/2017.

Barbara Jenkole Žigante

8 POSTOPEK NA TOŽILSTVU

V tem poglavju bomo:

- predstavili vlogo in izhodišča za delovanje tožilstva pri reševanju kaznivih dejanj na škodo otrok,
- pojasnili možnosti, ki jih ima tožilec glede reševanja kaznivih dejanj na škodo otrok v kazenskem in predkazenskem postopku,
- izpostavili posebne pravice, ki jih imajo mladoletni oškodovanci oz. otroci v pravosodnih postopkih,
- predstavili vlogo preiskovalnega sodnika, pooblaščenca otroka ter zakonitega zastopnika otroka pri pregonu kaznivih dejanj (KD), pri katerih so žrtve otroci,
- opisali načela v zvezi z zaslišanjem mladoletnih oškodovancev,
- povzeli možne zaključke kazenskega postopka.

Tožilec je v zvezi suma storitve KD na škodo otrok (65. členom KZ-1) obveščen največkrat že v fazi predkazenskega postopka, ko je policija ali CSD seznanjeno s sumom storitve enega izmed KD po 65. členu KZ-1. Tožilec nato lahko usmerja policiste v zvezi zbiranja dokazov in ukrepov za zaščito otroka, zlasti če je osumljeni storilec nekdo, ki je sorodstveno povezan z otrokom. Tožilec se že v fazi predkazenskega postopka lahko udeleži multidisciplinarnega tima, ki ga skliče CSD, kjer se sprejmejo ukrepi za zaščito otroka in se poda tudi ocena ogroženosti otroka.

Ko tožilec prejme od policije KO, da je bilo storjeno KD na škodo otroka zaradi zanemarjanja, psihičnega, fizičnega ali spolnega nasilja, se mora v najkrajšem času odločiti glede nadaljnjega postopka.

8.1 Vloga tožilstva v predkazenskem in kazenskem postopku

Tožilec ima več možnosti glede reševanja KD na škodo otrok:

1. Če tožilec oceni, da na podlagi zbranih obvestil in dokazov, ki so priloga podani KO, ni podan utemeljen sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, zahteva od policije dopolnitev ovadbe ali pa sam pridobi še kakšna obvestila in dokaze, da se preveri utemeljen sum.

2. Tožilec še pred svojo odločitvijo o sprožitvi kazenskega postopka v skladu s 165. členom *ZKP*, če je storilec neznan, in v skladu s 165. a členom *ZKP* oziroma 431. člena *ZKP* predlaga preiskovalnemu sodniku, da opravi eno ali več posameznih preiskovalnih dejanj.
3. Tožilec se lahko odloči v skladu s 161. a členom *ZKP* in 162. členom *ZKP*, da se bo za KD, kjer je predpisana kazen zapora do treh let, oziroma za KD, določena v drugem odstavku 162. člena *ZKP* (to je za KD nasilja v družini po prvem in drugem odstavku 191. člena *KZ-1* in KD zanemarjanja mladoletne osebe in surovo ravnanje po drugem odstavku 192. členu *KZ-1*), če je to v otrokovo korist, da se ovadba reši hitro, mimo kazenskega postopka, in sicer v postopku odloženega pregona ali postopku poravnave.
4. Če tožilec oceni, da zbrani dokazi zadostujejo za utemeljitev suma, da je bilo storjeno v ovadbi opisano KD, vloži pri sodišču ali zahtevo za preiskavo za KD, kjer je predpisana kazen več kot tri leta zapora, ali pa obtožni predlog, če je podan utemeljen sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, kjer je predpisana denarna kazen ali kazen zapora do treh let.
5. Za lažja KD, kjer je predpisana denarna kazen ali zapor do treh let, pa tožilec lahko po prejemu kazenske ovadbe vloži zoper osumljenega obtožni predlog ali predlog za izdajo kaznovalnega naloga v skladu s XXV. a poglavjem *KZ-1*.
6. Do glavne obravnave ima tožilec tudi možnost, da sklene z osumljenim oziroma obdolženim sporazum o priznanju krivde v skladu s XXVI. a poglavjem *KZ-1*.

Če policija na tožilstvo ne vloži KO, ker oceni, da ni podan utemeljen sum storitve KD na škodo otroka, tožilec lahko na podlagi takega poročila policije zahteva opravo posameznega preiskovalnega dejanja in se potem odloči, ali mu zbrani dokazi zadostujejo za utemeljen sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, da vloži obtožni akt ali zahtevo za preiskavo.

Če utemeljen sum ni podan, da je bilo storjeno naznanjeno kaznivo dejanje, tožilec KO zavrže.

V primeru utemeljenega suma, da je bilo storjeno KD v posledici zanemarjanja otroka ali z uporabo psihične, fizične sile oziroma spolne zlorabe, je osnovna dilema za tožilca, kdaj in na kakšen način

opraviti pogovor z otrokom. Preiskovani intervju z otrokom lahko opravi policija že v predkazenskem postopku, lahko pa se predlaga preiskovalnemu sodniku, da sam ali s pomočjo drugih strokovno usposobljenih oseb opravi zaslišanje otroka. Tožilec v neposredni stik z otrokom ne pride, mora pa skrbeti, kolikor je v njegovi moči, da se spoštuje otrokova osebnost, da se postopek vodi v skladu z največjo koristijo otroka v izogib sekundarne viktimizacije, kar je tudi osnovna skrb sodnika, ki vodi predkazenski ali kazenski postopek.

8.2 Pravice mladoletnih oškodovancev, otrok, ki jih imajo med predkazenskim in kazenskim postopkom

Na sodišču imajo mladoletni oškodovanci, žrtve KD zoper spolno nedotakljivost iz XIX. poglavja, KD zoper zakonsko zvezo, družino in otroke iz XXI. poglavja KZ-1, KD spravljanja v suženjsko razmerje po 112. členu in kaznivih dejanj trgovine z ljudmi po 113. členu KZ-1, naslednje pravice po 65. členom KZ-1 N:

1. Mladoletni oškodovanec (otrok) mora imeti, ko je zaslišan na sodišču, pooblaščenca (odvetnika), ki skrbi za njegove pravice, skrbi za zaščito otrokove integritete med zaslišanjem in za otroka uveljavlja premoženjskopravni zahtevek.
2. Na zaslišanju na sodišču, v predkazenskem ali v kazenskem postopku, ima mladoletni oškodovanec, ki je žrtev nasilja, ob sebi osebo, ki ji zaupa in ki si jo sam izbere.
3. Tisti, ki vodi predkazenski ali kazenski postopek, mora poskrbeti, da ne pride do nezaželenega stika med oškodovancem in osumljencem oziroma obdolžencem.

Mladoletnim oškodovancem oziroma otrokom gredo še druge pravice v skladu iz 65. a člena ZKP, ki veljajo za vse oškodovance, pri čemer sta obseg in vrsta informacij odvisna od osebnih značilnosti in ranljivosti otroka. Te pravice so:

- do brezplačne zdravstvene, psihološke in druge pomoči in podpore,
- pomoč in ukrepi po zakonu, ki ureja preprečevanje nasilja v družini,
- zaščitni ukrepi po zakonu o zaščiti prič,
- povrnitev škode,
- povrnitev stroškov po 92. členu ZKP,
- do tolmačenja in prevajanja v jezik, ki ga otrok razume,
- do kontaktne osebe pristojnega organa, s katero se komunicira

v konkretni zadevi,

- prejemanje informacij o stanju predkazenskega in kazenskega postopka ter pravnomočnostih sodb,
- prejemanje informacij o izpustitvi osumljenca oziroma obdolženca iz pripora ter po pravnomočni sodbi po izpustitvi iz zapora.

8.3 Vloga preiskovalnega sodnika, pooblaščenca otroka ter zakonitega zastopnika otroka

Da je otrok ustrezno seznanjen s postopkom in pravicami, je na eni strani naloga sodišča, ki o teh pravicah seznanjeni zakonitega zastopnika otroka, če je ta mlajši od 16 let, kot tudi naloga pooblaščenca, čigar naloga je tudi zaščita integritete otroka in vložitev premoženjskopравnega zahtevka. Sodišče vroča vabila otroku kot priči in oškodovancu po zakonitem zastopniku in pooblaščenču. Nekatera sodišča, Okrožno sodišče v Ljubljani in Okrožno sodišče v Mariboru, že imajo službo za pomoč oškodovancem, ki poskrbi, da so oškodovanci seznanjeni z vsemi prej navedenimi pravicami in tudi poskrbijo za seznanitev otroka s postopkom. Na sodiščih, kjer posebne službe za pomoč oškodovancem še nimajo, pa za navedeno poskrbijo sodniki oziroma njihovi strokovni sodelavci.

Preiskovalni sodnik, ki organizira zaslišanje otroka za potrebe predkazenskega ali kazenskega postopka, mora odločiti:

- kdaj se bo opravilo zaslišanje otroka,
- kje se bo opravilo, praviloma naj bi se opravilo v t. i. prijazni sobi za otroke, oziroma v Hiši za otroke,
- kdo bo opravil zaslišanje otroka,
- da je z otrokom pri zaslišanju prisotna zaupna oseba,
- da se imenuje pooblaščenca za otroka,
- da se zaslišanje otroka posname,
- da otrok ne pride v stik z osumljencem oziroma obdolžencem,
- da zaslišanje otroka v drugem prostoru spremljajo osumljenec oz. obdolženec, njegov zagovornik, pooblaščenec otroka, zakoniti zastopnik otroka, če ni ta tudi zaupna oseba, ter državni tožilec,
- da stranke, ki zaslišanje spremljajo iz drugega prostora, po izpraševalcu postavijo otroku vprašanja,
- da je pri zaslišanju prisoten izvedenec, če mora opraviti z

otrokom razgovor zaradi izdelave izvedenskega mnenja oziroma pomagati osebi.

8.4 Načela v zvezi z zaslišanjem otroka

Otroka v starosti do 15 let se ne sme zaslišati neposredno na glavni obravnavi. Če je bil otrok zaslišan v predkazenskem postopku ali v fazi preiskave, se kasneje zasliši samo glede tistih okoliščin, ki še niso bile razčiščene pri prvem zaslišanju.

Zaslišanje otroka:

- mora biti izvedeno na otroku prijazen način, z uporabo besed, ki jih otrok razume;
- otroka je treba seznaniti s pouki za priče na njemu prijazen in razumljiv način ter ga tudi poučiti, da ni dolžan pričati, če je z obdolžencem krvni sorodnik v ravni vrsti oziroma v stranski vrsti do vštetega tretjega kolena ali sorodnik v svaštvu do drugega kolena ali gre za razmerje posvojenca in posvojitelja in če otrok ne razume pravice, da ni dolžan pričati, otroka ni dovoljeno zaslišati kot priče, razen če to zahteva obdolženec ali če sodišče oceni, da je to v otrokovo največjo korist;
- pri zaslišanju otroka je treba uporabljati odprta vprašanja, ne sme se uporabljati vprašanj, na katera bi otrok odgovoril z da ali ne, vprašanja ne smejo vsebovati že odgovorov, ne smejo biti sugestibilna ali kapriciozna, ravno tako mora biti ponujanje alternativnih odgovorov zelo odprto.

Za zaslišanje otroka sodnik lahko uporabi strokovnjaka, ki je usposobljen za zaslišanje otroka oziroma za izvedbo forenzičnega intervjuja. Forenzični intervju se opravi v Hiši za otroke v skladu z že sprejetim Protokolom za opravo forenzičnega intervjuja.

8.5 Zaključek kazenskega postopka

Kazenski postopek se konča z zavrnilno, oprostilno ali obsojilno sodbo.

Zoper sodbo za kazniva dejanja, kjer je žrtev (oškodovanec) otrok v zvezi kaznivih dejanj iz 65. člena ZKP, lahko vloži pritožbo v korist otroka državni tožilec iz vseh pritožbenih razlogov, oškodovanec oziroma njegov pooblaščenec pa lahko vloži pritožbo zoper

zavrnilno, oprostilno sodbo, zoper obsodilno sodbo pa samo v delu odločbe o premoženjskopравnem zahtevku, objavi pravnomočne sodbe in odločbe o stroških (četrta odstavka 367. člena ZKP).

V tem poglavju smo:

- opisali vlogo in pristojnost državnega tožilca v kazenskem in predkazenskem postopku, kadar so žrtve in priče otroci,
- opredelili pravice mladoletnih oškodovancev (otrok), ki jih imajo le-ti pri zaslišanju med predkazenskim in kazenskim postopkom,
- opredelili dolžna ravnanja preiskovalnega sodnika v zvezi z zaslišanjem otroka,
- opisali vlogo pooblaščenca otroka in otrokove zaupne osebe,
- opisali načela, ki morajo biti spoštovana pri zaslišanju otroka,
- opredelili možne zaključke kazenskega postopka in uporabo rednih pravnih sredstev.

Viri

Zakon o kazenskem postopku – ZKP (Uradni list, št. 176/21 – uradno prečiščeno besedilo, 96/22 – odl. US in 2/23 – odl. US)

Kazenski zakonik – KZ-1 (Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22 – ZZNŠPP in 16/23)

(KZ-1, Uradni list 16/2023 z dne 7. 2. 2023 – uradni čistopis)

Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804b2cf3>

Protokol za opravo forenzičnega intervjuja NICHD, Practice guidelines in cases of alleged child abuse, American Professional Society on the Abuse of Children, 2002

Neža Miklič

9 SODELOVANJE Z MEDIJI

V tem poglavju bomo:

- *odgovorili na najpogostejša vprašanja s področja standardov medijskega diskurza, ko gre za objavo novinarskih prispevkov z udeležbo otroka,*
- *izpostavili pravne varovalke za zaščito identitete otroka in družine ob poročanju o tragičnih dogodkih,*
- *predstavili pomen medijev pri osveščanju laične in strokovne javnosti.*

9.1 Novinarski prispevki z udeležbo otroka

Smernice Častnega novinarskega razsodišča za poročanje o otrocih sledijo *Konvenciji o otrokovih pravicah (KOP)*, po kateri je otrok oseba v starosti do 18. leta. Posebna skrb pri pripravi in objavi novinarskih prispevkov velja tudi za odrasle osebe, ki nimajo opravilne sposobnosti ali je njihova opravilna sposobnost omejena in so v duševnem razvoju na ravni mlajših od 18 let.

Ali smejo novinarji pridobivati izjave ter snemati ali fotografirati otroke?

Novinarji lahko pridobivajo izjave, snemajo ali fotografirajo otroke v VIZ le ob ustreznem dovoljenju teh ustanov, ki predhodno pridobijo pisna dovoljenja s strani otrokovega starša.

V katerih primerih lahko novinarji ob poročanju razkrijejo identiteto otroka?

Identiteto otroka lahko razkrijejo, kadar se ta udeležuje ali dosega uspehe na raznovrstnih dogodkih s področja športa, kulture, raziskovanja ipd. Starši ali skrbniki otroka za tovrstne primere vsakokrat na začetku leta na posebnem obrazcu in s svojim podpisom ter opredeljenim strinjanjem dovolijo možnosti poročanja o udeležbi ali dosežkih svojega otroka. Pri pripravi o poročanju o navedenih dogodkih morajo novinarji naprej pridobiti ustrezno dovoljenje

ustanove ter vsakokrat zagotoviti, da bodo poročali zgolj o tistih otrocih, za katere so se starši oziroma skrbniki pisno opredelili s strinjanjem z objavo.

Identiteto otroka lahko novinarji razkrijejo:

- ob udeležbi ali dosegu uspeha ob različnih dogodkih,
- če so starši otroka za razkritje identitete podali pisno dovoljenje,
- ob predhodnem dovoljenju ustanove, ki jo otrok obiskuje.

Ali so kakšne posebne zahteve, ki jih mora novinar upoštevati ob pripravi prispevka?

Odgovornost ravnanja v otrokovo največjo korist je temelj vsake priprave in objave prispevka z udeležbo otroka. Posebej skrbno morajo varovati osebne podatke, npr. sorodstvena in druga razmerja, na podlagi katerih bi se lahko sklepalo ali ugotovilo, na katerega otroka se prispevek nanaša in katerega objava bi morebiti lahko povzročila škodo in stigmatizacijo. Nujno je, da novinar pri pogovoru z otrokom upošteva otrokovo starost, duševno in telesno zrelost, osebne okoliščine in še posebej njegovo trenutno psihofizično stanje. Pri postavljanju vprašanj mora ravnati posebej skrbno, da vprašanja in odgovori nanje ne bi povzročili morebitne škode v otrokovem osebnotnem razvoju.

Pri pripravi prispevka morajo novinarji upoštevati:

1. otrokovo starost, duševno in telesno zrelost, osebne okoliščine, trenutno psihofizično stanje;
2. skrbno varovati osebne podatke otroka pri pripravi prispevkov, katerih objava bi povzročila morebitno škodo.

Kakšna je zaščita identitete otroka in družine ob poročanju o tragičnih dogodkih?

Kadar novinarji poročajo o nasilju, spolnih zlorabah, samomorih, nesrečah s tragičnim izidom, družinskih tragedijah, razveznih in drugih postopkih, katerih udeleženci so otroki, oziroma dogodkih, katerih vsebina poročanja bi lahko vplivala na otrokov osebnotni razvoj, *novinarji ne objavljajo niti podatkov o otrokovih starših ali skrbnikih ali morebitnih drugih udeležencih, na podlagi katerih bi bilo mogoče identificirati otroka.* Zvočno in slikovno gradivo ne sme biti

takšno, da bi omogočalo razkritje otrokove identitete, zaradi česar *ne objavljajo niti podatkov, kot so npr.: nazivi vrtcev, šol, zavodov, ali podatkov, kot so npr.: fotografije hišne številke stanovanjske hiše, dotičnega stanovanjskega bloka ipd., s katerimi bi lahko na kakršenkoli način omogočali otrokovo identifikacijo*. Vodila veljajo enako za vse otroke, tudi otroke javnih osebnosti ali medijsko bolj izpostavljenih staršev oz. skrbnikov.

V zgoraj navedenih primerih je za strokovne delavce predvsem vzgoje in izobraževanja pomembno, da se medijsko ne izpostavljajo, saj bi lahko s svojo podobo in izjavo omogočali identifikacijo otroka, ki obiskuje njihovo ustanovo.

Kdaj je novinar z objavo prispevka o otroku lahko tudi storilec kaznivega dejanja?

KD je podano, kadar novinarji kljub vsem zgoraj navedenim parametrom objavijo novinarski prispevek, ki omogoča identifikacijo otroka, ki je žrtev KD. V takšnih primerih se zoper ustvarjalce prispevka sproži policijska preiskava zaradi suma storitve KD **Kršitve tajnosti postopka** po 287. členu KZ-1, pri katerem je v drugem odstavku navedeno, *da kdor objavi osebne podatke mladoletne osebe, ki je udeleženec v sodnem, upravnem ali v kakršnemkoli drugem postopku, ali objavi druge informacije, na podlagi katerih bi bilo mogoče prepoznati njegovo identiteto, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zapornom do 3 let*.

9.2 Kako ravnati, če starši z namenom uveljavitev lastnih interesov objavijo podatke o otroku?

Naloga novinarjev je, da skrbno in temeljito preverijo podatke, kadar obstaja sum, da bi bila medijska objava ustvarjena ali celo izkoriščena z namenom uveljavitve lastnih starševskih interesov.

Starš ali skrbnik otroka je lahko obravnavan zaradi suma storitve kaznivega dejanja **Zanemarjanje in surovo ravnanje z mladoletno osebo** po 192. členu KZ-1, v situacijah, ko sam – četudi dobronamerno in v svojem lastnem prepričanju – izpostavi občutljive osebne podatke o otroku ali celo otroka samega, s čimer omogoči identifikacijo otroka in s povzročeno viktimizacijo vpliv na njegov osebostni

razvoj. V kolikor pa je otrok udeležen v kakšnem formalnem postopku (npr. v kazenskem postopku ali v postopku na CSD), pa starš stori prej navedeno KD kršitev tajnosti postopka.

Kdaj je možna objava podatkov o otroku v medijih?

Policija lahko objavi fotografijo na policiji prijavljenega pogrešanega otroka z namenom hitrejšje najdbe.

Kadar starši ali skrbniki otroka na policijo *podajo prijavo pogrešanja svojega otroka*, lahko ob tem na podlagi določil *Zakona o nalogah in pooblastilih policije* (2013) z namenom hitrejšje najdbe otroka *podajo soglasje za medijsko objavo fotografije ter ostalih osebnih podatkov otroka*. Kadar policija na podlagi podane prijave pogrešanega otroka oceni, da bi bila objava fotografije otroka in drugih njegovih osebnih podatkov v njegovo največjo korist, bo navedeno storila tudi brez soglasja otrokovih staršev oz. skrbnika.

9.3 Mediji kot izjemna pomoč pri osveščanju laične in strokovne javnosti

Mediji kot veja oblasti dejavno sooblikujejo odnos družbe do nasilja in zlorab, izvršenih nad najranljivejšimi skupinami ljudmi, med katere zagotovo sodijo otroci. *Poročanje medijev na način osveščanja, pojasnjevanja je odličen model medresorskega sodelovanja, vedno v korist otroka*. Otroci, žrtve nasilja, so o najhujših oblikah nasilja, izvršenega nad njimi, spregovorili tudi ali prav na podlagi medijskih objav, ki so javnost osveščala o tem, kaj nasilje in zloraba je, komu se lahko zgodi, kako, na kakšen način ter kdaj.

Prav vsi deležniki lahko doprinesejo k zmanjšanju nasilja in edini pravi način sodelovanja je v stalnem usposabljanju in izobraževanju stroke kot javnosti. Senzacionalistične obravnave in objave pustijo negativni vpliv na otroku in njegovi družini za celo življenje.

V tem poglavju smo spoznali:

- pomembnost ustreznega sodelovanja s predstavniki medijev, ki lahko s kvalitetno in strokovno pripravljenimi prispevki dejavno sooblikujejo odnos javnosti do zlorab in nasilja nad otroki,*
- da lahko starši otroka, četudi v dobri veri, da delajo v korist otroka, z objavo podatkov o otroku sami postanejo storilci KD.*

PREDSTAVITEV AVTORIC

Barbara Jenkole Žigante je vrhovna državna tožilka z dolgotnimi izkušnjami obravnave kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, družinskega nasilja in obravnave mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Več let je soorganizirala in sovodila tradicionalni posvet na temo zlorab otrok in nasilja v družini ter večkrat predavala na različnih izobraževalnih dogodkih. Je članica medresorske delovne skupine za ustanovitev Hiše za otroke ter delovne skupine za Izboljšanje mladoletniškega kazenskopravnega sistema in okrepitev izobraževanja ter usposabljanja zaporskega osebja. Je tudi članica strokovnega sveta Hiše za otroke. Sodelovala je pri usposabljanju policistov ekspertov za forenzični intervju ter tudi pri pripravi slovenskega protokola za opravo forenzičnega intervjuja.

Neža Miklič je višja policijska inšpektorica na Višji policijski šoli, kjer je nosilka več študijskih predmetov s področja kriminalistike. V policiji je zaposlena 25 leto, sprva je delala kot kriminalistka, nato kot vodja skupine za mladoletniško kriminaliteto na Policijski upravi Ljubljana in kasneje še kot vodja oddelka za mladoletniško kriminaliteto na Generalni policijski upravi. Več let je bila policijska pogajalka. Kot predavateljica gostuje na različnih fakultetah, organizira in vodi posvete ter usposabljanja. Sodeluje pri pripravi zbornikov, priročnikov s področja obravnave nasilja nad ženskami in predvsem nad otroki. Oblikovala je več strokovnih člankov, prednostno glede zanemarjanja otroka, spolne zlorabe otroka ter izvedbe preiskovalnega intervjuja. Objavljala je vsebine v reviji Ciciban, je avtorica preventivnega projekta osveščanja otrok o nasilju ter brušure za žrtve nasilja. Je mednarodno certificirana strokovnjakinja za izvedbo forenzičnega intervjuja. Usposablja strokovne delavce različnih resorjev tako doma kot v tujini. Trenutno je njen predmet raziskovanja pridobivanje osebnega dokaza s strani oseb s hendikepom kot so npr. avtisti, osebe z demenco.

Sonja Žugič je univerzitetna diplomirana socialna delavka z dolgotletnimi izkušnjami na področju obravnave nasilja v družini na centru za socialno delo. Vse od začetka svoje poklicne kariere je svoje strokovno delo opravljala na področju nasilja v družini in sicer kot vodja Zavetišča za ženske in otroke žrtve nasilja Pepcin dom, od leta 2004 pa kot koordinatorica za preprečevanje nasilja.

Kot koordinatorica za preprečevanje nasilja je organizirala in izvajala različna izobraževanja s področja nasilja v družini, pripravljala in sodelovala pri pripravi različnih strokovnih smernic ter dokumentov s področja nasilja v družini, koordinirala delo interventne službe centra za socialno delo, se aktivno udeleževala v aktivu koordinatoric za preprečevanje nasilja ter v različnih drugih delovnih skupinah.

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

Sofinancira program
Evropske unije
Erasmus+

Sprejeti dejstvo, da je otrok lahko žrtev nasilja, celo najhujšega, ki ga povzročijo starši ali osebe, ki bi zanj pravzaprav morale skrbeti, ga varovati in vzgajati, je izjemno težko.

Otrok je v odnosu s starši ali osebami, ki so zanj zelo pomembne, v zapletenem odnosu. Od njih je odvisen v mnogih segmentih.

Vedno je v podrejenem položaju, nasilnega odnosa ne more zapustiti, ne more ga prekiniti in tako nujno potrebuje odraslega, ki ga bo podprl. Od nas, drugih odraslih je odvisno, ali ga slišimo, mu prisluhnemo in pomagamo.

Priročnik *Zaščita otroka pred izvenšolskim nasiljem* podaja temeljne informacije o vrstah in oblikah nasilja, potem pa nas popelje skozi procese zaznavanja, obravnavanja, komuniciranja, prijavljanja nasilja nad otrokom pristojnim institucijam in sodelovanja z njimi med nadaljnjimi postopki.

Otrok je največkrat že naslednji dan ponovno z nami, od nas odvisen še naprej. Priročnik nam tako daje vodila, nas usmerja in odgovarja na različna vprašanja zaščite otroka pred nasiljem: od zaznave do morebitnega postopka na centru za socialno delo, na sodišču ali nastopa pred kamero.

Vsak otrok je pomemben in naloga strokovnih delavcev je, da smo zanj »tu in zdaj«.

ISBN 978-961-253-313-7

9 789612 533137 >